

T A R T A L O M

▶ 3	ORAVECZ IMRE Irodalom, Változás, Olvasás, Könyvek, Törülköző, Tél előtt, Tájékozódás (versek)
▶ 6	VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ 6 x 8 (vers)
▶ 8	GARACZI LÁSZLÓ Előhívás, Vonalkák, Poétikus séta (versek)
▶ 10	CSOBÁNKA ZSUZSA Ebéd (elbeszélés)
▶ 12	TÓTH LÁSZLÓ Az otthon hidege (vers)
▶ 16	SÁNTHA ATTILA Rákosi-jános nagyapám, Márta, Rákosszigmond dédapám (versek)
▶ 19	NOVÁK ÉVA Tévképzet, Kiválasztott, Erre az életre, Öregség, Ebből kilépni (versek)
▶ 21	SÁNDOR ZOLTÁN A végzet asszonya (elbeszélés)
▶ 27	NÉMETH ZOLTÁN Kunstkamera 3 (versek)
▶ 29	PAPP TIBOR Váratlanok, Médeia, Jelen a négyzetben, Merész egemen (versek)
▶ 31	GYŐRI LÁSZLÓ Döggút, Balták, ékek, fejszék, A régi zongora (versek)
▶ 34	SZIL ÁGNES Kínai: Kutya, Nyúl (Macska), Ló (prózák)
▶ 40	OLÁH ANDRÁS kísértés, mégis, elsötétítés (versek)
▶ 42	GITTAI ISTVÁN Minőségi ugrás, Arctalan akt, Eső kíséretében, Hosszú, hideg, őszi eső (versek)
▶ 44	BODA MAGDOLNA Pénélopé effekt (vers)
▶ 47	BALÁZS TIBOR Valaki én (vers)
▶ 49	KÖTTER TAMÁS Szajónara (elbeszélés)
▶ 55	ZSÁVOLYA ZOLTÁN Időmkorán, Kapor és ecet (versek)
▶ 57	BALASKÓ ÁKOS Gyalogút egy tengerig, Akciós, Itató (versek)
▶ 59	AYHAN GÖKHAN Évforduló, Közös ösztön, Nem az evangéliumból a második napon, Nosztalgia, Triptichon (versek)

		PAPÍRHAJÓ
▶ 62	JÁSZ JULCSI	
	1 hétköznapi királylány naplóJA: koronahétfő, csütörtökigő, Péntek farkasai	(versek)
▶ 65	SZABÓ IMOLA JULIANNA	
	Máminka és Lalajan. Keresve sem? Avagy nagy kutatás egy kis dolog után	(mese)
▶ 67	HERMANN ZOLTÁN	
	Tonika-domináns-szubdomináns – Pacskovszky Zsolt: Szabadesés	(kritika)
▶ 70	TÓTH PATRÍCIA	
	Terápia és hiánypótlás – Beszélgetés Dóka Péterrel	
		MŰHELY
▶ 73	TARJÁN TAMÁS	
	A net szalad, a könyv marad	(esszé)
▶ 76	SZŰCS LÁSZLÓ	
	Jó könyvet mindenkinek!	(esszé)
		*
▶ 78	MÉNESI GÁBOR	
	A regényírás állandó készenlétet kíván – Beszélgetés Oravecz Imrével	
▶ 85	KOLOZSI ORSOLYA	
	A honvagy könyve – Oravecz Imre: Kaliforniai fűj	(kritika)
▶ 87	GYÓRFFY ÁKOS	
	Három kilométer földút – Oravecz Imre: Kaliforniai fűj	(esszé)
▶ 90	MARKÓ BÉLA	
	Amerikások – Oravecz Imre könyvéről	(esszé)
		*
▶ 93	PALOTAI JÁNOS	
	Látás és láttatás – Krajcsó László és képei	(tanulmány)
▶ 98	NOVÁK ATTILA	
	Utazó fényképező – Reflexiók Krajcsó László Reflexió című kiállításáról	(esszé)
▶ 99	BANNER ZOLTÁN	
	Kerekes György redivivus – Emlékkiállítás a Munkácsy Mihály Múzeumban	
		SZÍNHÁZ
▶ 101	KISS JUDIT ÁGNES	
	Post POSzT poszt – avagy fesztivál után	(esszé)
▶ 107	BALOGH TIBOR	
	A közelség üveggolyó – A Kecskeméti Katona József Színház 2012–2013-as évadáról	
▶ 115	R. KISS KORNÉLIA	
	A Békéscsabai Jókai Színház 2012–13-as évadáról	(esszé)
		FIGYELŐ
▶ 119	HIDAS JUDIT	
	Hogyan tovább? – Háy János: A mélygarázs	(kritika)
▶ 121	ERDÉSZ ÁDÁM	
	Nők és férfiak tüköre – Szil Ágnes: Tangram	(kritika)
▶ 123	MOLNÁR ILLÉS	
	Az esztétikai miszticizmus könyve – Sirokai Máttyás: A beat tanúinak könyve	(kritika)
▶ 125	BEDECS LÁSZLÓ	
	A korszak retorikája – Németh Zoltán: A posztmodern magyar irodalom hármasságja	(kritika)

Lapunk a következő internetcímen érhető el: www.barkaonline.hu

ORAVECZ IMRE ◀

Úrúdom

1

A múltból öregkori mulasságok
mindent fiatal hitelművel érdekel,
ez természetes,
az embernek öreg is van véleménye,
csak már nem hangzottatja.

De hogyan tudjod,
milyen öregnek lenni?

2

Tudod az öregedés,
az idő szüntetésével jár:
újabbra minden megírás,
az időt nem is,
legjobb egy sor,
mint az idő megéltetése mindenre.

Oravecz Imre

Változás

Napsütötte, kopár juharfa,
mögötte háttérként kéklő, téli ég,

egy élesen kirajzolódó ágra széncinke száll,
enyhén meghajlik alatta,
és úgy marad,
míg tova nem röppen

Olvasás

Olvasás közben minduntalan elbóbiskolok,
úgy is van,
hogy többször egymás után,
így többször olvasom ugyanazt a bekezdést, versszakot,
mígnem észreveszem,
hogy helyben járok,

valaha nem tudtam este úgy elaludni,
hogy ne olvassak előtte az ágyban,
fontos napirendi pont volt,
a nap megkoronázása,
melyet izgatottan vártam,

most nem tudok úgy olvasni,
hogy el ne aludjak.

Könyvek

Kisfiam szeptember óta iskolába jár,

egy hónap alatt megtanult írni, olvasni,
és azóta lázasan olvas,
reklámot, feliratot, újságot, könyvet,
mindent, de főként könyvet,

azt hiszi,
van a könyvekben valami,
amit feltétlenül tudni kell.

Törülköző

Kisfiam párnája alatt összehajtván van egy vászontörülköző,
anyám szőtte, varrta ki még az '50-es években,
nincs szerepe, funkciója,
nem emeli meg a párnát,
csak ott van,

kisfiam nem ismerte a nagyanyját,
meghalt,
mielőtt ő született,
és nem érti,
mit jelent nekem ez az ereklye,
de neki is fontos,
ragaszkodik hozzá,
mint Heméhez, a plüsskutyához
és Szúhoz, a plüssmajomhoz,
akikkel együtt hál.

Tél előtt

A teraszon vagyok,
még melegít a nap,
de hamarosan hideg lesz,
és nem lehet többé kiülni,

a feltétlen gyermeki szeretet tizenkét éves korig tart,
a kisfiam öt év múlva lesz tizenkettő,

utána mégsem volna jó élni.

Tájékozódás

Tévéből, rádióból, újságból
már csak az időjárásjelentés érdekel,

ha tudni akarom,
uralkodik még a Rossz a világban,
csak embertársaim arcára nézek.

6 x 8

*

Miféle reggel ez
nikkelnapfény robog
tükreink pajzsain
higanyharmat kopog

szájából mint akit
kiejtett a halál
függőleges vagyok
árnyékom rám talál.

*

Te büszke bóbitás
mocsárjáró madár
hírlik hozzád a hold
havonta hálni jár

míg balzsamozza ő
tündéri termeted
hadd dédelgessem én
címeres melledet.

*

Időm kiszabva bár
fogyó őszöm delén
bronzkori hajnalok
erdeit járom én

hármat sem léphetek
zeng-bong a bronzliget
megállít az idő
rézkígyó rám sziszeg.

*

A szép test hangszer is
hol hárfa hol cselló
ezt pengetni király
amazt ölelni jó

ha időváltozás
sajdítja lőtt sebed
ha béna a vonód
inkább elő se vedd.

*

Nem jártam tengeren
egzotik' tájakon
emlékim halmazát
unottan átrakom

apró dó-zi-sok-ban
pazarlom szét eszem
végül – giling-galang –
maszkomat fölveszem.

*

Harmadszor fordult már
miattam a kocsi
kedves édesanyám
lelkemet hozza ki

hitelesíttesse
violapecséttel
adja össze aztán
a tavaszi széllel.

Előhívás

Ugyanaz a kép: apró repedések, elmozdulások, hibák a megfékezett időn.

Változások finomszerkezete, lassú erjedés: puhuló gyümölcsként érő alkony.

De ez most valami új: minden az, aminek látszik, de minden, ami látszik, nem az.

Nem értelmezni, nem üzenni: de mit nem, és kinek, egy sötét pincerekeszben guggolva.

Vonalkák

Szegycsont mögött a jel, hogy alkalmas vagy.
A csupasz test iróniája, mint orvosi etikett,
a nő magyaráz valamit, hivatalos ügy, és ha megtudja, hogy ismered az apját, stílust vált.
Mint tarvágás gyorsítva, vagy színházi szünet:

unalom és önkény a feszengetés szószával leöntve.
Idegenség fojtogat, bólogatsz, feketülsz odabent,
joggal, gondolja, kedélyed kint hagyta az utcán,
hol földbe szivárgó méreggel töri a köd a betont.
Gyors áttűnések vágytalanságtól a felismerésig:

mészpor vagy vödörnyi sárba szórva, és vissza.
A meglepő nem a tüdő *elbetűsödése*, mondja a nő,
hanem a továbbra is makacsul működő kohézió,
hogy a robbanás pillanatában is a vonalkák közt
maradsz, idegenül, egybecsomózva, boldogan.

Poétikus séta

Nincs mit elrejteni, nincs hová, a ház üres, a járda tele.
Esőcseppek koppannak a leveleken.

Jegyet lyukasztasz odalent, az alagútból fúj a szél,
egyedül vagy itt, és még te vagyok én is.

Ne félj, hogy a tekintet elárul, lüktető erek, bőrpír,
szapora levegővétel. Ruha vagy, ami kifordít és megnyúz.

Kibomló cipőfűző és nyíló könyvfedél. Tested előtted jár,
mutakozik: a hiábavalóság mintái, a pompa semmije.

Nincs, ami benned megőrülne, megkondulna, kilengő súly.
Olajszagú huzat lapoz rajtad.

Ebéd

Nem a hiánya, hanem a léte köt össze minket. Úgy fordítja a szavakat, mintha felgyűrődött szőnyeget simítana ki, Lulu közben jön rá, a két hatalmas ablakot először össze kell illeszteni, hogy be tudja zárni rendesen. Ácsorog még előtte egy ideig, ellát a Dunáig, sőt, a verőfényes nyári délutánnak hála, a budai hegyekig. A folyó szőke, szennyes is lehetne a hidegfront miatt, de végre kifújta a mocskot belőle a szél, a felkavarodott iszap leült, nem zavaros. Az idős asszony körül hatalmas mélybarna bútorok, alig két évvel idősebb, mint az a férfi, akit vasárnap köszöntenek fel a Szavoyai-kertben. A bácsi elé a lánya hordja az előételt, a levest, aztán nekigyűrözködik, hogy ő bizony válogatni akar a húsok közül. Ma kilencvenéves. Az asztalfőre ültetik, Lulu annyit lát belőle, alig nyomorította meg az élet, csak a gerinc utolsó szakasza hajlik meg, amikor elindul a húsok felé. Van roston sült, panírozott és pörkölt, pacal is. Mindenből kér. A lánya és a fia összenéz, már megint kezdi. Édesapa, elég lesz talán. Lulunak egy hete az idős asszony terített meg, megállt egy pillanatra az asztal fölött, miután lerakta az edényt. Óriás aranygömbökben fordult egymás felé a sok zsírcsepp, a maceszgombócból kettőt is vett, az asszony biztatta, vegyen még. Aztán leült mellé, de hozzá sem ért a tányérjához. Hátradőlt a széken, a derekát egyenesen tartotta, és ettől meghajlott a gerince, de közben lopva Lulut nézte, ahogy az a kanáláért nyúlt, aztán kiemelte az aranyos lencsét.

Tudod, Goran hiánya köt minket össze, fordult felé, szájában a levessel. Lenyelhetetlen volt a mondat, a szobában mindenhol Goranról készült fotók díszítették a falat. Klára már szombaton a húsoshoz ment, és a legszebb tyúkot kérte. Maga belezte, maga szabta szét. Hideg vízzel mosta volna ki a vért, de egy csöpp nem sok, annyi sem volt benne. Mégiscsak a legjobb hentes. Előre eltervezte ezt is, véres hússal ő nem kínálja meg ezt a lányt. Akit az unokája úgy mutatott be: ő lesz a feleségem. Remegve állt a húsos pultnál, remegve bontotta szét az állatot, aztán leült megpihenni a hokedlire. Percekig nézte a csirke belsejét, milyen az Úristen, hogy öt tojást is elrejtett a tyútkban. Kettőt hagyott benne, kistányért vett elő a kredencből, a többi a hűtőbe rakta. Jó lesz majd reggelire, ki tudja, szereti-e ez a lány a sárga gömböket. Nem a hiánya, Lulu, hanem a léte.

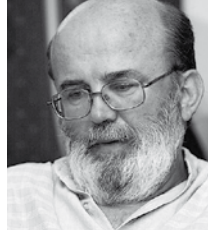
Az idős férfi közben megette már a húsokat, a desszertből duplát hoznak neki, egy túrósat és egy pudingosat is, a cukorra hiába figyelmeztetnék, mindig elfelejti, hány süteményt evett. Azt is, hogy egyáltalán evett édességet. Pár éve hordják elé a végtelen mennyiségű csokoládét, a kekszeket és a puszedit, hogy elég vastag legyen a cukormáz, amivel megfedkezhet a halott feleségéről. Almás pitét viszont évek óta nem eszik, azt Ica csinálta a legjobban, ezt mindenki tudta a családban. A cigányok dél óta húzzák, a férfi úgy tűnik, nem figyel ők, pedig néha-néha megrándul a szája, ahogy rákezenek egy új nótára. Az unoka közelebb hajol az anyjához, szólni kellene nekik, jöjjenek ide. Intenek csak, azok tudják, nemsokára becsúszik majd a hegedűhúr alá a papírpénz. A Jóisten a farzsebben lakik, de szeret előkészíteni onnan a húrok alá, fehér köpenyekbe. Olyankor úgy csusszan át egyik tenyérből a másikba, hogy el is szegvelli magát, aki adja, miért is szorongott, hogyan lehet elegánsan átadni a pénzt. Magától megy ez, a cigány keze mély torok, ami mindent elnyel, nagypapa helyett a csokoládét, a kekszet és a puszedit is, nem marad, csak az az almás sütemény. Dülöngél az idős férfi, megemeli a jobb mutatóujját, de ez az intés felfelé szól, Icára mutat, ahogy a cigány azt énekli, „ha ülös is a mennybe, te, cicám, csak üzenj be, érted kiugrom, cicám”. A lánya már zokog. Lehet némán sírni, úgy, hogy az a halott asszony, főnről mosolyog. Nem csurog le a festék, ezek kitörölhetetlen képek, balra édesapa, fentről anyám hajolgat, hogy felszárítsa az így kavart széllel a könnyeket.

A lakásban konyakkal koccintottak, a kertben pezsgővel. Pedig Lulu is pezsgőt vitt, Gorantól tudta, az Klára kedvence. A bunkerban szilveszterkor apám elkiáltotta magát, hát olyan még sincs, hogy ne koc-

cintsunk az újévre. Elviharzott, pedig a pincének csupán három helyisége volt, Klára nem is értette, hova szalad ennyire. De fáradt volt ahhoz, hogy aggódjon, fáradt ahhoz is, utánamenjen. Amikor Ábris visszatért, a kezében egy palack nyakát szorongatta, a másikban a szódásszifont. A pincelakók összenéztek. Kérem a poharakat, mondta Ábris ellentmondást nem tűrő hangon, mire Klára állt fel elsőnek, mert muszáj volt valamit csinálnia, hogy el ne sírja magát. Hirtelen elébe tolult minden emlék az elmúlt hetekből. A lassan gyűrűző szorongás, amivel minden reggel munkába indult, a kollégák kíváncsi tekintete, amibe alig vegyült együttérzés. Aztán mégis az ellenkezője derült ki, amikor megjelent a hatóság, egytől egyig mindenki Klára mellett állt. Hogy nála szorgalmasabb, rendesebb munkaerőt elképzelni sem lehetne. Nem, kérem, nem henyél. Nem, kérem, nem él vissza azzal, hogy az apja gyárában dolgozik. De azon az őszi éjszakán ez sem segített. A Benczúr utca villájából kellett átosonni éjnek évadján, még az volt a szerencse, hogy a padláson keresztül ezt könnyebben megtehették. Mert először a pincét kutatták át, aztán a földszinti szobákat, legvégül az emeletet. Ábris némán állt, míg felhasították a capripárnákat, a kárpitot, némán akkor is, amikor a biedermeier vitrin üvegébe vertek egyet a puskatussal. Tudta, a lányok akkor már megmenekültek, a katonák dühükben csapnak az üvegbe, mert nem találják őket a házban. Némán állt még azután is sokáig, hogy elmentek, távolról hallotta a felbőgő motor zaját, annyi ereje sem volt, hogy ökölbe szorítsa a kezét, csak át ne menjenek a másik házba. A Tóth-villa lakói alvást színleltek, hogy segítsék a két lányt, mintha átaludható lenne a vagonírozás. A kóbor kutyákat gyűjtik így be. De minden zajra úgy rezzenek össze, mintha éppen a szobában motozna valaki az ágyuk mellett. A székek árnyéka is fenyegetően emelkedett a falon, férj és feleség a takaró alatt fogták egymás kezét. Mert van az a félelem, ami begyűrűzik minden lepedőránc közé, a szálatokat marja szét, hogy aztán semmi ne emlékeztessen arra, valaha azon tértek nyugovóra. És nem a nedvek, a vér, a genny nyoma marja ki, kifőzött, kikeményített a vászon, mégis úgy fekszenek most ott az ágyon, mint a halottak, míg a két zsidó lány a padlás félreeső oldalrekeszében guggol a zsákok mögött.

A pincében hallják ugyan a durranásokat, de eldönthetetlen, hogy ez már az újév vagy még a puskaropogás hangja. Ábris tölt a borból, aztán spriccel rá szódát. Most már mosolyognak a sorban állók. Elöl Klára, mögötte az anyja. Fásultan emelik meg a poharat, Ábris utoljára magának tölt, a kisebbik lány ki tudja, hol van. Klára most megáll, Lulu a meggyoszószból vesz még egy kanállal, látja maga előtt az idős asszonyt, ahogy délelőtt a meggyet magozza, fel ne sértse majd az ő harmadannyi éves fogait. Édes. Puhán omlik szét a szájában a meggy, Klára mentegetőzni kezd, évek óta nem csinált ilyet. Nagyon finom, mondta Lulu, és tényleg, mert a saját gyerekkorát idézi, amikor a nagyasztal köré ültek, és a feneke alá két capripárna került, hogy felérje a tányért. A csizmából tudtam, hogy véget ért. Heteken keresztül néztem, ahogy fel s alá masírozott a csizma, a katedrálüvegen keresztül is lehetett látni, fényesen fekete, nincs rajta sérülés. Heteken át a sarokban ülve néztem felfelé, hogyan lehet, hogy ez ugyanaz a csizma, hogy ennek a férfinak se családja, se élete. Csak kifényesített csizmája van. A rendet mutatta meg minden lépése, hogy van olyan élet, amit szétfeszít a fényesség. Hogy abból mindig baj van, ha nem rakódik le semmi por, ha minden vitrinben csillognak a nippék és a kristálypohár. A nipp, tudod, akkor még azt jelentette, lehet egyenes derékka végigélni egy életet, és csak a végén hajlik meg az ember, az is azért, mert mégis sok kilencven év. De nem is ez. Látnod, ennyi kristály maradt. Egy-két perzsaszőnyeg, a többi rám cserélték. Ábris eleinte azzal üzletelt, hogy hamis papírokat kapjak. Aztán már nem volt kinek adni a perzsát. Lulu nézi a szőnyeg szabályos formáit, körben végigfut egy sor, ami nem válik ketté. Hol kitágul, hol elvékonyodik, de a virágmintákból tudni lehet, van olyan szőttes, ami kedv szerint készül, amiben valaki örömét leli. Nem a test pihen rajta, csak a talpak, mégis sokkal több vért, gennyet fog fel, mint az összes Benczúr utcai lepedő együtt. Szóval egyik reggel az a csizma nem mozgott többé, folytatva Klára. Helyette lába nőtt a csizmának, és lentől is jól lehetett látni, por és sár kerül rá. Napok teltek el így, aztán esni kezdett. Néztem, hogyan mossa le a koszt, hogyan mossa le rólam a pince porát, a dohos szagot, és azon tűnődtem, hogy vajon miért hagyja az Isten, hogy megcsillanjon a csizma orrán a fény. De ugyan mit tehet arról az eső? Mit tehet arról, ha a legtöbb katona szíve valóban törhetetlen.

Nagypapa most már bóbiskol, a fagyalt folyós előtt. Lulu nézi ezt az arcot, szabályosan nyesett bajusz, pincér jön, pezsgőt töltenek. Száraz, mint az a bor volt a pincében, egy újabb év. Felállnak az asztal körül, nagypapa erre ébred, fölé tornyosulnak a gyerekek, unokák, mindenki mosolyog, várják a tósztot. Lulu messzire néz, a kastély ablakai szélesre tárva, a százéves fák alatt csorog le a fény. Összeilleszti a kettőt, a tojássárgáját a hűtőben és ezt a napfoltot a terítőn. Goran messze van, de a hiány összeköt minket, és Klárának igaza lehet, a hiányban erős a jelenlét.

Az otthon hidege

Haza sem érsz,
épp csak ledobod táskáid,
már újból elrohansz otthonról,
befizetni a csekkeket,
elintézni a biztosítást,
s amit kell.
Közben hatvanhárom boltba is beugrasz még,
s amikor újból bezuhannál az ajtón,
akkor vesszük észre,
hogyan a nagy rohanásban
elfelejtettél hazajönni,
s aki most fáradtan leroskad,
hogyan felhajtson egy korty kávé –
a hiányod.

*

Állj már meg,
megállhatnál egy percre,
legalább egy szusszanásra.
Akár egy hatkarú Siva,
egyik kezddel mosogatsz,
a másikkal a konyhát hozod rendbe,
a harmadikkal vacsorát készítesz,
a negyedikkel elpakolsz,
az ötödikkel ablakot nyitsz,
a hatodikkal port törölgetsz.
A gyerek?
Úristen,
a porral együtt őt is letörölted a szekrény tetejéről,
s a törlőronggyal
kiráztad az ablakon.

*

Úgy vagy itt,
mintha még mindig egy előző életedben lennél,
s én is úgy, mintha már az utánad valóban.

Csak nézel rám, hogy mit akarok tőled,
csak nézlek, hogy még mindig itt vagy.
Mintha egy moziból jönnék ki,
ahová neked eszed ágában sincs már bemenni,
a tekintetem értetlenül akad meg rajtad,
mint az éjszakáim málló falán kirajzolódó Holdon,
a tied érzéketlen űrbe néz,
miközben egyikünk sem érti,
hogyan kerülhetett ide közénk ez a gyerek.
Igen... igen...
Valóban hogy –

*

Úristen, milyen messze vagyunk egymástól –
a szemközti fotelben is mintha egy másik csillagon lennél,
nem hallod a hangom, ha szólok hozzád,
s a gyerek fejét is jobbról simogatod,
miközben balról én,
de még véletlenül sem ér egymáshoz a kezünk.
Két idő már a mienk,
a *lesz*ben ülünk, im, mindketten,
noha még közös szobánk *most*jából
vesszük a levegőnk.

*

Hús voltunk, vér, tűz,
egymás húsa vére,
lélegezni is egymás helyett lélegeztünk.
Néha már azt hittük,
nem is anya szült bennünket,
hanem egymástól fogantunk,
s egymásba kapaszkodva buktunk a világra.
Hús voltunk, vér, tűz,
a teremtés édene virult szemünkben,
s lettünk mára a kozmosz hűlt sötétje.
Fáradt éjszakáinkon nem tartjuk
egymás szemét nyitva már,
a másikunk nevét kereső szánk üregében
csendünk penészvirága.

*

Messze eltartva egymást magunktól,
vizsgáljuk a másikunk szenvtelen,
mint anyagát a tudós,

tudván,
 ahhoz messze nincs köze,
 amire figyelme néhány pillanatra ráirányul,
 ő másutt s másban létezik,
 mintha saját testében,
 e száználmas anyaghalmazban sem lenne már jelen,
 pedig isten a másikkunk szájával lehelt életet belénk,
 s azért formált a maga képére minket,
 hogy két szólamban társaloghassunk vele,
 de mi már csak a magunkét fújjuk,
 a kongó éjbe külön-külön recseg bele
 értetlen szólónk,
 miközben messze eltartva egymástól magunkat,
 vizsgáljuk a másikkunk szenttelen,
 mint a tudós szenttelen anyagát.

*

Egymásban mostuk meg arcunkat ezerszer –
 bennünk tagadta meg magát az egymásnak ítélt két-egy ember.

Egymást emeltük a magasba, a másikkunk szárnya voltunk –
 kinek szeméből mára mindketten kirepültünk.

Követ kőhöz: raktuk egybe egykor külön-világunk –
 a kozmoszban kering most elárvult ágyunk.

*

Elfogytak a történeteink,
 magunkat se,
 egymást se mondhatjuk tovább –
 kiürült térben bókászunk lélektelen,
 istentől nem kapunk több álmod,
 s ő sem álmodik már
 velünk.

*

Levelet írtam az imént neked,
 és rögtön át is vittem hozzád a konyhába,
 mert már a beszédet is elfelejtettük egymás mellett.
 Ha találkozunk is még olykor-olykor egymással,
 az nem te vagy és nem én vagyok,
 csak csendben hallgatjuk a másikkunk,
 vagy némán tátogunk,
 mint az ég halai

éjjelenként
 a vigasztalan égbolton.

*

Tegnap ismét hullott a hó –
 ma már csak bennünk kavarg,
 szemünkből fagyos szél suhint ki,
 s jégcsap peng
 közös emlékeink helyén.
 Csak gyermekünk szívét tölti még el
 valami furcsa melegséggel
 fűtetlen otthonunk.

Isle of Dogs (2006)

Rákosijános nagyapám

Jópár részre szétszakadt a hadtest,
úgy szórták szét a Don óta
visszafelé nyilazó székelket,
mint a polyvát.

'44 legvége volt, jobb helyeken
már készülődtek hatalomra
a kommunistának átállt nyilasok,
máshol még ők voltak uralmon,

s a leereszkedett ködben a század
– csupa meglett, két világháborús családapa –
Kecskemétről hazafalé indulva
kereste a főhadtestet.

Nyilasok fogták el,
a csapatból kiállítottak egyet,
fejéhez fogták a pisztolyt, löje le
elrettentésül kiszemelt nagyapámat
– lelőtte.

Testét aztán felakasztották
egy út menti fára emlékeztetőül,
hogyan jár,
aki két háborút végigharcol
akármelyik oldalon.

Évekre rá Bardócz Béla bá
a kocsmában sírva mesélte,
mennyire fájt neki, hogy
ötgyermekes apát kellett lelőnie.
Bocsáss meg, Márta,
de Márta nem volt ott,
és nem is tudott volna mit mondani.

Márta

Emlékszem a nagydarab,
kancsal oroszra,
hetven év után is felismerném
– mondta anyám, aki azóta is
hiába hívja a szovjetvadászokat.

Pár héttel azután történt,
hogyan leendő anyósát légnyomás érte,
oroszok járták a falut,
dáváj csász vagy dáváj életet,
s a nagydarab, kancsal Szergej
az utolsó bődön zsírt vitte el.

A színben nagyapám
pergősszekerét is meglátta,
s gondolta, azon járja meg
Berlin ostromát.

Hol a kötőrud? – szólt, illetve mutogatta.
Nincs, megettem – válaszolt
szikrázó szemekkel nagyanyám.

Dáváj kötőrud – kiáltotta oroszul Szergej,
s felsorakoztatta a fal mellé
Annát, Etit, Saroltát, Lujzit
és a legkisebb Árpit, majd
nagyanyámra fogta a Kalasnyikovot.

Társa alig tudta puskatussal leütni,
még akkor is ordítottak egymásra,
mikor elhajtottak a pergősszekéren.

Márta pedig ottmaradt étel nélkül
és öt gyermekkel,
kész csoda, hogy kiteleltek,
és Jánosra is sokszor haragudott,
hogyan nem jön segíteni,
pedig azt ígérte, sosem hagyja el.

Rákosszigmond dédapám

Született 1868-ban primor családba,
s élete nagy része azzal telt,
hogy a birtokot ő visszaszerzi.
A perekben szinte semmije sem maradt.

Dénes fiával együtt vonult be,
és ordította, kutya Szerbia,
majd '16-ban, mikor az oláhok bétörtek,
János fiát is utánavitték.

Látta, mint Dénes fennakad
egy szögesdróton s lekasabolják,
aztán hazajött.

Pár évre rá felhúzta legjobb harisnyáját,
egész nap fát húzatott az erdőn,
legyen télire, majd kimelegedve
otthon a jéghideg vízbe beleült.

Harmadnapon meghala, majd eltemették,
a felesége vitte tovább a perket,
nagy tehetsége nem volt hozzá,
így sok minden elveszett.

Isle of Dogs (2006)

NOVÁK ÉVA ◀

Tévképzet

Mutasd még egyszer azt a képet:
szűk utcákon vágázó hóvihar,
az ablakokban sárga fények.
Úgy érzed, hogyha bekopogtatsz,
mindenhol beengednek, befogadnak.

Kiválasztott

N.-nek

Amikor a kerítés alatt
bebújtam az udvarodra,
mintha anyaméhbe
bújtam volna vissza.
Az utolsó napokban is
mosolyogtál, nehogy megijessz,
a homlokodon gyöngyözött a kín.
Évtizedekkel később
egy utca végén vártál,
te voltál a kiválasztott,
akihez pánikroham nélkül,
biztonságosan eljuthatok.
De nem zsugorodhattam csecsemővé
közös kendőnk alá, ahova
ártó szél be nem fújhatott.

Erre az életre

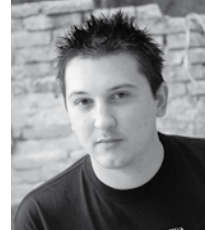
A vállamra pillangó repült,
szégyellem, összeroskadok.
Erre az életre ment rá az életem
és a többi álmom.

Öregség

Gyávaságod terebélyesedik,
figyeled,
mikor kerekedik arcvonások nélküli
teliholddá.

Ebből kilépni

Ebből kilépni, mint egy házból,
amelyről a tetőt fokozatosan bontja le a szél,
a kémények oldalra dőlnek,
a padlóból váratlan helyeken
bukkannak fel szálkák és szögek.
A lépcsőfokok naponta máshol repednek,
a pince jéghideg és dohos,
a padlás leszakadni készül,
a ház kívül-belül romos.
A kút vizében arzén található nyomokban,
a kert talaja is mérgezett lehet,
nem teremnek meg benne virágok,
sem fekete-fehérek, sem színesek.
Ebből kilépni, mint egy házból,
amelyben egyszerre megszokott és
megszokhatatlan a veszély,
az életed felszabdálva, morbid dísz a falakon,
bárki többet kínálna a képkeretekért.
Sajnálathoz csorog végig rajtad,
mint meditációs gyakorlatokon a méz,
ebből kilépni, mint egy házból,
amelyről elhitted, hogy a tiéd.

SÁNDOR ZOLTÁN ◀

A végzet asszonya

Magam sem tudom, helyes döntés volt-e megfogadni a temetőcsősz tanácsát. Kicsit féltékenyen nézem azokat az asszonyokat, akik délutánonként kijönnek a temetőbe, tisztára súrolják a kettős sír-emléket, elégedetten zsebkendőjükbe köpnek és megsikálják megboldogult férjüket és saját fényképüket a márványtömbön. Amikor végigsétálok a sírok közt, mindig halkán összesúgnak a hátam mögött. Nem tudom, megvetésből vagy irigységből teszik-e.

Bármit gondoljanak is rólam, azt senki sem mondhatja, hogy nem adtam meg szegény megboldogult férjeimnek a kellő tiszteletet. Mindegyikőjüket őszintén megsirattam, és mindegyiket becsületesen egy évig gyászoltam. Amíg nem vettem le a feketét, addig másik férfit nem engedtem magamhoz közel, noha lett volna rá alkalom bőven. A férfiak többségének felcsigázza a képzeletét az a komor öltözet, mintha titokban mind apácákról ábrándoznának. Juli barátnőm többször meg is fedett me-revségemért. Akkor vagy, ha szeretnek, mondta.

*

A húszat sem töltöttem még be, amikor férjhez mentem Bodó Mórhoz. Talpraesett fiatalembernek ismerte mindenki a faluban, már iskolás korában felhívta magára a figyelmet ezermesterségével, sokszor eldicsekedett vele, hogy műszaki órákon még a tanár néptárs is tátott szájjal figyelte ügyeskedéseit. Nem volt olyan motorszerkezet vagy árammal működő szerkentyű, amit ne tudott volna megszerelni. Mások kiselejtezett dolgaiból hihetetlenebbnél hihetlenebb gépeket tákolt össze. Legénykorában saját gyártmányú motorokkal száguldozott a nagyutcán.

Motoros felvonulások alkalmával elcsodálkozom ezeken a gazdag fiúkon, amikor szüleiktől kapott csillogó járgányaikkal elsuhanak mellettem. Alig hallani őket! Bezzeg Mórikám chopperjeit nem lehetett nem észrevenni! Mennydörgött, ahogy elhaladt. Sose felejttem el, amikor először felültem mögéje, és kettesben végigsüvítettünk a falun. Az emberek tátott szájjal bámultak bennünket. Ha jól emlékszem, a szüzességemet is azon a kétkerekűn vesztettem el, és már a következőn leendő férjem megkérte a kezemet. Juli rettentően féltékeny volt rám, én pedig nagyon boldog voltam.

A különféle gépszerkezetek, különösen a motorok iránti láz nálunk a boldogító igen után sem enyhült. Mór minden évben már újév táján bütykölni kezdte a mások által kidobott motoralkatrészeket és a bolhapiacokon összevásárolt kütyüket, hogy május elsejére vadonatúj csodaparipával röplhessünk a szokásos Tisza-parti táborhelyre.

Rendkívüli ügyessége okozta a vesztét is. A bojler már napok óta gyengén melegítette a vizet, fogta hát, és szétszedte. Hiába mondtam neki, hogy hívjunk villanszerelőt, hallani sem akart róla. Bodó Mór házában semmiféle mesterre nincs szükség, mondta a fáziskeresővel a bojlerben kotnyeleskedve. Ráhagyta, mi mást tehettem, világéletében keményfejű volt, kimentem a dolgomra. Nem sokra rá egy nagy durranásra rohantam be. Mozdulatlanul feküdt a fürdőszobában, egész teste füstölt, legalábbis nekem így rémlik. Másnap eltemettük, de még fel sem ocsúdtam a gyászszertartás meg-
rázkództatásaitól, amikor értesítettek, hogy kopogtatni hallották a föld alól. Biciklire pattantam, és a sírkertbe siettem. Kihantoltuk, de már késő volt.

Az orvos magyarázata szerint az áramütéstől Mórikám csak tetszhalott volt, miután eltemettük, a föld kihúzta belőle az elektromosságot, és feléledt, de mivel a koporsóban csakhamar elfogyott az oxigén, megfulladt, és végérvényesen meghalt. Szólni sem tudtam a fájdalomtól. Komolyan azt hit-

tem, nem élem túl. A legőszintébb szándékkal kerestem föl Pityukát, hogy készítettetek magunknak egy kettős síremléket, volt valamennyi megtakarított pénzünk, de az öreg Dudás szavai szöveget ütöttek a fejemben. Meglátott a kőfaragóval tárgyalni, félbeszakította a sírboltok takarítását, félrehívott, és kíméletlenül ledorongolt. Elevenen akarod eltemettetni magad?! Ezt kiabálta, majd azt mondta, vegyek inkább azon a pénzen néhány új ruhát, és keressek magamnak új férjet.

*

Jó járt Józsiáról homályos emlékeim maradtak nagylánykoromból. Néhány barátjával mindig ugyanazon a helyen ültek a Füstösben, és egész álló este szó nélkül iddögáltak. Rég elfelejtettem már valamennyijüket, amikor egy nap Juli megkérdezte, mit gondolok Józsiáról. Nem gondoltam semmit, azt sem tudtam, kiről beszél. Mór kettős halála után hónapokon át teljesen magam alatt voltam. Mi bajod lenne mellette? Van háza, munkahelye, sőt még kocsija is. Esténként nem lennél egyedül. Tutyimutyi? Honnan tudod?! Van úgy, hogy a látszat csal, nem mindig az a keményfiú, aki azt hiteti el magáról.

Egy idő után azon kaptam magam, hogy mindinkább foglalkoztat barátom fölvetése. Ha netán összefutottam Józsiával az utcán, mindig alaposan szemügyre vettem, amikor pedig a malomboltban egymás mellé kerültünk a tésztafélék és az édességek közt, fülig érő mosollyal köszöntöttem. Elalvás előtt egyre ritkábban sírdogáltam Móriám után, s egyre többet gondoltam Józsi hatalmas kőműves-tenyereire. Elképzeltem, ahogyan átölel, szőrös melléhez szorít, majd erősen fenekembe markol velük. Napról napra jobban és jobban beleszerelmesedtem ábrándjaimba. Alig vártam már azt a napot, amikor levethetem a fekete gyászviselőt. A ritkára állított rolón keresztül kilestem, mikor megy befizetni a lottót, utánasi tettem, és megkértem, segítsen kitölteni a szelvényt. Kezdő vagyok még, de ha nem játszik az ember, akkor nem is nyerhet...

A következő vasárnap kettesben mentünk moziba. A hátsó sorban foglaltunk helyet, és kézen fogva izgultuk végig a vadnyugati hősök leszámolását egymással. Besír cukrászdájában később egy-egy bakláva mellett megbeszéltük, hogy a szájharmónikás idegen és a birtokához körömszakadtáig ragaszkodó özvegyasszony voltak a film legérdekesebb szereplői. Habár hét évvel idősebb volt nálam, túl a harmincon, édesanyját mégis szörnyen zavarta, hogy fia nem egy hajadont, hanem egy özvegyet készül elvenni. Szerencse, hogy nincs gyereked, különben megakadályoznám az esküvőket! Ezt leendő anyósom mondta a szemembe.

Gyorsan kiderült, hogy a látszat nem mindig csal. Józsi egyetlen téren volt képes érzelmek kifejezésére: focinézés közben. A spanyolországi világbajnokság alatt szó szerint belebetegedett abba, hogy a satnya olaszok egy szerencsés napnak köszönhetően kiejtették minden idők legjobb brazil válogatottját, és aztán még világelső is lettek. Nincs igazság a földön!

Ugyanezt mondta anyósom is, amikor egy évvel később egy munkahelyi baleset során Józsi az állásról a halálba zuhant, nekem pedig vállalata tetemes pénzt fizetett fájdalomdíj gyanánt. Világra hoztam, felneveltem, óvtam, dédelgettem, hogy végül egy riherongy élvezze a szerencsétlenségét, legalább, ha szült volna neki egy gyereket! Éveken át ezt mesélte mindenfelé a faluban, akkor is, amikor már másoknál voltam férjnél. Meg azt, hogy miattam vesztette el egyszülött fiát, merthogy folyton folytatok, mint egy tehén, és Józsiakája éjjelenként nem tudott aludni tőlem!

*

Bőrig ázva vacogtam a városi buszmegállóban, és gondolataimba mélyedve néztem ki a fejből, amikor egy vadonatúj gépkocsi állt meg előttem. Nem ismertem meg azonnal a faluban mindig mély tisztelettel emlegetett Virág Bandit, előtte sohasem váltottunk egyetlen szót sem egymással, csak amikor letekerte az ablaküveget és kiszólt, akkor esett le, hogy miattam vesztetel ott az a mesés automobil. Hazafelé? Bólintottam, összecsuktam az esernyőmet és beültem a bőrhuzatos ülésre.

Hazudnék, ha azt mondanám, hogy enyhén kopaszodó és pocakosodó ügyvédről álmodoztam volna magányosan töltött éjszakákon, de Andris előzékenysége és bölcsessége kárpótolta férfiúi hiányosságait. Rendszeresen jártunk színházba, előkelő éttermekben vacsoráztunk, fényűző fogadóso-

kon vettünk részt. Teljesen új világ tárult ki előttem, néhány hónappal később habozás nélkül vágtam rá az igent a római kirándulásra, ahonnan már jegyesekként tértünk haza.

Életem legszebb évében a tengerpartra jártunk nyaralni, a hegyekbe feltöltődni, Triesztbe vásárolni. Csodálatos volt. Majd hirtelen vége szakadt mindennek. Férjem egyre több időt töltött ügyvédi irodájában és a bírósági tárgyalótermekben, kissé le is fogyott. Többször felróttam neki, hogy elhanyagol, mire mindig csak szomorúan végigmért azzal az idegesítően kimért ábrázatával, ami annyira lenyűgözte a bírakat és a nyugdíjas ülnököket, elmosolyodott, és háziköntösének zsebébe sülyesztve kezét, annyit mondott: értetek teszem.

Távollétében egymásra voltunk utalva kamaszkodó fiaival. Esküvő előtt kissé izgultam amiatt, vajon hogyan fogadnak majd az ikrek, de Andris megnyugtatóan, hogy rendes gyerekek, nem kell tartanom tőlük. Nem is tartottam, bár tudtam, hogy a kulcslyukon keresztül bámulnak utánam a fürdőszobába. Kezdetben mindig a kilincse akasztottam levetett bugyimat, egy nap azonban megfordult a fejemben, hogy egyáltalán nem baj, ha tizenéves srácok érdekesnek találják megbámulni egy harmincéves asszonyt, szabadon hagytam hát a kukkollót, legközelebb pedig kiszóltam, hogy elfelejtettem magammal vinni tiszta törülközőt, adjanak már be egyet.

Hármasban eltöltött boldog perceinknek Andris halála vetett véget. Szótlanul álltunk a koporsó körül, s azon töprengtünk, hogy nem vettük észre az utolsó leheletéig dolgozó ember évekig folytatott harcát a gyilkos kórral. Hasonlóan hallgattunk akkor is, amikor a hagyatéki tárgyaláson a bíró megmondta, mennyit örököltünk. Elszégyelltem magam, égető büntudat mardosott, s arra gondoltam, hogy lemondok az örökségemről, de Juli lebeszélte erről az örültségről. Könnyebb egy halom pénzzel búslakodni és ostorozni magad, mint pénz nélkül, mondta.

A temetés után a fiúk elköltöztek édesanyjukhoz Németországba. Azóta nem találkoztunk, de hallottam, hogy mindkettejükből sikeres nőgyógyász lett, amit egy kicsit a saját érdememnek is tartok. Karácsonyra és húsvétra szoktam tőlük kapni képeslapot. Mindig úgy szólítanak: Drága Mostohánk! Nagyon büszke vagyok rájuk.

*

A pálmafákkal szegélyezett korzón sétálva kisebb embercsoportra lettem figyelmes a hullámozó tenger partján. Kíváncsian odamentem hozzájuk. Egy magas, szikár festőművészt álltak körül. A férfi ügyes ecsetvonásokkal gyönyörűséges naplementét festett az állványra kifeszített vászonra, közben fel-felpillantva sötét napszemüvege mögül, lelkesen szónokolt.

Mindenfelé saját álomvilágukba menekült, magányos embereket látni! Honnan érkeznek? Kihez tartoznak? Hová tartanak? Ezt senki nem tudja, csak azt, hogy mind egyedül vannak és sokszor bánatosak. Én mondom nektek: csak szeretetre van szükségünk. A kitalált értékekkel ellentétben a szeretetet nem lehet megvásárolni, örökölni vagy tanulással gyarapítani. A szeretet nem finomodik, nem ígérget, nem alkudozik. A szeretet nem szül különbségeket, és nem kér önmagáért cserébe szeretetet.

Tetszett, amiket mondott, mondtam neki, miután a többiek szétszéledtek. Amióta elhunyt a férjem, én is nagyon egyedül vagyok. Felszerelését csomagolva végignéztam rajtam, és felajánlotta, hogy ha van hozzá kedvem, másnap megmutatja a vidék legszebb helyét. Kár lett volna kihagyni. Az idillikus magaslatról gyönyörű kilátás tárult elénk, a tenger az éggel ölelkezett, körülöttünk százéves olajfák tündököltek, hason feküdtünk a fűben, tetszik, kérdezte Viktor, bólintottam, ő pedig lenge szoknyám alá nyúlt.

Szeretném túlkiabálni a hamis politikusok hazug próféciait, lerombolni a kóros társadalom által állított korlátokat az emberek közt, magyarázta nagyot szívva cigarettájából. Az embernek önmagában kell elmélyednie, nem pedig a világ hívságában. Ha az ember teljesnek érzi magát, sohasem ölt fel semmiféle egyenruhát, és nem válik konformistává. Én pontosan emlékszem minden helyre, ahol életem során megfordultam, minden emberre, aki egyszer is rám mosolygott életemben. Ez az én gazdagságom...

Tényleg nem volt neki többje. Erre már szerény esküvőnk után jöttem rá, miután beköltözött hozzám. Juli, amint meglátta, megmondta, hogy ez egy csóró senkiházi, minek hoztam ide, hagyjam a

fenébe, mert csak kihasználni. Híres művész, fogtam pártját, de gyorsan kiderült, hogy alkotásaiból aligha tudunk megélni. Másfél év alatt feléltük összes megtakarított pénzemet, a bankba helyezett márkám meg az ördögé lett.

A nagy infláció idején sokszor megesett, hogy éhezünk. Rákényszerültem Szegedről élelmiszert csempészni, ha enni akartam. Többen is fuvaroztak akkoriban a határon át. Viktor nem jött velem, nehogy a határon lekapcsolják és elvigyék a háborúba. Egész nap otthon ült, és festett. Egy téli estén arra értem haza, hogy mozdulatlanul fekszik a nappaliban. Asztmapumpája a szőnyegen hevert, megmeredt kezében félig kicsomagolt fecskendő szorongatott.

Képeit eladtam a hazalátogató külföldi vendégmunkásoknak, szépen kerestem rajtuk, csak egyet hagytam magamnak, azt a naplementét a tengeren, amit akkor készített, amikor megismerkedtünk. A konyhában akasztottam ki a falitányérok közé, hogy mindig szem előtt legyen.

*

Szép volt az a világ, amelyről Viktor áradozott, de attól tartok, hogy vele együtt mindörökre meghalt. S mivel az álmokat és a szép szavakat nem lehet kenyérre kenni, folytattam a csencselést. Hamarosan annyira beindult az üzlet, hogy vettem egy használt kocsit, és önállósodtam. Rövidesen annyi kuncaftom lett, hogy piacra se kellett járnom, otthonról eladtam mindent. Hetente többször fordultam, minden vámost ismertem már. Ha nem volt elég a mély dekoltázs, mindig akadt alatta egy tíz- vagy húszmárkás.

Nem panaszkodhatom, hogy sok időm maradt volna a szomorkodásra, de esténként sokszor tágasnak bizonyult az ágy egymagamnak. Talán éppen emiatt engedtem bele olyan gyorsan Bika Pistát, a hentest. Egy este beugrott megnézni, hoztam-e véletlenül a magyaroktól műbelet, megittunk egy-két kupicával, aztán addig erre, addig arra, hogy végül a hálószobában kötöttünk ki. Negyven fölött az ember már nem igényli a hosszantartó romantikázást.

Pista a tettek embere volt, nem sokat beszélt, kivéve, ha egy kicsit becsicscentett, olyankor azonban mindig trágár vicceket mesélt, amelyeken harsányan nevetett. Akárcsak mögöttem, mögötte is több házasság volt már, azzal a különbséggel, hogy egykori férjeimmel ellentétben előző feleségei éltek és virultak, ketten közülük közös gyerekeiket nevelték, mindez azonban egyáltalán nem szegte kedvünket egy újabb frigyűről.

Amikor megtudta, mire készülünk, Juli szégyenlősen mesélte el, hogy idestova húsz évvel azelőtt neki is volt egy röpké kalandja Pistával. Az anyósáék három disznót vágtak, és hogy győzzék a munkát, felbérelték Pistát segítség gyanánt. Egész nap kerülgették egymást, már sötétedni kezdett, amikor Juli lement a kertvégre kimosni a belet. Alighogy a dudvarakás fölé hajolva az első fölfújta, hirtelen mögötte támadt a böllér. Szó nélkül felhajtotta a ruháját, letolta a bugyiját, és durr bele! Három percig sem tartott az egész, emlékezett vissza Juli, de micsoda három perc volt, mondta, és halkan felsóhajtott.

Pista állandóan kanos volt. Ha éppen nem a kolbászbelet tömte hússal, akkor engem döfködött. A leghihetlenebb helyeken jött rá a kefélhetnék. Megtörtént, hogy a garázsban, a friss hússal fektetett föl. Miután odaköltöztem hozzá, felajánlottam, hogy vágjunk néha eladásra, a vágóhíd, ahol addig dolgozott, csődbe ment, és a magyarországi áruval együtt árulhatnánk a friss májast és töpörtyűt, sonkát, kolbászt, szalonnát, hurkát, svartlit és a többi finomságot. Évekig virágzott a biznisz.

Az a nap is úgy kezdődött, mint sok korábbi. Szétszedtük a disznót, megebédeltünk, még csak a zsír maradt kisütni, amikor apjuk, így hívtam, egyszerűen csak lefordult a székről. Az orvos azt mondta, szívroham. Egy másodpercig sem tartott. Szegény, fel sem fogta, mi érte. Még ma is tisztán látom magam előtt a jelenetet: a sült disznóvéren legyen röpködnek, az átvonuló bombázók hatalmas kondenzcsíkot húznak az égbolton, Bika Pista pedig mozdulatlanul fekszik az asztal alatt, jobbjaival ágyékát markolja.

*

Kelemen Matyit az iskola előtti tüntetésen láttam újra. Említette valaki, hogy visszatért, de addig még nem találkoztam vele. Éppen a patikába indultam valami soványító szerért, de a tüzes beszéd a diktátor végnapjairól, és a tömeg üdvívalgása odavonzott egy kicsit leskelődni. Kezét csókolom, mondta, és csakugyan megcsókolta a kezem. Alig ismertem meg. Egyszerű fehér pólójához és farmerehez lezser bársonyzakót viselt, sugárzott belőle a fiatalos lendület, holott néhány évvel idősebb volt nálam.

Már legény korában kitűnt közülünk, mintha egyáltalán nem idevalósi lenne. Különösen öltözködött, és még furcsább dolgokról beszélt, írókról meg filozófusokról szövegelt folyton, annyira elérhetetlennek tűnt mindnyájunk számára. Az egyetem elvégzése után újságíróként dolgozott Újvidéken, a háború kitörésekor pedig Magyarországra költözött. Abban a forrongós időszakban immár magyar állampolgárként jött haza tudósítani ottani lapoknak. Elhatározásához bizonyára az is hozzájárult, hogy nem sokkal azelőtt vált el.

Neked jól tesznek az évek, mondta, ami imponált, bár tudtam, hogy távol áll az igazságtól, akkor voltam, mint egy bálna. Nem mennék el vele másnap Belgrádba? Nagy demonstráció készül, ha minden rendben megy, végre nekünk is felvirrad, kár lenne kihagyni ezt a történelmi pillanatot. Miért ne, gondoltam, így lettem közvetlen szemtanúja a parlament felgyújtásának, és közelről láthattam, amikor egy kotrógép behatolt a televízió székházába.

Matyi hetekig lázban égett. Álló nap az újságokat olvasta, a rádiót hallgatta, a tévét bámulta, megírta végtelen cikkei. Esténként meglátogatott és borozgatás közben részletesen átmesélte a fejleményeket. Olyan volt, mint egy borzasztóan hosszú híradó, valahogy azért magával ragadott a lelkesedése. Hamarosan mi is Európa része leszünk, mondta örömmel, s bár úgy tudtam, hogy mindig oda tartoztunk, nem szóltam semmit, hagytam, hogy az újságírói hév, a bor és rúzsosított ajkaim megtegyék a kellő hatást.

Az új kormány megalakulásakor kérte meg a kezem. Felhagyhatok a megalázó csempészettel, mondta, ő jól keres. Tetszett, hogy igyekszik gondoskodni rólam, de bevallom, sohasem éreztem lealacsonyítónak a csencselést, és egy idő után hiányozni kezdtek a vele járó izgalmak. Igaz, a maga módján Matyi igyekezett a kedvemben járni. A Balaton partjára vitt nászútra, ötvenedik születésnapomra pedig előkelő zsúrt szervezett a Kalászbán. Amikor kikísértem, Juli a fülembe súgta, reméli, tudom, hogy nagyon szerencsés nő vagyok.

Nem panaszkodom, Matyi mindig rendkívül figyelmes volt hozzám, de azt hiszem, hogy a hívása sokkal fontosabb volt neki nálam. Szakmai megszállottsága lett a végzete is. Amint meghallotta, hogy lelőtték a miniszterelnököt, autóból ült, és száguldott a fővárosba. Biztos útközben is a fejleményeket hallgatta a rádióban, azért nem vette észre azt a kurva nagy fát. Az adott helyen készítettetem egy kis emléktáblát az arcképével, hogy mindenki, aki ott halad el, láthassa, milyen szép férfi volt.

*

Matyi halála után nem hittem volna, hogy még egyszer férjhez megyek, az pedig, hogy egy nálam majd' tíz évvel fiatalabb legényember vesz el, álmaimban sem fordult meg a fejemben. Közös ismerősök mutattak be egymásnak bennünket Makai Antival. Nem tartozott a jóképű férfiak közé, alacsony, tömzsi teremtés volt, de nem ivott, nem dohányzott, mérnökként jól keresett, és ami még fontos, jobb lesz vele együtt megöregedni, mint egyedül, gondoltam.

Nemes egyszerűséggel szólva Anti egy számítógépes zseni volt. Megismerkedésünket követően egészen az esküvőnkig, meg még egy kicsit azután is, teljesen elbűvölt borotvaéles agya. Olyan számítani műveleteket, amelyeket én el sem tudtam volna kezdeni, pillanatok alatt elvégzett fejben. Elragadtatásomra csak zavartan megigazította vékony fémkeretes szemüvegét, és annyit mondott: semmi. Rejtett valami bájos érzékiség ebben a szerény megnyilvánulásban, a nyugalomból kikökkentett hím szenvedélye.

Emlékszem, amikor először meglátogattam otthonában, teljesen lenyűgözött a látvány. Ahhoz fogható rendet és tisztaságot én még életemben nem láttam! Ott mindennek megvolt a pontos helye, és mindig minden a helyén is állt: az edények a konyhaszekrényben, a könyvek és a cédékek sorba he-

lyezve a polcokon, a ruhaneműk és a törülközők élükre vasalva a gardróbban, a fürdőszoba pedig úgy ragyogott, mint egy kórházi műtő.

A rózsaszínű köd fölszállta után hamar rádöbbsentem a magasztalt tulajdonságok árnyoldalára. Minden áldott nap ugyanabban az órában ébredt, feküdt, futott, zuhanyozott, és ment hetente kétszer súlyozni, bár ez utóbbinak a hatását nemigen vettem észre rajta. A megadott időpontban reggelizett, ebédelt és vacsorázott, mégpedig előre meghatározott ételeket. Az uzsonnáját reggelenként egy füzetlapra leírt utasítások alapján készítettem el. Amikor valamit nem talált ott, ahol megszokta, indulatosan járkált le-fel a lakásban.

Úgy éreztem, megőrülök! Ha éppen nem dolgozott, akkor a számítógép előtt ült, érthetetlen dolgokat tanulmányozott vagy remekül szórakozott, én meg unatkoztam mellette. Tudom, hogy már nem jártam a legjobb koromban, mégsem tetszett, hogy átnéz rajtam, mintha ott sem lennék. A legszörnyűbb, hogy amikor nagy ritkán megszólalt, még rosszabb volt! Határtalanul untattak a szavai, és irtózatossan idegesített egérhangja. Juli hétről hétre türelmesen végighallgatta panaszaikat, de semmit sem tudott hozzájuk fűzni.

Öt évig éltem ebben a pokolban, és akkor, mintha csak imáim meghallgatást nyertek volna, Anti munkahelyéről telefonáltak, hogy szörnyű tragédia történt: a férjem étkezés közben rosszul lett, feje elvörösödött, szaggatottan szedte a levegőt, hörgött és mire a mentők kiértek, már nem tudtak rajta segíteni. Sírva fakadtam, a titkárnő a vonal túlsó végén vigasztalni próbált, nem gondolta szegény, hogy örömben pityeredtem el. Hogy mi okozta Anti halálát? Lisztérzékenysége. Ha fehér lisztből készült étel került a szervezetébe, azonnal fulladási rohamot kapott.

*

Körbejárom a hét sírt, virágot helyezek rájuk, és mindegyiknél elidőzőm néhány percet. Eszembe jutnak a fergeteges motorozások MórIkámmal, Józsi hatalmas kőműves-tenyerei, a fényűző üdülések Bandival, Viktor képzelt világának szépségei, Pista szilajsága, a hajnalig tartó borozások Matyival, pedáns Antikám szerencsétlen sorsa. Elmorzsolok néhány könnycseppet fölöttük, és kíváncsi tekintetűl kísérve hazaindulok.

Bármerre forduljak, mindenfelé azt tapasztalom, hogy megváltozott körülöttem a világ, bár az is lehet, hogy csak megöregedtem. A napokban töltöttem be a hatvanat. Egy évvel ezelőtt Juli is megözevgyült. Nemrég készítettett magának és párjának egy gyönyörű síremléket. Nyilván észrevette, hogy féltékenyen figyelem, mert odahajolt hozzám, és a fülembe súgta, hogy ne aggódjak, majd betagosodunk a nyugdíjasok klubjába, és felcsípjük valamelyik régi motorost, akit annak idején valami oknál fogva elmulasztottunk.

Kunstkamera 3

*

Varjakat ültettem végig a kertbe,
mindet nyakig.
Harmadnap az a csönd.

*

Az ujjbegy hegyével megérintett
ablaküveg, amely ablaküveg volt.
A poharak sima pereme,
amely egyszerre volt pohár és perem.
Az étkezőasztalnak álcázott
étkezőasztal, amely egyúttal
étkezőasztal volt.
A személytelen csönd,
amelyben nem élt senki.
Minden pontosan az volt, ami.

*

Már nyolcvankét éve
takarítom
a nyomaim.

*

Kikapart szem himbálózik
a macskaszőrön.
Mint egy önállósodott szerv,
rajta a borzalom véres ráncai,
fölötte az üres rózsaszín lyuk:
a semmi eleven üzenete,
sötétbarna üveggolyó az élő bársonyon,
a leszáradt vér repedései.
Egyetlen láthatatlan idegszál
olvassa a világot.

*

Letekertem az ereim,
és körbekerítettem
magam
melegíteni.
A véráram
hangos.

*

Egy térképet nyomtatott rá,
egy útikalauzt,
egy növény- és állathatározót,
egy menetrendet,
és igen, igen,
az alján ott volt ő.

*

Az üres szoba közepén
üresség vagy szoba van?
Egy embert odaállítanak,
hetvenkét évre,
hogyan mondja el,
mi van ott.

*

A partra vetett hal sikoltozásának
némasága:
a süket némaság.

*

Függőleges vonalak a levegőben.
Félrehajtod a nehéz függönyt,
mögötte egy következő,
és így tovább.

De a többiek észre sem veszik,
egyetlen embert sem.

*

Zsilettet gyúrt
a sok kis szappanmaradék
közepébe.

*

Tél,
nyár helyett,
de gyermeki logikával,
végre eljött.

váratlanok

A vándorcédrus árnyékában,
ahol dunamentiszenapadlás illata
lebben a Varrólányok szoknyája alól,
miként lakkozott fekete cipő
gránitkeményéről egy pohárka fény,
vajon rámköszönnek-e divatos álruhájukban a
váratlan vendégszövegek?

médeia

asszonyokkal összekaptam és makogtam de elkísértek a tornáchoz
a tűzfűér cukornád epedő lepedőjéhez
alsóruhájuk jelenlegi ajzott selyemfüggönyéig
de nem volt se angyal se eunuch a láthatáron egy se
csak a hátborzongató szél hóbörgött vasszögekkel
hóbörgött mint világesoda tengernyi nagy matrikula
közérkölesi stoppolófa tisztátalan tiszteteknek is
orrhangon és vérest felel a gyommal benőtt vízcásárok
mélyéből egy zsebtelen

jelen a négyzeten
cubus quinquepartitus

asszonyom rántalan virágzó avantgárd melledet
rántalan tűzben piruló madonna hasadat
virágzó piruló farodat a tövis tépi
avantgárd madonna a tövis a lelkeddel játszik
melledet hasadat tépi játszik vérzel

asszonyom	rántalan	virágzó	avantgárd	melledet
rántalan	tűzben	felhabzó	madonna	hasadat
virágzó	felhabzó	farodat	a tövis	tépi
avantgárd	madonna	a tövis	a lelkeddel	játszik
melledet	hasadat	tépi	játszik	vérzel

merész egemen

ó mértéktelen bo**m**ló növényzet
miféle közelség **e**z, hogy így hiányzol
a távolságot má**r** elpusztítottam
már arra sem k**é**relek, hogy kinyílj
hogy hűvö**s** esőmből örömöd legyen
a sóviharban s**z**omjan halunk mind a ketten

mielőtt megtalálnám s**e**bezhető partodat
az átkelés hízlalta iz**g**alomra gondolok
majd elkísér néhány **e**mbertelen halott
korsóként önmaga**m** palástja és alja
emlékeimb**e**n láttalak
de nem tudom hon**n**an és hová vagy

Döggút

Öreg ló forduljon föl,
Öreg lovat nem vasalnak,
Minek arra új patkó,
Minek annak drága abrak?
Minek annak drága abrak?

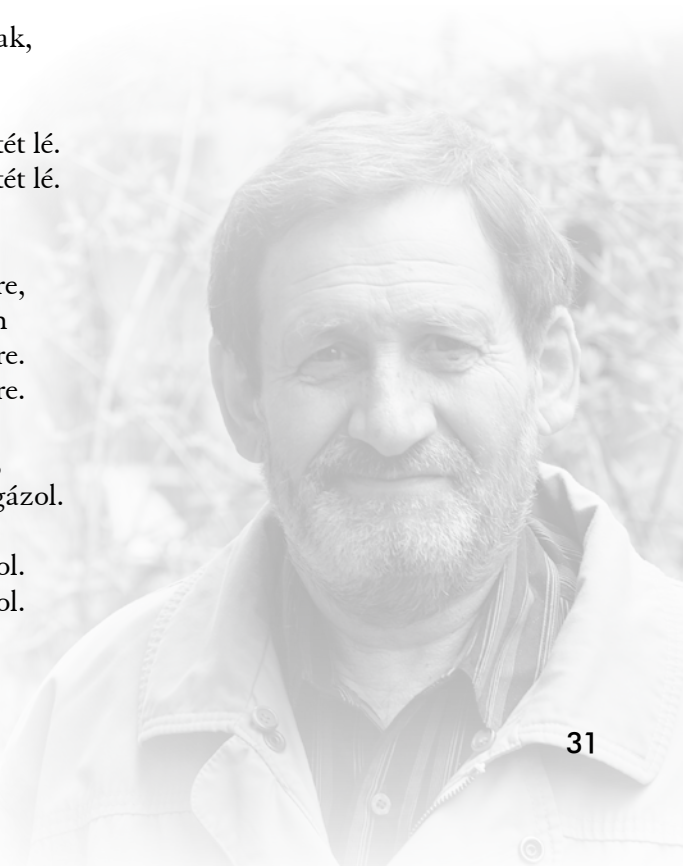
Öreg ló úgyse húz már,
Vinni kovácshoz mivégre,
Hiszen úgyis fölfordul,
Mielőtt még odaérne.
Mielőtt még odaérne.

Öreg ló nem beszélhet,
Öreg ló már mit se várhat,
Öreg ló ne dobogjon,
Öreg ló már úgyse vágdat.
Öreg ló már úgyse vágdat.

Vén hátat nem paskolnak,
A vén gebe már a végé,
Öreg lónak gerincén
Vér csordogál, rossz, sötét lé.
Vér csordogál, rossz, sötét lé.

Tarka hámot, sallangot
Nem raknak öreg gebére,
Örüljön, ha nagy ritkán
Fölnyeríthet még az égre.
Fölnyeríthet még az égre.

Botorkáló, lyukas bőrű,
Csak gazban, avarban gázol.
Penészes, avas szénát
Zörrent neki a vén jászol.
Zörrent neki a vén jászol.

Se múltja, se jövője,
Ügetését elfelejtjük,
Nyargalását, vágóját
Mélyen a döngkútba ejtjük.
Mélyen a döngkútba ejtjük.

Balták, ékek, fejszék

Balták meg ékek hasogatták,
tele volt göcsörttel.
Vasékek, faékek meg balták
nem bírtak vele.

Gerince csupa görcs,
kemény, akár a jelleme.
Csak a faék tört el,
a vasék rojtosodott.

A fejsze, a balta
szét nem hasíthatta,
állta keményen a tönk
a lezuhanó csapást,
amely visszaütve döng,
s csupán a baltának árt.

Csak egy-egy apró szilánk
suhant az ég iránt,
ahová reményei szerint
nemsoká jutni fog.
Megvilágította az Úr az ő orcáját,
rajta is könnyörült.

A koporsóba hasogatatlanul
dőlt le teste-lelke,
úgy várta őt az Úr,
meg fényesre köszörült
élével a fejsze.

A régi zongora

Csördül a csordás ostora,
gomolyog a város pora,
veri a kékes levegőt,
lötyögő tőgyű jámborok
keresik már a legelőt,
a sok tehén tolongva
csordába gyűlve bőg,
a csordás kürtjébe fúj,
recseg a rézkürt.
Nekünk csak ilyen hang
dallama készült.

És este ugyanígy.
Bőgnek a hazatérő barmok,
duzzadó tőgyüket rengetik,
tele van tejjel a tőgy.
Kiválik egy-egy, és
megáll a ház előtt,
s ha nem nyílik a kapu,
csak bőg és újra bőg.

És megszólal egy hang,
nem a félkarú csordás
manillasudarú ostora,
nem a kürt,
megszólal egy hangszer,
a zongora.

Heverek odakint a fűben.
Még selymes, illatos a fű.
De hajnalban eljön újra a csordás.

Kínai

Kutya

Alighanem én voltam az egyetlen lány, aki céltábla és bukóbábu helyett emberalakra tanult meg lőni. Nyolcévesen. Apám katonai múltja pisztolyt sosem adott a kezembe, csak puskát, abból is csupán a nehezét, hogy érezzem a súlyt, a súlyegyent, az eloszlást meg az arcot átszabó rúgást, ahogy a fegyver agya hátracsap. Először támasztékból, aztán térdelve, és amikor már nem remegett a kezem, akkor állva is, és lőttem, arra az emberalakra, amit apám a műhelye vakolatlan falára rajzolt.

Mindenre megtanított, amit ő tudott.

Apám sokáig nézegette a kórházban a szemem, hogy elég mandulavágású-e, mint az övéié, és hogy kiókumlálja, hazavigyen-e akkor, avagy sem, a nőhöz, aki a felesége volt. Aztán mégis hazavitt. Ők lettek nekem Mamus és Papus. Már majdnem ötvenévesek voltak, és úgy szerettek volna gyereket, hogy megkönyörült rajtuk a Jóisten, a Világsszellem vagy nevezzük akár bárminek, a nagybetűs Véletlennek akár: egyszer csak ott termettem a városszéli kórház inkubátorában, Piroska napján, egy jó meleg plédbe burkolva, még magzatmázasan, atomjaim ott álltak össze egy újszülöttnyi testté, félelemmé és ordítássá, bár beszélnek természetesen egy nagykabátba burkolt fiatal nőről, aki mélyen a szemébe húzta a sapkát. Ühüm: anonim. Ühüm: nincs kamera. Ühüm: hiszed.

Papusnak a fia lettem, Mamuskának meg a lánya. Hajnalban kimentünk az öreggel, melegen felöltöztetett, Lidi, a vizsla az ölembe mászott a hátsó ülésen. Dideregtem a pokrócok alatt, a kutya jólesően melegített, és vártam, hogy láthassam a többi vadászt, akik apám miatt agyonkényeztettek. Mindig olyan helyre állhattunk, ahol biztosan jött a vad: Papus hibátlanul lőtt, és mindig akadt valami. Szerettem a kutyát is, utána tipegve tettem meg első lépéseim, pelenkásként az ő kedvéért ettem meg a következő kanállal. Most hozta nekem a fácánt, elő a mocsár vizéből, téptem ki a farktollakat, hogy a hajamba tűzve, a tölgyek alatt billegve én legyek a legszebb indián lány.

Mamusnak a lánya lettem tehát, s amikor hazaértünk a vadászból, az azt követő mulatozásból, ahol mindig kaptam valakitől egy zubbonyból előhúzott szeletke csokoládét („az asszony küldi”), azonnal át kellett változni lánnyá, házikisasszonnyá, aki segítőkészen pucolta a tokos fácánt, piszkálta ki a golyó által a testbe vitt fekete pehelytollakat, dobta ki a baromfiudvarba az egyben kivett belet, hogy a tyúkok eszementen szaladhassanak vele. Mamus sohasem adott felmentést, a vadászok és a hajtók már az ágy tetején sóhajtoztak az ebéd kövével a gyomrukban, én még mindig a nyulat nyúztam, mert egy vadász lányának ezt is tudnia kell.

Apám második nagy leckéje az volt, hogy ha már lány lettem, megmutatta, hogy kell embert ölteni. A biztonság kedvéért. Mert az ember sohasem tudhatja. A pusztá kézzel végrehajtandó mozdulatsort – sorokat, mert hétféle volt – a tökélyig kellett gyakorolnom, persze Papuson, hogy valakiben kárt ne tegyek, mert nem veszélytelen próbálkozás a mozdulatot az utolsó pillanatban megállítani. Mindig féltem, és mindig megtorpantam a végén.

Amikor először kaptak el, még olcsón megúsztam. Négykézláb ugattatták velem a Holdat, holott fényes nappal volt, az iskola utcájában álló beépítetlen telken fociztak, a vakondtúrásoktól és sódermaradéktól pettyezett füvön. Otthon nem mertem elmondani, mert féltem, hogy Papusból, aki soha agresszív nem volt, most előbújik az állat, szóltanul pottyantottam a szoknyás golyót a csőbe, és ha meglőttem a kilencvenet, akkor el kellett mennem hímezni Mamuskához. Varrni, tűt egyáltalán kéz-

be venni azóta utáltam, mióta megláttam őt bevarrni egy kotló szemét. A vasárnap délelőtti csendben a lépcsőn ült egy székről lekapott párnán, hófehér lába szárán lecsúszott Papus sebtében felkapott fekete nejlonzoknijja, hóna alatt egy tollas barna folt, kezében a tű fel-alá járt, a cérna pedig felvette azt a színt, ami az én arcomból egyre inkább hiányzott, míg nem ájultan rogytam a kertajtó cingár léceire. Mamus, akit nehéz volt kihozni a sodrából, komótosan befejezte az operációt, aztán a hóna alá vett, és lefektetett az elsötétített szobában.

Amikor már másodjára kaptak el, ott lestek rám, iskola után, már nem úsztam meg ilyen szárazon. Átkutatták a zsebeimet, elvettek mindent, ami mozdítható, a pénzem és az ennivalómat, ami délelőtről megmaradt, vittem volna haza a vadászkutyának. Ott ették meg, előttem, a vajba ragadt kockás szalvétapapírral, a két nejlonzacskót meg szétdobálták, ugyanott, ahova játszani jártak.

Nem én köptem be őket. A szomszéd, aki épp arra tolta a biciklijén a tápot, látta meg szorult helyzetem, s én hiába ellenkeztem, mert megeskettek mindenre, főleg persze az életemre, hogy mindent letagadok. Papus ordított velük, nikotinfoltos ujjai ott hadonásztak az orruk előtt, a kutya meg ült mellette, mint a nyugalom szobra. Mindent megígért nekik, ha még egyszer, ha csak egy ujjal is hozzám érnek, ha rám néznek, ha rám csak gondolni mernek. Ott álltunk, mint egy tárlat, az áprilisi napban, felül az ég sivító kékje, alul a túrások, kutyák, egy papa és a gyerekek. Reggel szorosra font, aztán a porba tiport hajamból pergett lefelé a homok, a kitaposott fű csonkjaira, ahogy Papus újra és újra elővette őket, a szüleiket és a szüleik ribanc anyját emlegetve ismertette, hogy mik is a jól nevelt embert jellemző viselkedési szabályok.

Nem értettem, mit akar tőlük. Hülyék voltak persze, szegények, körülöngte őket a rosszul száradt ruhák leírhatatlan szaga. Mindannyian a beteg szegénység kottázhatatlan dialógusát beszélték, de most még azt sem: ott álltak, olcsó cipőjükben, az olcsó cipőjük felett a bokavillantós nadrágban, seszínű hajjal, és várták, hogy mikor verik meg vagy engedik el őket. Ha megpofozták volna őket vagy összeverik, az ő világukban egyenlő lett volna a bocsánattal és kiengesztelődéssel, de nem történt semmi, nem jöttek az ismerős ütések. Kistomi ferdén felemelte a fejét, és rám sandított, amíg a körme melletti bőrt rágta, Papus háta mögött. Ez a pillantás megértette velem, hogy majd megkeres.

Ettől kezdve még szorgalmasabban gyakoroltunk. Nem volt elég kilencvenet lőni, kellett a száz, amit néha majdnem meg is lőttem, és Papus csak akkor volt elégedett, ha több golyó is átment ugyanazon a lyukon. Rájött arra is, hogy takarékoskodnia kell, a piacokon alig bukkantak fel a kerek kis fémdobozba csomagolt golyók, ezért a lőlap mögé homokkal töltött zsákokat szegezett fel, és a golyók egy része meg is menekült: ha nem találtam el egy másik lövedéket, jó eséllyel újra be lehetett tölteni. Legnagyobb öröömre felmentést kaptam hímzésből, csak lőnöm kellett, táblára, verébre. Sosem tudhatod, mondta Papus Mamusnak, és Mamus morogva kaparta a máját a deszkán, csak csóválta a fejét, és hümmögött. Ühüm, lőni mentek. Ühüm: minek. Ühüm.

Egy reggelre aztán betörték hozzánk. Az alsókonyhából elvittek ezt-azt, a stelázsiról fürge kezek a padlóra söpörték a befőtteket. A fegyverszekrényt, ami kiinn állt a folyosón, szintén felborították. Nem tudták feltörni, Papus pedig a lőszereket máshol tartotta. Átkozódva hívta a rendőröket, Mamuska szó nélkül takarított. A tettesek persze nem lettek meg, csak annyit mondtak, valaki benyomakodott az ablakon, alacsony termetű és vékony lehet, aztán – úgy vélték a nyomok alapján – beengedett másokat is. Több hasonló bejelentés is érkezett, tönkretett kisbiciklikről, félbetört gyümölcsfákról és romba döntött kamrákról esett szó. Papus azt furcsállta, hogy a kutya nem ugatott: és amikor eljött az etetés ideje, és hátrament a kennelbe, Lidinek hűlt helyét találta. A tálban még ott volt a víz, körülötte elta-posva egy-egy szószos húsdarabka.

Papus napokig csak jött-ment, nem találta a helyét. Ahogy a kutyaéba, az ő világába is betört valaki, igaz, őt nem rángatták ki belőle, de valószínűleg egyformán tanácstalanok voltak. Mamus csak jött-ment, nézegette az eladó házak hirdetéseit egy másik országrészben, és mi akkor még nem tudtuk, de lassan pakolgatott. A fákat visszametszette, a virághagymákat már nem rakta ki őszre, és a szekrényekben álló ruhaneműk egy-egy fekete zsákban találták magukat. Mamus készülődött, és egy

reggelen a tyúkokat párosával összekötötte, hogy egy utánfutón folytassák, aztán meg egy távolabbi, de ugyanúgy dróttal védett és elzárt világban.

Az utolsó vadászon, egy ködös hajnalban aztán megtaláltuk. Egy másik kutya vezetett oda: a labrador ott szűkölt egy vizsla teteménél, amely üres szemgödrökkel, hurkolt nyakkal tekintett a világra, a nyárfaerdő szélén, épp hogy lehajtva a kocsit. Papus megrökönyödve szemlélte a korábban ismerős, most gázoktól puffadt hasat, amelyen egy kicsi, de elkapart betűkkel megkarcolt fémtábla hirdette, hogy TE LESZEL A KÖVETKEZŐ.

Nyúl (Macska)

Viktória attól félt, hogy meg fog csúszni. Óvatosan lépett, szinte csak tolt a lábát a vizes kövön, a strandpapucsban, ahogy a sekély, meleg vízű medence felé tipegett. Judit már a mélyvízben volt, a legújabb divat szerint felszabott bikiniben, úszta a hosszokat, amelyek még sportiskolai múltjában váltak számára nélkülözhetetlenné. Ezért volt még mindig olyan villogóan csinos, hogy harmincnégy éve dacára megfordultak utána a férfiak. Most az úszómester sündörgött körülötte, markáns arcát folyton a nő felé fordította, ügyet sem vetett az óvodásokra, akik bébifókák gyanánt heverték a tanulómedence partján, gyakorolták a lábtempót egy csúnya, negyvenes anyukával.

Viktória nemrégiben jött be a kinti termálból, ahol a vállát mozgatta át. Örökké fájt, azt mondta a szomszédasszonya, ez annak a jele, hogy túl sokat vállalt fel, elpazarolja az energiáit. Ami azt illeti, nem volt sok választása. Amikor egyedül maradt a gyerekekkel, mert lássuk be, mégiscsak egyedül maradt, hiába küldte Bandi haza a pénzt Norvégiából, ahol a tonhalak szájából vágta ki napszámra a nyelvet, neki, Viktóriának kellett éjszaka az ügyeletre szaladnia, ha a gyerekek bármi történt, neki kellett kifizetnie a csekket, meglátogatni az anyósát és a maximumot teljesíteni egy nyomdában, ahol a férjére való tekintettel alkalmazták, igaz, csak félállásban.

Ezért vállalta el a munkát Kránitzéknál. Kapóra jött, hogy épp segítséget kerestek, útba esett a ház, csak felmarkolta a másik gyereket is, úgy vitte őket együtt az iskolába, mintha testvérek lennének. Háromnegyed nyolcra a nyomdában volt, és fél egykor már az ügyvédeként takarított, készítette a frissensültet, amit Judit férje anélkül lapátolt be, hogy akár Viktóriára, akár a húsrá nézett volna: a szeme a kiterített újság lankáit járta, mindaddig, amíg egyszer a házvezetőnő lankáira nem tévedt a tekintete. Csak ketten voltak otthon, Judit lovagolni ment, ezen az analógián aztán később sokat nevettek, mert elég volt egyszer egymásra nézniük, és máris fellobbant köztük az, ami sokak szerint nem is létezik. Az egyetlen alkalomból aztán sok lett, igaz, nem volt egyszerű a gyerekeknek is hazudni és az asszonynak is megfelelni. Viktória számára undorító és dehonesztáló is volt egyszersmind, hogy azzal fekszik össze, ráadásul a legnagyobb élvezettel, akitől a bérét kapja, és a férfit is minduntalan zavarba hozta, ha erre gondolt. Mert a tomboló szeretkezések után a nő hirtelen kijózanodva felöltözött, szép vonalú csípőjét a csipkebugyi után egy ősrég farmerba dugta, és szorgalmasan mosott fel az iroda előterében, meg konzervet adott a kisfiú macskájának, aki a nadrágjához törleszkedett. Kránitz egyetlen percig sem képzelte, hogy Viktória szeretheti, és azon gondolkodott, hogyan adjon-e neki pénzt, amire jól tudta, szüksége van. Felajánlani azonban mégse merte. Viktória egyszer fogadott el tőle valamit: egy szelet keserű csokoládét, amit Kránitz félénken odatolt elé.

Viktória már nyakig üldögélt a melegnek mondható vízben, nézte a kicsiket, akik bele-belecsúsztak a vízbe. Igazából nem tudtak még úszni, és ő sem szerette, ha nincs szilárd talaj a lába alatt. A szilárd talapzat azonban eltűnni látszott. A házassága nem volt már házasságnak mondható, az adóssága nem nőtt ugyan, de nem is csökkent, mert csak a kamatokat tudták törleszteni. Három hét múlva érkezik Bandi, igaz, csak a karácsonyi szünetre, addigra véget akart vetni ennek a viszonyoknak, aminek nem volt semmi értelme.

Az ügyvéd egyáltalán nem volt a zsánere. Ötvenes volt, testes, de csak középmagas, erősen őszült, és távolról úgy nézett ki, mint egy esztergán készült sakkfigura. Viktóriát inkább taszította volna, ha máshol ismeri meg – de ugyan hol? Nem járt sehova, legfeljebb szülői értekezletre, ott találkozott Judittal is, egymás mellett ültek a gyerekek, aztán az anyukák is. Így kapta a munkát, amit rendszeren

megfizettek, mert többet keresett a főzéssel, a kétórányi takarítással és a kis vasalással, mint amennyit a nyomdában kapott, a ház is szép volt: ha egyedül lehetett, öt percre beült a férfi barna bőrfoteljába, a könyvtárba, és nyomogatta a zenegép gombjait. Csak hallgatott, nem ábrándozott.

Az uszodabérletet Judittól kapta: kettőt vett, kedvezményesen, valami klubtagság révén, de a barát-nőjével, aki ugyancsak szabad volt, mint a madár, egyszer sem tudott időpontot egyeztetni, és a bérlet hamarosan lejárt. Viktóriának örömet szerzett vele, mint ahogy a ruhákkal is, amelyeket megunt, és roppant figyelmesen, cseppet sem bántóan felajánlott neki. A legjobban egy piros gyapjúkabátnak örült, Judit Milánóban vette, amikor elutazott egy hétre, tavaly, de az idén már nem vehette fel. Túl sokszor látták rajta, ki is ment a divatból. De vett helyette egy másikat, az avatatlan szem ugyanolyan-nak látta, de Judit elmagyarázta a különbséget az új és még újabb szabásvonal között. Viktóriának sosem volt szövetkabátja, mindig dzsekiben járt, és át se tudta váltani, mennyibe került ez Olaszországban. Kapott olyan ruhákat is, amiket még a turkálóban sem tudott megvenni. Az asszony felajánlotta a gyerek kinőtt ruháit, de azok már kicsik lettek volna az ő kislányára, így odaadta valaki másnak a lépcsőházban.

– Mikor érkezik a férjed? – kérdezte Judit, már benn a szaunában.

– Három hét múlva – felelte Viktória, az asszony szépen pedikűrözött lábfejét nézve, ahogy az a feneke alá illesztette a hófehér törölközőt. – Olcsóbb lesz a repjegy, mintha karácsonykor jött volna.

– Akkor épp Hollandiában leszek – mondta Judit, és a hátát a padkának támasztotta. – Megnézem a jácintmezőket, és lesz egy érdekes tanfolyam, a horoszkópkészítőm ajánlotta. Kínai asztrológia. Te melyik jegyben születél? – firtatta érdeklődve, ahogy lehanyatlott a fürdőlepedőre.

Viktóriát sosem izgatta a horoszkóp, különösen a kínai nem. De aztán a születési éve alapján a másik meg tudta mondani, hogy a Nyúl jegyében született, akárcsak ő maga. A Nyulat Macskának is nevezik, de hogy mi a különbség a kettő között, azt már nem tudta pontosan. A Macska mindenkinek dorombol, aki arra jár, nincs senkije, a helyhez kötődik. A Nyúl talán figyelmesebb és érzékeny, rosszul reagál a kritikára; gondoskodó, aki az élet fő értékét a családban látja.

– De hát ki nem? – kérdezte zavarodottan Viktória, és lábujját bedugta a farács lécei közé. Judit azonban kuncogott.

– Család? Ugyan. Ez a huszonegyedik század. – A hajából elindult egy kis vízér lefelé. – Érdekes ez a kínai horoszkóp – váltott témát, és elmesélte, hogy a családjában mindenkire illett a maga jegye. A nagymama Bivaly volt, mindent elviselt, az apja Kutya, az apja szeretője meg Patkány. Szeretők ügyében Viktória nem akart nyilatkozni.

Két nappal az uszodás program előtt az ügyvéd elhatározta, hogy megteszi az első hódító lépéseket Viktória felé. Egyetlen gondja volt csupán: már nem emlékezett, hogyan kell csinálni ezt a dolgot. A szeretkezés más volt, valahogy magától értetődő. Azzal tisztában volt, hogy a nő sokkal fiatalabb, azzal is, hogy szebb napokat is látott az anyagi helyzete, és Judit, akire most egyáltalán nem akart gondolni, említette, hogy a férje külföldön dolgozik. Semmi sem szólt a kapcsolat mellett, többek között éppen ezért volt annyira izgatott, és azt akarta, azt remélte, hogy valahogy magához köti ezt a gyönyörű nőt.

Viktória nem volt olyan szép, sem olyan karcsú, mint Judit, az arcában mégis volt valami, ami a másikéban nem, és amit az ügyvéd megtanult értékelni. A hajdanvolt szenvedések megtapasztalásának nyoma: ennek a keskeny kis arcnak története volt, futása, ébredése és világossága, míg a másiknak csupán jelene. Valahogy mindig éhesnek tűnt, és Zsolt kényszert érzett, hogy magához ölelje, nem a szeretkezésért, hanem hogy megvédje mindentől, amitől csak teheti.

Furcsa módon legelőnkebben a nő kezére emlékezett. Az ujjai vastagok és tisztítószerszagúak voltak, a köröm rózsaszínjét egy hajszálnyit fehér rész koronázta. Első lépésként Viktória piros kabátjának zsebébe rejtett egy ugyanolyan csöpp kis csokoládészeletet, amilyennel a múltkor megkínálta, és boldog volt, hogy ez eszébe jutott. Melódia csoki. Micsoda régimódi szó.

Bandi is édességet hozott Norvégiából, aminek az árát az ebédpénzén takarította meg, és valamennyit még át is utalt, ajándékokra, a hiteltörlesztésen felül. Beszért az albérletről, ahol négyen laktak, és a folyóról, ami az év felében befagy, és azon járnak az autók. Bandi úgy gondolta, a családnak is ki kellene költöznie: arrafelé jó az oktatás, tanulnak a nyelvet, és ha kifizetik a házat, akkor majd

hazajönnek. A kislány a fejét csóválta, hitetlenkedett. Viktória csak hallgatott, a keskeny hátát mutatta, ahogy a csap előtt állva hámozta a krumplit, frissensültet készített, amire a férje alig nézett: a feleségét nézte, ahogy előtte állt, a hátát mutatta. Norvégiában, a sarkkörön túl, nem voltak asszonyok, legalábbis Bandival egykorúak nem – csak férfiakat látott, és a tizenegynéhány magyarral beszélgetett, akikkel az idehaza közönyösen átugrott nemzeti ünnepeket is megülték, sőt a lengyelekét is, mindenestül. A hosszú házasság titka a megfelelő távolság – ugratták egymást a lakótársakkal, akik közül kettőtől már elvált az asszony, amíg a férj a nyelveket vágta ki odafent, és töltött káposzta helyett a parton, a sós szélben szárított halat ette.

De most van itthon három, andalítóan boldog hete, gondolta Bandi. Kirándulni mennek majd, szánkózni, fel a Normafához, és ha Dórika fázik, akkor elmennek a Tropicariumba. Viktóriát illatos masszázsszal kényezteti, és vesz neki valamit, a dugipénz legdugibb, még magától is eltagadott részén, valamit, ami a filléres kuporiságban ordítóan felesleges luxusnak minősül. Kaparja össze a szerelem megszerzett és eddig be nem váltott zsetonjait, amelyek gyűltek-gyűltek, amíg csak beszélni tudtak a szkájpon, és nem érezte az asszony édes illatát, a füle mögötti bőr sima puhaságát. Nézte a gyerek tubavizsgáját, videóról: eltűnt a gyerek a fényesre simogatott réz mögött, nem ért le a lába, Bandinak meg folyt a könnye, és arra gondolt, hogy ülnek majd együtt a hosszú és keskeny panelkonyhában, kockás pizsamában teáznak felhúzott lábbal, és nevetnek. Kihúzzák majd külön, fél lábon is. Kihúzzák, ameddig kell. Ezt a pár évet. Ameddig muszáj.

Eközben Zsolt, ahogyan Kránitzot hívták volna, ha valaki meri így nevezni, furcsán üresnek érezte a házat, fel sem tűnt, hogy a nagymama lekapcsolta a gyereket, húzta az ujját a cédejátszóra tapadt porban, és azon gondolkodott, mikor lett itt ilyen piszkos minden. A gardrób előtt aztán megállt: nincs már egy tiszta, vasalt inge. Talán fel kellene hívnia Viktóriát, hogy átjöjjön néhány órára, így két hét után, és akkor azt is megkérdezhetné tőle, hogy örült-e annak a csokinak... A fülébe csengett az asszony kristálytisza hangja, ahogy egyszer váratlanul ájtott az irodából, és Viktória a nappaliban énekelt. Fájdalmasan hiányzott, és nem értette, miért nem a felesége után vágyakozik.

Juditot azonban csak mi látjuk, ahogy a jácintréten előhúzza a Melódia csokit, ami a női divat szélye folytán tévedésből az ő zsebében talált magának helyet, miközben a szeretője hátulról átöleli, és a nyakába csókol. Ezek szerint, kuncog majd fel sötétén, mégsem sejt semmit a férje, még mindig szereti.

Ló

Ignác, akitől a történelem elvette azt a lehetőséget, hogy Nácikámnak becézhessek, az egyetemi kollégiumban lakott, a nyolcadik emeleten. Az épületben annyian éltek, mint a falujában, amelynek csúf nevét egyetlen szobatársa sem tudta megjegyezni, és ami azt illeti, ő maga is szívesen elfelejtette volna. X a krumplitermesztésről volt ismert, abból éltek arra az emberek, ki hogy.

Nácikám nem fog túrni-fúrni, programozó leszön vagy mi, mondta az anyja a szomszédasszonynak, bár ugyanabban a pillanatban a nevezett a közös mosdó kövén próbált féken tartani egy táncoló centrifugát, amely vésszen billegett a padlóösszefolyó felé. Ignác a ruhákat kézzel mosta ki, a mosó-porszemcsék még most is ott csillogtak az összedagadt felületeken, mert elfelejtett öblíteni. Az anyja mégsem tanította meg mindenre.

Az ablak alatti alacsony radiátornak támaszkodva ott állt Szilvia, és figyelte a fiú csontos hátát, esze ágában nem volt közelebb menni. Látta, ahogy Náci felemeli a centrifugát, úgy, hogy a vízszögár közvetlenül a lefolyóba hatoljon, illetlen képzetei támadtak, és elnevette magát. Nem a látványon mulatott, hanem azon, hogy még erről is az a dolog képes eszébe jutni.

Amikor Náci kikapcsolta a gépet, és a vajsárgára vénült, felcsukló fedél alól kiszedte Szilvia rombuszmintás harisnyanadrágját, amely korábban korbács módjára ütemesen csapkodta a műanyagot, megütközve pillantott a lányra, aki sohasem főzött rá, nem csinált semmi hasznosat, alig beszélgetett vele, de idehordta a szennyesét, és persze – találekonyan és élménydúsan – szeretkezett vele. Néha egy hétre is eltűnt, azt hazudta, hogy tanul, de persze mit kellett tanulnia neki, valami büfészakon, akinek apuka kifizette a tandíját.

Ignác a dobból előhúzta a holmikat: két farmert és egy csipkés, bézs franciabugyit kiterített a fregolira, ami miatt másnap a szobatársai megkérdezték tőle, hogy biztosan minden rendben van-e vele, aztán visszasietett a konyhának csúfolt lyukba, hogy megfordítsa az éppen sült szalmaburgonyát. Szilvia terített, két különböző tányért vett elő, az evőeszközöket meg a közös fiókból nyúlta le – hiába kutatótt, nem volt köztük két egyforma darab. Ignác akkurátusan visszavitt mindent a pultra, és elmosogatta.

Alig beszéltek. Szilvia szerint nem voltak szeretők, csak egymás ágyastársai, és Ignác nem ellenkezett, nem is lett volna miért. A lány a majonéz fölül nézte, ahogy a fiú ketchupot nyomott a tányérja szélére. A villa egyszer megcsikordult a porcelánon, és Szilvia idegesen keresztbe tette a lábát. A felsőteste egy kicsit előre moccant, ahogy kihúzta a derekát, és a fiú tudta, hogy most a koponyája egy hátsó, többnyire megtagadott zugában ott motoszkál a rosszallás.

Ignácnak a lány szerint lételeme volt a csörgés, reggel felébredt a lánynál, egy pillanatot sem ábrándozott, hanem kivetődött az ágyból, és máris zörgött valamivel.

Ebéd után lefeküdtek a keskeny kollégiumi ágyra, a kockás pléd tetejére, Szilvia a fiú arcát simogatta. Ignác félt egy kicsit, hogy az épített műköröm beléakad, becsukta a szemét, és megjelent előtte a külső vasútállomás melletti főposta, ahova majdnem egy órát villamosozott, egy titokzatos, barna papírba burkolt csomagért, amelyre az anyja cukorspárgából fogantyút kötött. Egy pár használható, vastag talpú bakancs volt benne, strapacipő, ahogy a mama hívta, és vagy öt kiló krumpli meg egy kis műanyag dobozban nagy szemű szőlő. Ignác azt is tudta, melyik tőkéreől való. A kollégiumban megnézte a csomagszállítót: annyiba került feladni, mintha itt megvette volna a multiban a zöldséget, mintha fillérre kiszámolták volna. Minek mentél érte egyáltalán, kérdezte Szilvia, és a hasára fordult. Tudta, hogy a fiú nem felel, a keze viszont elindulnak a stratégiaileg fontos pontok felé.

A nyolcadik emeletről a körútra lehetett látni, ahogy a hóban útocskákat vágta a biciklik és az emberek. Ignác a szemével követte a lányt, és arra koncentrált, hogy az könnyű lépteivel vesszen bele a hóval terhelt tiszafák sűrűjébe, s többé ne térjen vissza. A fiú két hónap múlva valami dobozról mentett barna papírba csomagolta a bugyit meg a divatos farmert, s mint talált tárgyat, leadta a lány nevére az egyetemi portán. Kirajzszögezett neki egy levelet a lépcsőfordulóban, a hirdetőfalra, hogy tudja, mit és hol keressen. Ekkor pillantotta meg a bölcsészkar pályázatát, melyre kitűzői shakespeare-i szonettet vártak, egy belekalkulált, apró hibával. Az elnyerhető összeg olyan kíváncsan hangzott, hogy Ignác, aki ízig-vérig a számok embere volt, elgondolkodott. A kollégiumban beütötte a keresőbe a Shakespeare-szonetteket, és kimásolta az ötvenegyediket, teljes terjedelemben.

LI

*Így mentheti szívem rossz lovamat
Lassú bűnéért, ha tőled igyekszem:
Mért száguldjon onnan, ahol te vagy?
Majd visszafelé! addig mért siessen?
De, ó, mi menti akkor majd szegényt, ha
Kellő gyorsan semmi iram se száll,
Ha sarkantyúznám a szelet is, és a
Szárnyas viharra azt mondom, hogy áll?
Vágyammal nem lesz versenyezni ló:
A vágy, a legtéljesebb szerelem
Nyerít majd, nem rest hús, de vágtató:
S a paripát így menti a szívem:
Minthogy tőled kellenlen baktatott csak,
Száguldok majd én feléd – ő kocoghat.*

Elégedetten bólintott. Aztán kitörölte az LI-t, és odaírta a helyére: Ló.

kísértés

a lemezjátszón ugyanaz a fekete
bakelitkorong forog
csak a tű cserélődik időnként
gyáván hömpölyög az eltévedt
üzenet a sárgán hámló falak között
a függönytelen szoba ablakát rács fonja át
visszaszöktem harmincegynéhány évet
oda amikor téged is zaciba vágtalak
persze nem is úgy volt te dobtál engemet
levetettél mint egy túl meleg kabátot
hisz oly rövid volt az a nyár
mint egy képeslapra írt titok
nem is küldtem el egy csokoládés
dobozban őriztem évekig
csak mióta kettévált a pillanat
mióta minden szó a nyelvembe harap
mióta megszűnt a kísértés
s már nem szerettél csak maradtál
keserű falat azóta hagyom elaludni
a reggelt a takaró alatt

mégis

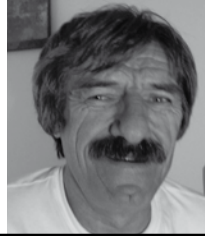
szörnyeteggé lett az a reggel
s már csöppet sem mulatságos két
kérdés közt a folytonos áramszünet
eltanulható a csönd de hogy a békeesség
néha többet ér mint az igazság
hogy lehettél ennyire hazug
elloptad tőlem az arcodat
csak gipsz vagy és márvány
csak menny és kőpokol
mégis téged kereslek szakadatlanul

és tekintetünk a végtelenben egyszer majd összeér
pedig már rég háttal állunk egymásnak

elsötétítés

szenvtelenül forogsz mint a fekete bakelitkorong
hallgatom a sercegést ahol az idő bekarcolta
jelét a fékezhetetlen fájdalomnak
egyszer már hozzáadtalak a veszteségeimhez
mégis emlékeim közt bolyongsz
szüntelen vétkezésben
minden szusszanásomban ott remegsz
menedéket nyújtva a felbujtónak
s hogy a bűn benned örökre fogva tartson

Minőségi ugrás

Ölelésben
sokáig csak
Együgyű Hím,
Önző Fráter
aki voltam,
tán holtomig
az maradok,
ha rám nem szólsz
nyomatékos
eréllyel, hogy
ne siessek,
várjak öröm-
sikolyodra,
mely forgószél
gyanánt fölkap
nyoszolyástól,
s kéz a kézben
átlörpít
a jegenyén,
esetleg a
Retyezáton.

Arctalan akt

Hálószoza falán
hátat fordít az akt.
Széktámlára dobott,
friss csípőillatú,
barna pongyola hív,
esdekli figyelmed,
akár a gordonka
melankóliája.

Enyhén boros mámor
a festménybe emel,
szemtől szemben látni
a női szemérmét,
a Hold túlsó felét.

Eső kíséretében

Részben az apostolok
lován, részben a béke-
beli monarchiától
elrekvirált vonaton
utazgatok fel-alá
Szilágy hepe-hupáin.

Kimerülten javallott
hazavinni a lelket,
s hagyni, hogy töltekezzen;
égjen, amíg csak akar.

Hosszú, hideg, ősz eső

Lehántja vizes gönceit.
Hónom alá ügyeskedik.
Hallgatja szívverésemet,
ziháló lélegzetemet.
Dicséri gyapjútakaróm.
Még mindig felboldogító,
így együtt, művelni a jót;
semmiből főzni ebédet.

Pénelopé effekt

szövök
a hosszanti én
a keresztszál te volnál

a szálakból mintákat szövök
mikor mást már nem lehet

ujjaimon a szál
mint kígyó tekereg
csomózok
bogokat oldok meg

a konyhában megsavanyodott
húsleves
nem várok ebédre senkit

ha jönne
kenek neki zsíros kenyeret

*

már gyerekeknek se voltam jó anya
babáimat a babaházban hagytam
azt is elfeledtem hogy vannak

az utcákon fára másztam
az akácot utáltam
leginkább meggyfára

és jó mély zsebem volt

Gyuri bácsi mutatóujjával
fenyegetve azt kiáltotta utánam
hogy az ördög bújjon beléd

belém bújt

azóta folyik az ördögűzés
egyszer majdnem sikerült
elhordták alólam a rózsét
puha szalmára fektettek

tévedtek
félútról visszaküldtek

*

nem kell hogy csomagolj
bőrönd útitáska
kalapdoboz
már rég minden
archiválva volt mielőtt
kigondoltad volna hogy
mehetnél

ki van a házból tiltva
kedvenc focicsapatod
söröskorsód
félíg szívott cigid
sáros bakancsod

holnap fehérre
meszelem a házat
a kapun rossz a kilincs

és ha már a vasasnál járok

megszoktam

kell a csuklómra
egy új bilincs

*

úgy tartja poharát
a balkon párkányán
hogy látom a várost
a tenger egy darabját
a fél pohár pezsgő tetején
az üvegen át
esteledik
mosolyog
lazára veszi
hogy vállán ül a Hold

nem teher neki
két ujjá közé
fogja a pohár szárát
hengergeti
szédülök bele
gyöngyözők gyöngyözök

azt mondja szép lesz minden
tudom
holnapra a szavak mint
apró buborékok elpattannak
marad a másnaposság
tompá feigörce

nézem a száját
hogya csusszannak ki rajta a szavak
elrontott playback
mégis hallgatnám

pici kavicsokat dobálok le
a balkon virágládáiból
a sűrű koppanás felráz
és hogy az íz is maradjon
elragcsálok két petúniaszirmot

nézem a csillámló várost
a kis darabka tengert
arra várok kísétál
belőle valaki

BALÁZS TIBOR ◀

Valaki én

Valaki ént
mondok ki.

A loncnak odavetve, kőkerítésnek dobva,
árnyakba nyomorítva, fényekbe perzselve,
zúzmarához lapítva, istenekhez,
istenverésekhez kenve.

Odahajítva a napsütésnek,
királyi trónnak, mennyeknek,
mennyezeteknek.

Az Időbe kipenderítve,
kapualjakba kergetve, utcára kizsuppolva,
leszakadt fények függőnyeibe,
fénytöréseibe szalajtvá,

miközben lehetnék én a lonc, a kőkerítés,
az árny, a fény, a zúzmara, az isteni hasonmás,
íve a napsugárnak,
és akkor én lökném be magam
egy testbe, az egyetlenbe, amiről tudok,
amelyik tud rólam, tapintásaimról,
vakoskodásaimról, meg látomásaimról,
és kóborlásaimról tud, előre és vissza
az Időben,

egy testbe, melyről mi mindent tudok,
és amelyik mi mindent elárul rólam,
és körülölel engem,
és körülölel Téged is, teremtvő Úristen!

De nem lehetek, mert éppen akkor vagyok
zúzmara, amikor lonc lehetnék, mert éppen
akkor menny, amikor mennyezet, és éppen
akkor fény, amikor fénytörés, és ez így
sorolódik tovább, végedes végig.

Neked vetem hát oda magam, Uram,
téggy te a fénytörésbe, a verésbe,
akárhová, csak szituálj engem,
csak gyermeked kereszthalálával konstituálj,
csak a jobb lator hitével semmíts,
csak Rilke daimonával transzcendálj,
legyek a heideggeri apokrif
evangéliumba behúzódo Akárki,
legyek a sartré-i hiábavaló passióba
menedékjogot kérő Másik,
dekonstruálj,
vess a gyehennára,
de érezzem, hogy pörkölődik bennem
a zúzmarád is, nem csak a fényed,

de ne hagyj ide-oda vetődni,
de ne mondd, hogy bitangolok,
és hogy csak mondok
valaki ént
a dolgaid
és a dolgaid neve
közé.

Reflexió / New York City – street fotó (2013)

Szajónara¹

*„Kálváriájuk felé a káderek
krómozott lifttel síklnak
titkárnők a színen átrohanva
újrafestik szempilláikat.”
(Michel Houellebecq)*

Az irodámban unatkozom. Délelőtt van, péntek és augusztus vége. Ez az utolsó napom Budapesten. Áthelyeztek. A jövő héten már Tokióban fogok dolgozni. Ott is ugyanezt az osztályt vezetem majd. Londonban, azelőtt Prágában, azelőtt Koppenhágában, azelőtt Rómában vagy Athénban – már elfelejtettem, melyik városban – dolgoztam ugyanennek a cégnek.

Tokióban is ugyanazt fogom csinálni, mint most Budapesten és előtte minden más városban. Reggelizni, ebédelni, vacsorázni fogok a legfelkapottabb éttermekben. Természetesen a cég számlájára. És klubokba fogok járni, és partikra. Szigorúan a VIP-részbe. Ezt is a cég számlájára. Napközben talán beülök egy-egy értekezletre.

Mivel sem a Japánban érvényes joggal, sem más szabályokkal nem vagyok tisztában, így valószínűleg, mint korábban sok más városban, az értekezletek alatt hallgatni fogok. Esetleg olyanokat mondok, hogy át kell gondolni, figyeljenek oda jobban, nem koherens az európai joggal, ezen még dolgozni kell, egyeztessenek más osztályokkal is, átgondolom, térjünk vissza rá később, részemről oké, mi ez a szar.

Egy hónapja, mióta tudom, hogy Tokióba küldenek, beiratkoztam egy japán nyelvtanfolyamra. Két hét után meguntam és abbahagytam. Néhány szót és kifejezést azért megtanultam, úgy mint: hai², iie³, szajónara, arigató⁴, dómo⁵, vakarimaszem⁶, konnicsi va⁷, hadzsimemaste doro jorosiu⁸. A céggel kibéreltettem egy lakást Tokió belvárosában, egy felhőkarcoló huszadik emeletén. Interneten rendeltem három különböző színű kimonót, több pár papucsot, legyezőt, bonsait, lótuszvirágot, füstölőket, hagyományos japán fürdőolajat, teáskészletet és egy szamurájkardot. Vettem egy szemüveget is. A japánok állítólag okosnak tartják a szemüveges embereket. A tokiói kollégáktól megszereztem a legmenőbb klubok listáját. Végignéztam a honlapjaikat, beleértve az elmúlt két hónap összes partifotóját és kommentjét. A klubokat különböző szempontok szerint osztályoztam, és sorrendbe raktam őket. Beiratkoztam egy kendóklubba, és rendeltem hozzá egy teljes felszerelést. Megvettem és háromszor egymás után megnéztem *Az utolsó szamurájt*.

Most nem csinállok semmit. Az ügyeket, amelyeket személyesen vittem, már tegnap átadtam a helyettesemnek. Nem volt nálam sok akta. Egészen pontosan csak egy volt. A legnagyobb meglepetésemre a borítóján a saját kézírásomat fedeztem fel; „Beszéljünk róla később.” Nem tudom, hogy került

- 1 Vizszontlátásra.
- 2 Igen.
- 3 Nem.
- 4 Köszönöm.
- 5 Kösz.
- 6 Nem értem.
- 7 Jó napot.
- 8 Örülök, hogy megismertem, minden jót.

az asztalomra. Általában nem foglalkozom konkrét ügyekkel. A magam részéről inkább az átfogó irányítás híve vagyok.

Egy ideig az ablaknál állok, bámulom a forgalmat meg az embereket az utcán. Amikor megunom, visszaülök az íróasztalhoz. Az asztalon kartondoboz, benne a fiókok tartalma. Minden ott van, ami az elmúlt egy évben Budapesten összegyűlt. Csupa szemét, haszontalan dolog, de valamilyen ok miatt mégis ragaszkodom hozzájuk. A dobozt még ma elszállítatom egy raktárba, a többi közé. Korábban Londonból, azelőtt Prágából, azelőtt Koppenhágából, azelőtt Rómából vagy Athénból is küldtem oda dobozt.

Unalmamban a dobozban turkálók. A halom tetején néhány agyonolvasott Flex⁹ magazin fekszik. Ezeket Csabától, a személyi edzőmtől kaptam kölcsön. Nem adtam vissza őket, és valószínűleg már nem is fogom. Felveszem az egyiket. Belelapozok. Átfutom a címeket. Akkorára növelhető a test, amekkorára akarom; Bizarr, de hatékony hátedzés; Tökéletes lábikrák; Arnold a városunkba jött egy nap. Végül elolvasok néhány rövid hírt az Izmos pletykák rovatból. Találok szalvétákat telefonszámokkal, néhány névjegykártyát budapesti ügyvédektől és olyan trendi fiúktól, akikkel a Liszt Ferenc téren és a Hajógyári-szigeten ismerkedtem meg. Ők azok, akik vagy felveszik a telefont, vagy nem. És találok más telefonszámokat, olyanokét, akikre már csak halványan emlékszem. Így nem tudom eldönteni, vajon ezek az emberek a városban trendinek számítanak-e vagy nem.

A dobozban találok még meghívókat étteremkávéházboltbeachklub nyitóbulikra, amikre vagy elmentem, vagy nem. (Általában elmentem.) És megint meghívók Miss Bikini, Miss Beach, Miss Wet T-shirt Contest, Miss University, Miss Pláza, Miss Diáklány, Miss Klub, Miss Summer, Miss Sixty versenyekre. (Majdnem mindegyikre elmentem.) Egy Pongóshow¹⁰ plakát. Megint egy plakát, a Péter és Sziszi¹¹ Leütőshow-ról. Mindketten dedikálták. A közös fényképük alatt primitív írással ez áll: „Kedves rajongónknak, nagy szeretettel. Péter és Sziszi”. Egy kondibérlet. Különféle hitelkártyák, áruházláncoktól, mobiltelefon-társaságoktól és helyi bankoktól kaptam őket. Egy részüket sosem aktiváltam. Egy törzsvásárlói kártya a Gucciba és egy másik a Hugo Bossba. A Gucciról eszembe jut, amit az egyik ügyfelem nyilatkozott az esti híradóban: „A Gucci vásárlóit nem érinti a gazdasági világválság.”

És az újságok, magazinok, szalvéták meg a többi más hasznavehetetlen kacat között szétgurulva legalább száz parafa dugó, különféle pincészetekből. Mindegyik egy éttermesvacsorázósbeachesvip-szobás este emléke. Jó lenne tudni, hogy hol és kikkel ültem ezeken az estéken, de most hirtelen minden összefolyik előttem. Ügyvédek, ügyfelek, celebek és félcelebek, dubajosok és állítólagos dubajosok és mindenféle más nők és trendi emberek arca, akik – ebben egészen biztos vagyok – legalább egyszer egy héten kiszállnak egy Jaguárból, Alfa Rómeóból, Porschéből, Mercedesből, Audiból, Ferrariból, Aston Martinból, Bentleyből, BMW-ből vagy Maseratiból a Dolce & Gabbana, Ferre, Luis Vuitton, Gucci, Armani és más luxusmárkák üzlete előtt. Egy helyi autós magazin, amit kizárólag azért vettem meg, mert az egyik este valamelyik beach klubban egy playmate azt mondta, hozzám jön feleségül, ha egyszer lesz egy Aston Martinom. Ebből persze nem lett semmi.

Kezembe akad egy papírfecni. Néhány szót firkáltak rá: „Felugat az uzi, neked véged, te kis buzi.” Egy rapszám szövege, amit még tavasszal próbáltam megírni, de csak eddig jutottam vele. Aztán egy parkolási kártya rokkantaknak.

A doboz alján partifotók a megszámlálhatatlan éttermesvacsorázósbeachesvip-szobás éjszakáról. Az egyikén két kiscsajjal állok. A lányok egyentopban, a fél mellük kilóg belőle. A topon felirat: „The real life.” Átfogom a derekukat, és vigyorogva bámulom a mellüket. Mögöttünk a tömegből néhány szoláriumbarna arc bambul felénk. A következő képen Csabával, az edzőmmel és néhány alkalmi is-

merőssel a konditeremből állunk az egyik beach klub bárpultjánál. Valamennyien teniszpólót viselünk, feltűrt gallérral. A szánkban szivar, előttünk koktélok kis színes napernyőkkel. Megint egy lánnyal az egyik klub VIP-termében. Mögöttünk két kollégám nevet. És újra egy beach klub. Három trendi sráccal és néhány hostesslánnyal állok a bejáratnál. Felettünk világító betűkkel a hely neve: „Paradise.” A kezünkben pezsgőspohár. A trendi srácok közül az egyikről biztosan tudom, hogy Jaguárja van.

És megint egy összegyűrt papírlap, rajta egy újabb dalszöveg, amit szintén nem fejeztem be: „Diriridá, diriridó, itt jön Tonyó, az mc lotyó.” Elgondolkodom, hogy ki az a Tonyó, de fél perc után feladom. A papírlapot kisímítom, gondosan összehajtogatom, és visszateszem a dobozba.

Egy fénykép az egyik Andrássy úti étteremből. A kollégáimmal vacsorázunk. Most hirtelen nem jut eszembe a nevük. Nem is baj, valószínűleg úgysem találkozom velük többé. Előttünk az asztalon üres borosüvegek. A pincér éppen bort tölt a poharamba. Az egyik kollégám nevet valamin, én komoly képpel nézek magam elé.

A következő képen a két lányból csak a fenekük látszik. Mindketten csípőnadrágot viselnek. A nadrágjuk vonala felett kilóg a tangabugyi és a virágmintás tetoválás.

Újabb képek. Miss Bikini, Miss Beach, Miss Wet T-shirt Contest, Miss University, Miss Pláza, Miss Diáklány, Miss Klub, Miss Summer, Miss Sixty versenyekről. Egyik képen köztem és egy feltűnően jóképű fiú között a Miss Diáklány verseny második helyezettje áll, bikiniben. Kezében egy csokor virág, arcán kicsit ostoba, de céltudatos mosoly. Mindketten átkaroljuk a derekát. A háttérben az első helyezett az egyik beach klub tulajdonosával csókolózik. (A beach klub tulajdonosának – úgy tudom – van egy Bentley-je.)

Megint egy parti. Csak férfiakkal ülök egy asztal körül. Éppen valamiről magyarázhatok. A fotós akkor kapott le, amikor a kezemet fenyegetően felemelem. Talán csak nyomatékosítani akartam azt, amit éppen mondtam. Ezen a képen sem ismerek senkit. Furcsa. Még egy fontos kép. Pongó a színpadon. Vörös fej, kigúvadó szem. Talán éppen majmot utánoz.

A doboz legalján, a fényképek alatt a Playboy tavaly szeptemberi száma. Odalapozok, ahol a rólam szóló cikk meg fotó van. Beleolvasok az interjúba. „A Város egyik közkedvelt kávézójában beszélgetek a sikeres ügyvéddel, aki nemrég érkezett vissza szülővárosába, Budapestre. Nem volt egyszerű időpon-tot egyeztetnem vele, de végül sikerült. Előzőekenyen kikapcsolta megállás nélkül csörgő mobiltelefon-ját, és egy időre kizárta a külvilágot. Hogy érzi magát újra Budapesten?” Erre a kérdésre valójában azt válaszoltam, hogy semmit sem érzek, mert ez a munkám, és egyáltalán nem érdekel Budapest. Minden város, ahova elküldenek, tökéletesen egyforma. Ugyanolyan üzletekkel meg emberekkel van tele, és úgyis megunom mindegyiket.

Láttam a riporter arcán a csalódottságot. Láttam, hogy valami mást szeretne hallani tőlem. Tudtam, hogy ezt biztosan nem fogják leközoelni. Rövid szünet után azt mondtam, csak vicceltem, és elkezdtem banális dolgokról beszélni. Olyasmiket mondtam, amiket már korábban is olvastam más hasonló cikkekben: „Budapest a szülővárosom, de még annál is több, az örök szerelmem. Amikor ide-jövök, mindig a hazatérés mámorító érzése fog el. Utazhatom akárhova a világban, Budapestet semmi sem pótolhatja.” Emlékszem, még egy gennyes versrészletet is idéztem, amit egy másik magazinban olvastam, de az nem került be a cikkbe. Az újság másik oldalán egészalakos fotó rólam. Szmokingban, mezítláb egy üveg pezsgővel állok a Duna-parti lépcsőkön, mögöttem a Vár és a hegyek. Éppen kel a nap. Jól nézek ki, állapítom meg magamban.

Kopognak. Péter, a helyettesem és Éva, az asszisztensem jön be az irodámba. Péter, úgy tudom, egyidős velem, bár jóval többnek látszik. Házas, két gyereke van, és azt hiszi, hogy ő lesz az utódom. Szerintem nem. Valószínűleg Londonból, Madridból, Koppenhágából, Rómából vagy Athénból küldenek majd valakit a helyemre. Ezt még nem mondtam el Péternek, és azt hiszem, nem is fogom. Péterről a következő emlékeim vannak: egyszer egy vállalati buli után elmentünk egy sztriptízbárba. Péter már annyira részeg volt, hogy a színpadon térdelt, és az egyik táncoslány lábát csókolgatta. Egy-szer paintballoztunk, és fejbelttem, amitől másnapra egy nagy kék dudor nőtt a homlokán. Egyik alkalommal, amikor együtt vacsoráztunk vagy reggeliztünk, azt mondta, hogy én vagyok a szakmai példaképe.

⁹ Testépítő- és Fitness magazin.

¹⁰ Pongó (eredeti nevén: Lassin Zoltán) a TV2-n futó Big Brother show első szériájának (a műsor 2002. szeptember 1-jén kezdődött, majd 2002. december 21-én ért véget) versenyzője. Később önálló műsorral jelentkezett. A nevét egy borneói vörösszőrű majomfajtától kölcsönözte.

¹¹ Sziszi (eredeti nevén: Fekete Szilvia) és Péter (eredeti nevén: Szabó Péter) az RTL Klub saját fejlesztésű valóságshow-jának (a műsor 2003. január 1-jén indult, és 2003. május 31-én ért véget) versenyzői. A show-t követően együtt éltek, de a 2003-as Budapest Parádén történt atrocitást követően (Péter megütötte Sziszit) szétváltak útjaik. A Leütőshow a szerző képzeletének a szüleménye.

Éva, ő amolyan személyi titkárnőm. Kétszer vagy háromszor lefeküdtünk. Pontosan nem emlékszem. Éva az egyik külvárosi lakótelepen lakik az anyjával, egy tízeleteres panelház nyolcadik emeletén. Egyszer jártam nála, amikor az anyja vidékre utazott, rokonokhoz. A lépcsőházban, a leszakított fedelű szürke postaládák alatt hatalmas, félig odaszáradt húgyfolt fogadott, felette piros filctollal írás: „Szerinted ez WC?” Az egésztől még néhány szó jut eszembe: olajszag, szarszag, cigányok vagy kínaiak. Majdnem minden ajtóra külön vasrácsot szereltek fel. Határozottan az volt az érzésem, hogy akik itt laknak, félnek valamitől. Éva lakása alatt egy kínai család disznókat tartott az erkélyen. A hangjuk még csukott ablakon át is felhallatszott Éva lakásába. Nem olyan környék, ahová szívesen megy az ember. Azt tanácsoltam Évának, hogy költözzön a belvárosba.

Péter azt mondja, itt az ideje, hogy elbúcsúzzam a kollégáktól. Csinálna pár búcsúfotót, hogy senkit se felejtsek el. Mit lehet tenni. Kényszeredett mosollyal az arcomon kilépek a folyosóra. Rögtön balra, az első iroda üvegfalán túl ott a két csúnya, szemüveges és unalmas ügyvédjelölt lány. Idegesítő asszisztensük a sarokban ül. Az elmúlt egy évben képtelen volt megtanulni a nevemet. És annyi empátia sem volt benne, hogy észrevegye az idegrángást az arcomon, amikor reggelente szíókával köszönt.

Gondolom, most valami jó fej dolgot kellene csinálnom. Végül a moon walkingolás mellett döntök. Legalább három hónapja mindennap, amit az irodában töltöttem, órákon át ezt gyakoroltam. Az ügyvédjelöltek és az asszisztens lelkesen tapsolnak a mutatványomnak. Ettől kicsit megbocsátóbb hangulatba kerülök. Mind a hárman kapnak egy puszit, azután átölelem úszógumis derekukat, és belenevetek a kamerába. A jelöltek elmondják, hogy mennyire jó volt velem dolgozni, és mennyi mindent tanultak tőlem a közös munka során. Erre a közös munkára én nem emlékszem. Valami estéről hablatyolnak, amikor állítólag az egyik klubban, ahol együtt megnéztek egy Pongó vagy Leütőshow-t – nem tudnak megegyezni, hogy melyiket –, láttak engem. Azután egy másik estéről mesélnek, amikor az egyik beach klubban a bárpult végéről odahellóztam nekik. Mindhárman megadják a telefonszámukat és a privát e-mail-címüket. Miközben moon walkingolva elhagyom a szobát, megígérem nekik, hogy feltétlenül tartjuk majd a kapcsolatot. Az ajtóban megállok, és nagyon komoly arccal azt mondom: Szajónara. Azután meghajolok.

A folyosón elbúcsúzzom két asszisztentstől. Éppen aktákat visznek valahova. Láthatóan zavarban vannak, hogy japánul köszönök nekik. Úgy látom, nem tudnak hová tenni, vagy egyszerűen a nevem nem jut az eszükbé. Ezzel hirtelen én is így vagyok, már ami az ő nevüket illeti. Elképzelhetőnek tartom, hogy az egyikkel, akinek feltűnően jó alakja van, és törtfehér ceruzanadrágot hord magassarkú fekete cipővel és fekete szűkített inggel, az egyik klubban már találkoztam. Az is lehet, hogy smároltunk, de lehet, hogy csak szerettem volna smárolni vele. Mindenesetre – mivel a másik asszisztens sem csúnya, sőt kifejezetten aranyos, bár ahhoz, akivel smároltam, vagy csak szerettem volna smárolni, nem mérhető – köztük állok, és átfogom a derekukat. Az, amellyikkel talán smároltam vagy csak szerettem volna smárolni, kicsit elhúzódik tőlem. Amikor közel akarom húzni magamhoz, a csípője megfeszül. Jó az illatuk. Chanelre tippelek. Ez egy kicsit megszedít. Ösztönösen a pornófilm jut eszembe, amit unalmamban délelőtt néztem a neten. Izzadok. A szívem hevesebben ver. Mélyen belenézek a szemébe. Most már biztos vagyok benne, hogy csak akartam smárolni vele. Elkérem a telefonszámát. Udvariasan elhárít. Azt mondja – és közben mosolyog –, hogy az irodában mindig elérem. Baszd meg. A másik persze azonnal felajánlja, hogy megadja a sajátját. Közben olyanokat mond, hogy: Bármikor hívhatsz, Szeretek utazni. Szajónara, mondom búcsúzóul, és közben mosolyogva szertartásosan meghajolok.

A következő irodában, az üvegfalon túl két ügyvéd ül az egymással szembefordított íróasztalok mögött. A nevük nem jut eszembe. A fiatalabbal egyszer vagy kétszer ebédeltem, vacsoráztam vagy reggeliztem a Liszt Ferenc téren vagy valahol máshol. Az ügyvédek a hálózaton valamilyen lövöldözős játékot játszhatnak. Mindkettőjük keze az egérre tapad, amit hol vadul rángatnak – gondolom, a célkeresztet állítják be –, hol meg őrült tempóban a gombjait nyomogatják. Körülbelül fél percig bámulom őket, míg az idősebb észre nem vesz. Mikor belépek a szobába, mindketten befelé fordítják a képernyőt, éppen olyan szögben, hogy ne lássam, mi van rajtuk.

– Konniccsi va¹² – mondom, és meghajolok előttük, ahogy a szamuráj- meg yakuzás filmekben láttam.

¹² Jó napot kívánok.

Mindketten felállnak, és rám merednek.

– Konniccsi va – mondom újra, és ismét meghajolok.

– Ááááá – mondja az idősebb ügyvéd, akit igazából nem is ismerek. Mindössze annyit tudok róla, hogy kötvényekkel foglalkozik, és van egy Volvo S-80-asa. Beszélgettünk egyszer egy irodai vacsorán, ahol azt mondta a belsínre, hogy szar.

– Áááááá – mondom én is az idősebb ügyvédnek, miközben kezét fogunk.

– Mister president – mondja a fiatalabb ügyvéd. Más nem mond. Még állunk néhány percig egymással szemben. Én közben megpróbálok úgy helyezkedni, hogy lássam a számítógépek képernyőit, de ők mindig elélem állnak. Végül Péter csinál rólunk egy közös fotót. Azután újra megrázzuk egymást kezét, és megint csak azt mondjuk egymásnak, hogy Ááááá.

Szajónara, mondom nekik búcsúzóul az ajtóból, és újra meghajolok. Nem figyelnek rám. A képernyőt bámulják meredten. Feltételezem, újra játszanak.

Délután még elbúcsúzzom a titkárnőktől, az asszisztensektől és néhány ügyvédtől, akik éppen az irodában vannak.

Elköszönök az iroda vezetőjétől is. Kezet fogunk, és mindketten azt mondjuk: „Ööö”. Azután olyan baromi nevetséges közterek következnek, mint: Jó volt együtt dolgozni, Remélem, még lesznek közös feladataink, Csodálatos volt Budapest, Ez az egyik legprofibb iroda, ahol valaha dolgoztam, Jövőre ugyanitt, Úgy legyen.

Végül Évától kapok egy puszit meg egy nagyméretű képeslapot, amelynek az egyik oldalán a város látható éjjel, a Dunával, a Várral és mögötte a hegyekkel meg ezer apró fényponttal. A másik oldalán legalább száz aláírás, meg néhány kedvesnek szánt üzenetfésleség. Kapok még egy bögrét, rajta a nevemmel és A legjobb főnök felirattal.

Visszamegyek a szobámba. Újra unatkozom. Küldök egy vicces üzenetet Tokióba Satónak, az új helyettesemnek. A végére odaírom az összes japán szót meg kifejezést, amire emlékszem a nyelvtanfolyamról. Elküldök még egy köre-mailt, ezzel a szöveggel: „Köszönöm, hogy veletek dolgozhattam. Ti vagytok a legjobb csapat a világon. Szajónara.” Alig kapok rá néhány választ. Házon kívül tartózkodok – a legtöbb címről ez jön vissza válaszként.

Elolvasom az üzeneteket, azután felhívom Pétert, hogy jöjjön át. Oda akarom adni neki a parkolási engedélyt, amit a dobozban találtam.

– Konniccsi va, Péter san – köszönök neki, amikor belép. Azután szertartásosan meghajolok, és visszaülök az íróasztalomhoz.

Péter egy pillanatig csak áll az ajtóban, azután ő is meghajol. – Konniccsi va – mondja.

– Beszélni akartál velem? – kérdezi, és várakozásteljesen rám néz. Arra gondolok, talán azt hiszi, hogy a kinevezéséről akarok vele beszélni. Gyorsan előveszem a parkolási kártyát, és a kezébe nyomom. – Dozó¹³ – mondom neki. Péter nem válaszol, csak áll meglepetten, kezében a kártyával.

– Arigató gozaimasz¹⁴ – mondom.

– Tessék?

– Ezt kell mondani erre. Arigató gozaimasz, vagyis nagyon köszönöm – felelem.

– Arigató gozaimasz – ismétli robotszerűen.

– Ii, ii.¹⁵

Egy darabig nézzük egymást.

– Szajónara¹⁶ – mondom végül, mert más nem jut eszembe. Végül felállok, és meghajolok. Péter nem mozdul. Hallgatunk.

– Szajónara – mondja, és kimegy. Amikor becsukódik mögötte az ajtó, eszembe jut, hogy nem hajolt meg. Utánakiabálok, hogy ilyenkor meg kell hajolni. Nem jön vissza. Gondolom, nem hallotta.

Előveszem a fényképezőgépet, és végignézem az összes fényképet, amit Péter aznap készített. Azokat a képeket, amelyeken ronda, béna csajokkal vagyok lefotózva, egyszerűen kitörlöm a gépből.

A számítógép képernyőjét bámulom, amikor Éva bejön.

¹³ Tessék.

¹⁴ Nagyon köszönöm.

¹⁵ Jó.

¹⁶ Vizszontlátásra.

- Szia.
- Szia. Illetve konnicsi va, Éva san¹⁷.
- Szeretnék veled beszélni. Ráérsz?
- Hai, Éva san.

Éva rám bámul. Látom, hogy valamit nagyon el szeretne mondani, de én csak Japánra tudok gondolni, a felhőkarcolókra, a kilátásra a tokiói lakásomból, a samurájokra és a kendóklubra, ahová beiratkoztam.

- Hai – mondom újra.
- Akkor igen? – kérdezi félénken.
- Vakarimaszem.¹⁸

Állunk egymással szemben. Nem történik semmi. Végül Éva töri meg a csendet.

- Akkor szia, és vigyázz magadra. – Elsírja magát, és elindul az ajtó felé.

– Domo¹⁹ – mondom. Már majdnem kiér, amikor utána szólok: – Hadzsimemaste, doro jorosiu.²⁰

- Tessék? – kérdezi, és megáll az ajtóban. A szemét törölgeti egy papírzsebkendővel.

Kétségbeesetten gondolkodom, hogy mit mondjak neki. Megint nem jut eszembe semmi.

- Szajónara – mondom végül és közben meghajolok. Erre semmit sem válaszol.

Miután kimegy, visszaülök a székembe, a doboz mögé. Egy ideig a dobozt bámulom, azután a számítógépen megnézem az e-mailt, amelyet Sató küldött, válaszul az enyémre. A levélhez csatolt filmben, egy japán kvízműsorban két férfi füvet eszik. Amíg a filmet nézem, eszembe jut, hogy Éva nem hajolt meg, amikor kiment. Pedig ilyenkor meg kell hajolni. Legalábbis Japánban.

Végül előveszem a fényképezőgépet. Még egyszer végignézem az összes képet, és azokat, amelyeken Éva rajta van, kitörlöm.

¹⁷ Jó napot, Éva. (hivatalos formában)

¹⁸ Nem értem.

¹⁹ Kösz. (Közvetlen)

²⁰ Örülök, hogy megismertem, minden jót.

Időmkorán

Hengerkamion robog elő mindegyre a múlt felejtett alagútjából: az idő jövőbe vágott szakadékszája ez; a kettő egybe nyílik, körforgón. Saját farkába harapón, mint mondogatják. - - - Nekünk akkor is volt hőemberünk, amikor nem hullott a falura a fehér áldás; apám kertészkedési hobbija fügebokrot is telepített a ház előtti kordonhoz. Állt aztán papundeklibe, fóliába csomagolva a délszaki csoda, karcsún, suta-lányos kísértetiességgel – jóformán „mandulafácska” – az őszi fagyoktól egész tavaszig; ezüstösen olvadva bele a havas halálba maga is, ha úgy adódott, ám idegenesen világolva a sár, a fekete göröngyök által sötétre nyelt, megkopott fényű holdsugárzásban, ha kutyaugatás, pehelypiline se tagolta a fagyos csendet. – Mintha csak Janus, Váradról szánon megint egyszer épp kicsapva el-el-néztem, pillantásom szárnyával úszva, szobámból a törékeny, oda-nem-való alakot. Gyakran. Az utca túlsó oldalán meg a tejcsarnok lebetonozott placca húzta a tekintetem; hűtőgépe zúgott késő éjjelig, akkor jött amaz kamion vételezni; a közvilágítás árnyékbarázdák hangulatát keltette ott, szemben velünk. Mi, „gyüttmentek” még szőlőlugassal is körítettük nem annyira aprócska „birtokunk”. Dísznövények, tucatnyi-féle egzotikus virág, s gyümölcs bőven akadt. „Ezeknél” – hangzott a *lakosok* véleménye rólunk – „olyan dús minden, hogy el lehet tévedni”. Nekem először a tejcsarnok spontán agórájának irányában, ahol tavasztól őszig zsinatolt alkonyattal a különböző nemű ifjúság. Télen mementó: törékeny, lámpa- és holdvilágította lidérc álhava, fehérsége – nyáron aztán, fóliátlanul, önmaga sötét-üres ágköze – mutatta az utat már a kiskamasznak a vonzó, nem éppen „tiltott”, de tévedésekre is éppen időben, vagy talán még *idejekorán* bőséges alkalmat adó, vibráló, átellenes táj felé.

Kapor és ecet

Egész lakás, volt szülői ház – szénhidrát-diétából... Hiába, a gének nem tagadják meg magukat; épülnek és építenek. De mit is pontosan? «Meglátod, majd Eszter főz neked», mondta édesanyád. Csakhogy közben feküdt, a jövőt aki győzi, mint meztelen kard pengéje, grál lovag s hölgye ágy-elválasztó deszkája. Nagykoncertet így már aligha csapunk a konyhán dúdolgatva, «szólókarriernek» nevezhető történet lép be egyikünknek, másikunknak – külön-külön. Lázban égni csak a tűzhely tud már, zöltségek alatt; kapor és ecet korántsem fűszerezi igazán, csak szolidan, s a neve gyalult, főtt tök ennek. Ennyire egyszerű és: alapvető. Tök, totál hülyeség másképp mondva. Hogy a politika megoszthat, – szakállas bölcsesség. Lobog a lábas, ritmust zörög, szuszog, fúj, gőzöl... El kell énekelnie pár nótát, őrizkedve, mielőtt még késő lesz a teljes életidőnk csontszövevényi fossziliáinak, hogy legalább hangzó emlékként visszamaradhassunk.

Reflexió / New York City – street fotó (2013)

Gyalogút egy tengerig

A folyómeder mellett
egy tengerig tartó gyalogút,
gazokkal átszőtt járdalapok.

Mesélsz a terveidről
minden mondatnak ponttal a végén,
gátakig futó tekintetekkel,
céltudat kikezdehetetlenül,
a kajla szélben lehámlik
cukorkaillatod.

Mi más kívánhatnék, mint
hogy ha majd úgy ismerlek már,
mint egy életvonalat,
mint minden múlt idők jelét,
ha majd dilatáció lesz a bőrezeret,
akkor ne a korral húzódó közönnyel
forduljak tőled el,
mert elkerülni az elkerülhetlent
még neked sincs erőd.

Akciós

A hűtőpultnál állt, a sorban.
Nem vett melltartót, hűvös van így.
Csak leugrott, hogy alapanyagnak,
annyit készült, hogy nem tart még sehol.
Most először, hogy nála este. Hátha.
Szolid alapozó, smink,
elföldelni a mélyebb tényeket,
krémmel bevont vöröslő kézfej,
kis bőrmelléki maradvány,

borogatott körömágyi láz,
egynyári lengruha,
színhús, ízfokozó,
vörös, fehér, rozé,
a lutrinak már nincs színe.
Gumi, 3 darabos, kell, legyen.
Bár a távolságot miért is kéne már.
Még tartja, tartogatja még magát.
Mint egy kosarat.

A múltkor újra láttam.
Csak macskatáp, kartonnal akciós.
És izzadt, pedig ősz van.
A nagy leárazások.
Utószezon.

Itató

A poshadt fény, mint egy
nyálas ujj, maszatozja a
szürkület segédvonalait.
Ágak közé lógnak a felhők,
mint egy padról egy-egy
koszfoltos gyerekláb.

Az itató dermedt önarckép.
Csupa ág a közös kert,
és egy-egy ág csupa
felborzolt tollazat.

Egyedül vagyok. Hártyás
csendre hulló neszek.
Mintha egy nagy testű
állat mögém kerülne.
A szomszéd kölykök,
a vadászó idő, némán
becserkészik a madarakat
és rájuk rontanak.

Nem értem, itt miért
nélküled vagyok, ha melletted
úgy fogadom a halált,
mint egy csapat veréb a
hajnali fagyban.

Évforduló

Zitának

mint egy magától értetődő nász dal
hurkán átvetem magam,
az alsó rész pontatlan súlyával,
a felső rész szabályos súlypontjával

kiegyensúlyozom a több mint néhány évet.
azt a nélkülünk-életem
nélküled-se értem évet,
a vigasszal arányosan teszem helyre

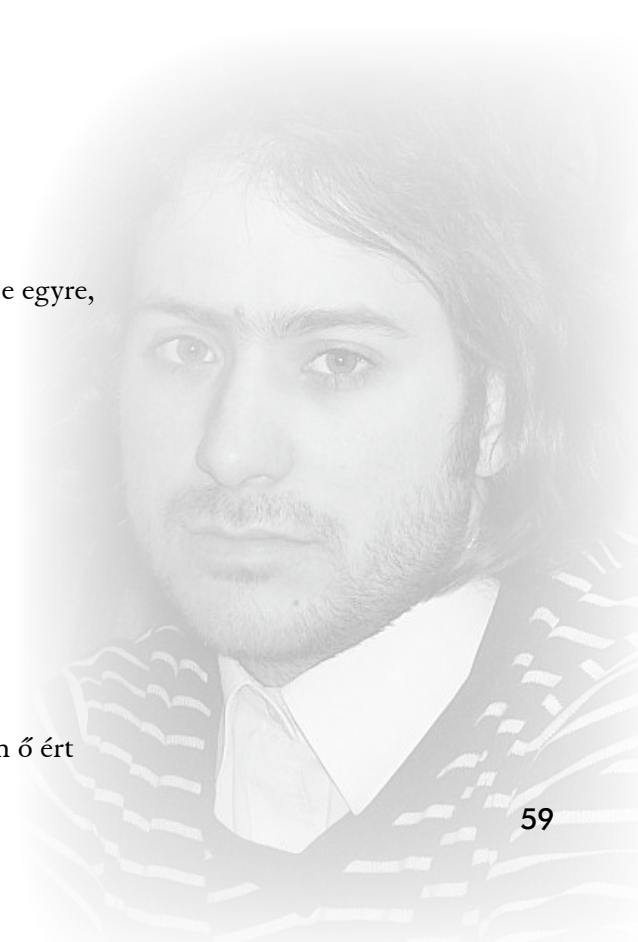
a hiány okozta mit-sem tudni semmittevések
komoly sötétjét az életemben.
két különálló testrészünkben ugyanolyan
véráram fut és tart középre egyre,

akár a te és az én életem. mintha te
egylényegű lennél velem, pont fordítva van:
az alacsonyabban fekvő, buta árnyék
egy-ugyanolyan színű árnyékkal lép

kölcsönhatásba, és innentől kezdve: el se
kezdve feleslegesebb arról beszélnem, hogy
az évekből: életünkéből következően osztható-e egyre,
nélkülünkre a nélkülüm.

Közös ösztön

az egyik futása a másik ellenében. egymás
hangján tanulják meg a másikat, akár a
szenvedéseink puha csendje
ma látható volt egy pillanatra. egyre. –
a törvényt, sikerült a követ elgörgetnie, de nem ő ért

oda előbb, de nem is ő értette meg előbb, persze ez
a történet számára is kedvezőbb
lett volna az ügy elbírálása során, ezért
történhetett, hogy a vallomásban közölt
mesével utóbb ő is megerősítette ezt.
„Péter, Péter, a tizenkettőből
hányadik áruló vagy?” előzmények nélkül
nem laksz jól te sem, nemhogy egymásból.

Nem az evangéliumból a második napon

a szent után maradt lepelre
kifolyt a vérük, meglegyen
a testnek, mint áldozáskor, a szövetsége.
szent lett a hely. templom áll a szent helyen.

a nyirkos, hideg, véres lepel a földön
hevert, rajta János és János, Péter és Péter,
mint egy bábu, János mondja: öltözzön
fel Péter testbe: a lélek a vérrel

keveredjen, és a szent koponyája
roppanjon össze, mert a nyomokat
el kell tüntetni. hozománya
a szentnek nyom nélküli olvasat.

Nosztalgia

kétéves kisfiú, zöld,
öreg kórház, mennyezet:
alacsony. másfél éves
korában kioperált
daganat a fejéből.
a több mint harmincéves
anya munkanélküli,
a főorvos engedte,
hadd maradhasson végig

a kórház kórtermében.
nem félni a szavaktól.
Amerikai úti
idegsebész, innét
tekinteni most vissza.
a tolókcsi körül
megállt a ferde mozgás.
kapaszkodj a korlátba,
jól a mondataidba,
a hátam mögött lassan,
suttogva, sietősen.
valaki megismétli,
mondja, és tizenhárom
éve ugyanabba
a tolócsiba ül.

Triptichon

1.

A nekem adott születés
A halál fordított nyelve.
E végkövetkeztetés
Hátra visz, nem előre.

2.

A nekem adott születés
Az élet fordított nyelve.
E végkövetkeztetés
Hátra visz, nem előre.

3.

A nekem adott születés
Az élet fordított nyelve.
E végkövetkeztetés
Hátra visz, nem előre.

E végkövetkeztetés
A halál fordított nyelve.
A nekem adott születés
Hátra visz, nem előre.

► JÁSZ JULCSI

1 hétköznapi királylány
naplóJA

koronahétfő

Mit billegsz itt,
kisleányom,
egyik lábadról a másikra,
mint egy királylány?!

Megtanultad a leckét,
bepakoltál már a táskádba?

Akkor gyere és segíts,
mosogass el,
aztán teríts meg,
a szemetet levitted már?

És tedd már le azt a mesekönyvet végre,
csak billegsz itt, mint egy félrecsúszott korona,
semmi hasznodat nem veszem,
akár egy királylánynak.

Szokta mondani a nagymama.

csütörtökígyó

Az erdőbe mentünk kirándulni
a nagymamával, egy tisztásra
értünk épp, a sok eső után
végre kisütött a nap, és
rengeteg gomba volt.

Nagymama azt mondta,
vigyázzak a kígyókra,
ilyenkor már elő szoktak bújni,

melegedni,
nehogy rájuk lépjek.

Valahogy elbambulhattam,
lemaradtam a nagymamától,
és hirtelen egy kis zöld kígyó
előtt torpantam meg.

Egy kis zöld kígyó torpant meg
előttem,
néztünk csak egymásra.

Szia, mondtam neki ijedtemben.
Kinyitotta a száját,
mintha mosolygott volna.

Ssszziaaaaa, sziszegte vissza,
kérhetsz valamit, mondta,
mivel ilyen bátor vagy,
nem ijedtél meg tőlem.

Bármit, bátran,
teljesítem.

De annyira meglepődtem,
hogy nem jutott eszembe
semmi.

Szia, hadartam zavartan,
gyorsan kikerültem, és
ott hagytam a fűben.

Nagymamának persze
nem meséltem el,
úgyis azt mondta volna,
folyton csak fantáziálsz,
túl sok hülyeséget nézel a tévében.

Este, elalvás előtt már
egy csomó minden eszembe jutott,
mit is kellett volna kérni
a kígyócskától.

Reggel pedig biztos voltam benne,
hogy álom volt az egész,
vagy csak egy erdei sikló.

Péntek farkasai

remélem, nagyon,
hogy nem jönnek be
a takaróm alá.

Ne hülyéskedj már,
mondja a nagyi,
ne félj, odáig biztosan
nem jutnak be.

Látod, most is
milyen nyugodtan
fekszenek
a konyhaasztal alatt.

Bezabáltak vagy
fél tucat nutellás kenyeret,
nem lehetnek éhesek.

De azért, mielőtt elalszol,
csukjad csak be
a szobaajtódat!

Reflexió / New York City – street fotó (2013)

SZABÓ IMOLA JULIANNÁ ◀

Máminka és Lalajan

Keresve sem? Avagy nagy kutatás egy kis dolog után

Meghasadt az ég közepe. Lalajan ijedten rohant az ablakhoz. A kéken feszülő ég megrepedt és egy hatalmas lyuk tátongott a közepén. Pont olyan volt, mint egy széttárt kabát, amit elszakítottak. A Nap meg csak lógott a közepén, akár egy fázó és magányos gomb. Lalajan nem tudta, hogy mitévő legyen. Honnan vegyen égis erő létrát, vagy hol lehet akkora tűt kapni, ami bevarrja a rést. A kitárt ablakhoz még Máminka is odatotyogott.

– Kicsi Lalajan, tudod, mi az az egyetlen ragasztó, ami olyan erős és mégis könnyű, hogy létra nélkül is eléri az eget? Ami nem oldódik fel semmilyen esővel vagy napfénnel, mert mindig köt?

– Nem! Mi az, mi az? – kérdezte sietve Lalajan.

– A szerelem – kacintott rá Máminka.

Lalajan elsőre megörült, majd hirtelen mégis elkeseredett. Na jó, de honnan vegyen ő most szerelmet. Máminka huncut mosollyal töltötte ki a kakaót a kövérkés bögrébe. Kavargatni kezdte. Lalajan várta, hogy mond valamit, de Máminka csak hallgatott.

– Honnan vegyek én szerelmet? – kérdezte aggodalmasan Lalajan.

– Kincsem, azt nem venni kell! – nevette el magát Máminka. – Azt megtalálni lehet csak.

Lalajan felkapta a kabátját, be sem gombolta, úgy sietett. Még a sapkáját is otthon hagyta. Kint már ős volt. Sárga és zizmegő levelek feküdtek az ázott betonon. Hűvös széllel és álmos madarakkal volt tele a park. Berohant a boltba. Ha van nyalóka és gumicukor, meg csokoládé, akkor csak van ott szerelem is. Hiába futkorászott a sorok között, sehol nem találta meg. De majd hátha az utcán. Benézett az autók alá és a kerítések mögé. Még a szemetekbe is belekukkantott, hátha valaki eldobta a szerelmet. De sehol nem találta. Nézte az embereket, hátha a felnőttek tudják, hogy merre van. Kérdezte is őket. Tudják-e, hogy hol van a szerelem? Volt, aki kinevette, volt, aki csak legyintett, de akadt, aki elsírta magát. Az ég meg széthasadva feküdt a házak felett. A felhők izgatottan próbálták begyógyítani, de tanácsalanságukban végül pityeregni kezdtek. Mindent betérített a szürkés eső. Színtelen lett a város és ázottabb, mint valaha. Lalajan bebújt az eresz alá. A szürke könnyek az orra előtt koppantak a földnek. A bú átfestette a házakat és az utcákat is. Lalajan belefúrta az arcát a kabátjába és csak merengett. De egy furcsa hangra lett figyelmes.

– Kérlek, kérlek, Lalajan, gombolj végre be! – kérte halkán a legkisebb gomb a kabátján. – Kérlek, gombolj be! Nagyon szeretem a gomblyukat, és csak akkor lehetünk együtt, amikor rajtad van a kabát és begombolsz minket. A nyarat külön kell töltenünk és néha egy fél napot is. Próbáltam már leszakadni, leugrani a kabátról, hátha úgy örökre együtt lehetünk, de akkor csak hevertem az előszoba kövén, és még jobban hiányzott a szerelmem. Kérlek, csak egy kicsit gombolj be!

Lalajan ázott szemekkel nézett rá. Majd a gomblyuk is kérlelni kezdte.

– Légy szíves, gombolj össze minket!

Lalajanba furcsa szín költözött. Pirosas-kékes, vagy talán sárgás-kék. Puha és meleg, krémszerű érzés, de nem az a ragacsos, inkább vattaszerű. A kis gomb még mindig kérlelően nézett.

– Persze, hogy begombolom! Úgy örülök, hogy segíthetek! – lelkesedett Lalajan, és az ujjai közé fogta a kis gombot meg a gomblyukat. Azok úgy illettek egymáshoz, mintha soha nem váltak volna

el. Ahogy a kabát összeért, az ég is kezdett összeragadni. Már nyoma sem volt a hasadásnak. Lalajan felnézett a magasba. Kibélelte az öröm. Annyira, hogy kipirosodott arccal ugrált bele minden pocsolóba. A szürkés tocsolyák pedig szertefröccsentek a lehullott leveleken. Lalajan kettesével vette a lépcsőt hazafelé, ahol Máminka már várta.

– Mostantól mindig összegombolom a kabátom! A szekrényben és a fogason is! Tudod, Máminka, vannak dolgok, amik összetartoznak! – mondta Lalajan, és rámosolygott a kabátja gombjára. Máminka csak mosolygott és hallgatott.

Reflexió / New York City – street fotó (2013)

HERMANN ZOLTÁN ◀

Tonika-domináns-szubdomináns

Pacskovszky Zsolt: Szabadesés

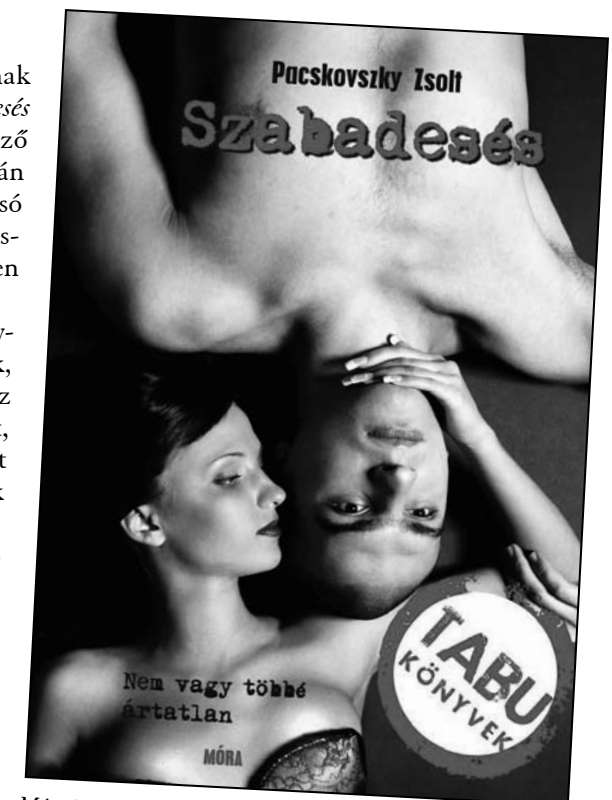
A Móra nemrég indult, 14–18 éves kamaszoknak „kényes” témákról beszélő sorozatának a *Szabadesés* az ötödik darabja: és az első, amelyet magyar szerző írt. Lonovics Zoltán sorozattervéből, öt kötet után már kialakulhatott a kritikus olvasóban (az olvasó kritikusan?) valamiféle kép a dicséretes vállalkozásról. Csak „valamiféle”, és, sajnos, nem egyértelműen pozitív.

Kell egy ilyen sorozat, kellenek az ilyen könyvek a mai 14–18 éveseknek, annak a korosztálynak, akikre sem a könyvkiadás – sem, mondjuk, a színház – nem figyelt oda eléggé az utóbbi években. Lehet, persze, *Anna Kareninát*, meg Kosztolányi-regényeket is olvasni tizennégy évesen. A 14–18 éves kamaszok többet megértenek belőle, mint sejtünk – akár csak Pacskovszky regényének főhőse, Bence Italo Calvino regényeiből. Már-nem-gyerek és még-nem-felnőtt művet írni azonban nagyon nehéz dolog. De kiadni, írótól ilyen könyvet „rendelni” is az.

„Törd meg a hallgatást!” – ez a sorozat alcíme. De tabu-e az, amit a kiadó tabuként vállalni mer? Nem. Sajnos, a Pacskovszky-regény sem elég „bevallalós”, és nem is tudom eldönteni, hogy ez a szerző vagy a sorozat-gazda tévedésének a következménye. Van valami ellentmondás a sorozat-

cím és a könyvek didaktikus, korrekt mentálhigiénésnek tetsző projektterve között.

Pacskovszky Zsolt könyve egyébként hibátlan, profi írói munka lenne, nincs benne egyetlen idegesítően kimódolt szófordulat, szerencsésen kimarad az eredetieskedő „kamasznyelv”-imitálás. Természetes és sokak által befogadható, mégis unalmas. Kitűnőek a figurák, de a száznegyven oldalnyi elbeszélésben nagyjából a századikon jön az első igazán felkavaróra sikeredett helyzet (ebéd anyja új családjánál és a pofon). Pacskovszky precíz elbeszélői nyelve mintha nem illene éppen ehhez a formához: ha regény, akkor túl gyors a tempója, ha novellányi a történet, akkor pedig sok az üresjárat benne. És persze irtózatosan közhelyes az alaptörténet, a tabu, a tizenéves gimnazista és a magyartanár nő szexuális viszonya. Éppen azért, mert ez a viszony nem épül be semmibe, a jó figurák nem teremtenek igazi szociális háttér – azért, hogy minél több olvasó azonosuljon Bencével? –, nem hoznak létre éles kontrasztot a rendszerváltás előtti és utáni generációk gondolkodásmódja között. Lehetne az ő pártjukon a szerző, láthatna az ő szemükkel. De nem lát.

Móra Kiadó, 2013

Tanár és diák, felnőtt és még majdnem gyerek szexuális vonzalma? Igazi filmtéma, Pacskovszky ne tudná? Hiszen a *Megáll az időnek* is van egy ilyen szála (Kisköves és „Malacpofa” jelenete a fürdőszobában), 1995-ös Bo Widerberg *Vágy és virágzása*, és alig pár éve vetítették az *Egy botrány részletei* című angol mozit is Kate Blanchettel a főszerepben. Mindenhol valami fojtogató családi, történelmi szituáció van a háttérben, és a tanárnő–tanítvány szerelem csak valami szükségszerűen tragikus kifejelet, valami, ami azért van, mert ebben a világban nem lehet másképpen. A külön-külön jól megrajzolt hősök csak bénáskodnak egy világban, de mintha nem lenne összefüggés az életük összeálló kényszerselekvéseik között.

Peches könyv is a *Szabadesés*: szinte hetekkel ezelőtt mutatott be az egyik kereskedelmi tévécsatorna az új, amatőr szereplőkkel játszatott, szájbarágós szakkommentekkel teletűzdelt pszichodramasorozatában is egy hasonló történetet. És mintha a könyvkiadói marketing is erre felé húzna: keresünk egyszerű megoldásokat a bonyolult helyzetekre. Zavar.

A tanárnő csak szórakozik Bencével? De mi lenne, ha tényleg szerelmesek lennének? Lehetne szó a fiatal focirajongók „törzsi” világáról – sajnos, bántóan kidolgozatlan ez a szál a regény első felében –, még akkor is, ha a sorozatnak volt már egy hasonló témájú kötete. Persze, értem, hogy nem lehet, mert a kiadó egy olyan világba akarja bevezetni – az író által bevezettetni – az empatikusan olvasó kamaszokat, amit a felnőtt társadalom, a deviancia gyógyítóinak szerepében tetszelgő felnőttek akarnak felügyelni. A deviancia gyógyítható – mondja a könyv, mondatja a sorozatterv az íróval? –, sőt, mindenképpen gyógyítandó; miközben a *Szabadesés* felnőtt világa olyan szétesett világ (nimfomániás tanárnő, a rosszból egy még rosszabb kapcsolatba menekülő anya, a csödtömeg apa, a perverz kukkoló, a konfliktuskerülő igazgató), amelynek nincs hitele bármit is deviánsnak, botrányosnak mondani. Botrány csak akkor van, amikor látszik is. És ebben a „megzuhan” világban az egyszerű megoldások is csak hamisak lehetnek.

A regénynek pedig nincs egyszerű megoldása. Pacskovszky a bevezető és az utolsó fejezet egymást kizáró leírásával kicsit „elemeli” ugyan a történetet, nem is tudjuk, pontosan, mi lesz Bence sorsa. De ez kevés. Nem tesznek jót a regénynek az olyan sablonos, szappanoperai megoldások sem, hogy a nagy trauma, a botrányos szakítás után – és ott van még az apa furcsa viselkedése: ez így jó is lenne, csak kicsit rövidre zárja az elbeszélés az apa–tanárnő kapcsolatot – a fiú a kórházban tér magához, és így próbálja meg rekonstruálni a történeteket. A világról nem akar mondani semmit a regény?

Zavaró a narrátor, a szereplői szövegek és Bence belső beszédének szándékos – mégis ügyetlen – összemosása is. Pontosabban nem a megszólalások el nem különítésével van a baj, hanem azzal, hogy a narrátor mégis kilóg ebből a szerkezetből. Egyszer csak bizonytalan lesz, hogy Bence pszichéjével kell-e azonosulnia a kamaszolvasonak, vagy a dolgokat leíró és elrendező narrátoréval? Itt az egyszerűbb, én-elbeszélő forma lenne a bonyolultabb és nyitottabb forma. Az olvasó nem *jelen akar lenni* a történetben, mint a néző egy film eseményeinél, hanem ő maga akar a hős lenni. A kamaszregény műfaja egyébként is igényelné ezt az „interiorizált” beszédmódot, és kevésbé a külső, kamerászerű láttatást. Pszichológiai értelemben is az én és a külvilág határainak, az én és a másik test határainak – például a szexualitás általi – kijelölése a legfontosabb a kamaszolvasonak. Az olvasónak – a laikus, empátikus, beleélő olvasónak: amit jobb, ha néha a felnőtt vagy professzionális olvasó sem fojt el magában – ez a narrátor kell a mestere legyen, az az én-elbeszélésben megszólaló hang, amelyikről nem tudom, hogy valaki beszél hozzám, vagy én, az olvasó vagyok ő. Az olvasó a történet bizonyos pontjain választásra kényszerül, történetperspektívákat épít, a jó elbeszélő pedig folyton bebizonyítja neki, hogy rossz perspektívákat épített. A történet attól felkavaró és hiteles, hogy nem teljesíti az olvasó naiv elvárásait. Csakhogy a *Szabadesés*ben minden kiszámítható, semmi váratlan nincs, mert a külső nézőpont majdnem mindig felülírja a főhőssel azonosulni vágyó olvasónak a szöveggel való próbálkozásait, játékait. Olyan, mint mainstream zenében a harmóniamenet: a tonika után a negyedik, meg az ötödik fok jöhet csak, más nem.

A téma sokkoló, az elbeszélés azonban nem mer az lenni. És egyáltalán, ezt a visszafogott, óvatoskodó tabudöntögetést írói-szerkesztői értelemben meg lehet-e valósítani? Mit akar a *Szabadesés*? Kiknek szól valójában? Marketing szempontból nyilván az olvasó önállósága fontos, onnan kezdve, hogy a kamasz maga vegye meg a könyvet a maga pénzéből, odáig, hogy magára lehet-e hagyni a

kamaszolvast a tabutémákat feldolgozó-könyvekkel. „Igen, lehet” – mondja valószínűleg a kiadó –, „majd a narrátor lesz a barátja, barátnője, tanára, apja-anyja az olvasónak.” „Nem, ezt egyedül nem tudod megoldani – mondhatná az író –, pedig mindent látsz a világból, amit megírtam neked, meg abból, ami körülötted van.” A felnőtteknek szól a regény? Hogy nyugodtan magára hagyhatod a lányodat-fiadat a könyvvel, mert nem fogja felkavarni? Megspórolja neked a sok magyarázkodást? Nem lenne jobb, ha inkább kérdezne utána? Tőled?

„Szavaink ritkán vannak összhangban a tetteinkkel? Nem jöttél még rá?” – kérdezi Anna, a tanárnő, Bencétől. Összhang? Nem tudom, a *Szabadesés*ben létrejön-e kiadó, szerző és olvasók között. Már a tonikát sem könnyű kihallani belőle.

Nemtelenség – porté / diplomamunka (2004)

► TÓTH PATRÍCIA

Terápia és hiánypótlás

Beszélgetés Dóka Péterrel

– Mit szólsz hozzá, hogy hirtelen ilyen nagy lett az érdeklődés A kék hajú lány iránt? Nekem ez tűnik a könyvhét legnagyobb gyerekkönyves durranásának.

– Életem során sokszor hittem azt, hogy valami nagy dobás előtt állok, aztán szinte mindig tévedtem, úgyhogy inkább nem szövögetek álmokat. Az elvárások se érdekelnek. Amikor nagyon meg akartam nekik felelni, mindig elrontottam a szöveget. Az érdeklődés mindenesetre nagyon jólesik, és nekem elég szokatlan is.

– Mit gondolsz, mennyire van felkészülve az olvasóközönség (vagy éppen a kritika) egy olyan meseregényre, amiben még egy akár biohorrornak is beillő álomjelenet van?

– Remélem, nincs felkészülve, és ezért éri majd egy kis meglepetés. A biohorrors részt utólag írtam bele, valamikor tavaly karácsonykor, amikor nagyon magam alatt voltam. Miután megírtam, kicsit jobban lettem.

– Eredetileg filmnovellának készült, hogyan lett belőle mégis kisregény? Mennyit változott a történet az elmúlt két-három évben?

– Másfél évig hozzá se nyúltam, csak szidtam a kormányt. Megszüntették ugyanis a stúdiókat, köztük azt is, amelyik filmet akart készíteni a sztoriból. Dian Viktória, a Móra Kiadó főszerkesztő-helyettese biztatott, hogy írjak belőle regényt. Átírtam, ő pedig elolvasta, s azt mondta, hát nem igazán sikerült, de talán ettől olyan izgalmas és érdekes. Én meg azt feleltem, ami igaz is volt: próbálkoztam szép kerek mondatokkal is, megírtam így majdnem egy fejezetet, de fejl lett és unalmas, ezért vissz tértem a stiláris egyszerűséghez.

– A szöveget olvasva az volt a benyomásom, hogy bizonyos jeleneteknek nagyon személyes vonatkozásai vannak. Jól éreztem?

– Igen, jól érezted. Erről képtelen vagyok beszélni, írni viszont jó volt róla – a férfi–nő viszonyt bemutató részekre gondolok. De azért van olyan személyes vonatkozás is, amelyről tudok beszélni, ez pedig a Robi bácsival kapcsolatos rész. Én sosem találtam a hangot a mostohanagyapámmal, s egy idő után nem is úgy tekintettem rá, mint egy rokonra, hanem mint egy idegenre. Aztán nem sokkal a halála előtt eltöltöttem vele egy délutánt a kórházban, sokat beszélgettünk, és a végén azt mondta: örülök, hogy ilyen rendes unokám van. Pár nap múlva meghalt, én meg kicsit belebetegedtem abba, hogy mennyire csúnyán elrontottuk ezt, hogy lehetett volna egy rendes nagyapám. De nem volt. 39 éves vagyok, és nem tudok túllépni azon, hogy nem volt igazi nagyapám, állandóan erről írok.

– A kék hajú lány a szöveg minimalizmusa és a történet által felvetett komoly témák miatt eléggé különbözik a magyar ifjúsági regényektől. Mennyire volt ez tudatos részedről? Éreztél valamilyen hiányt az ennek a korosztálynak szóló könyvek között?

Móra Kiadó, 2013

– Évek óta érzek hiányt, és nem értem, hogy miért nem születnek ilyen vagy hasonló könyvek nálunk. A Móra Kiadó szerkesztőjeként jártam külföldi fesztiválokon, s az ott látott könyvek arra bátorítottak, hogy vagányabb legyek a témaválasztásban, és ne riadjak vissza a minimalista stílustól sem. Már öt évvel ezelőtt is találtam Frankfurtban olyan könyvet, amelynek kerek szék nagymama volt a címlapján, de olyat is, ami depressziós medvéről szólt, vagy éppen családját elhagyó rókaapukáról. De hát ide el kell jutni. Most sokan háborognak a vakondos könyv miatt (*Mese a vakondról, aki tudni akarta, hogy ki csinált a fejére*), mert közönségesnek és provokatívnak tartják. Ez konkrétan egy 24 éves könyv, 1989-ben jelent meg először Németországban. No comment.

– Nálad az egyik gyerek szereplő depressziós, a másik halálos beteg. Fontos lenne, hogy ezek a komolyabb témák is megjelenjenek a gyerekirodalomban?

– Én csak egy író vagyok, leírok egy történetet, ami valamiért foglalkoztat. Nem akarok üzenni semmit. Ha például úgy érezném, hogy egy atomháborúról szóló gyerekönyvben tudnám legjobban elmondani, amit akarok, akkor írnék egy atomháborúról szóló gyerekönyvet. Ez ilyen egyszerű.

– Mennyire követed figyelemmel a kortárs gyerekirodalmat? Én úgy éreztem, hogy A kék hajú lány Siobhan Dowd-hoz és David Almond-hoz áll közel mind témájában, mind stílusában.

– Nyomon követem, főleg a német nyelvű ifjúsági irodalmat, de két olyan szerzőt mondtál, akiktől sajnos semmit sem olvastam. Pótolni fogom ezt a hiányt.

– Szerinted mitől lesz jó egy ifjúsági regény? Van esetleg valami nagy kedvenced? Miket szoktál olvasni?

– Nem tudom, mitől jó egy ifjúsági regény. A munkám ifjúsági könyvek szerkesztése, talán ez az oka, hogy szabad időmben inkább felnőtteknek szóló könyveket olvasok. Most éppen Alberto Moraviától egy regényt, előtte Rubin Szilárd könyveit olvastam, azelőtt meg egy Philip K. Dick-regényt. Csáth Géza a nagy kedvencem, róla még tanulmányt is írtam. Az Amerikai pszichót is szeretem, várom, hogy ki írja meg végre a magyar pszichót. És hát mesék, mostanában fálom az orosz népmeséket.

A net szalad, a könyv marad*

Egy alkalommal a Párizsból haza készülő Molnár Ferencet magas méltóságok arra biztatták: maradjon még két-három napig, mivel nagy meglepetés van készülőben. Molnár maradt, s hamarosan értesítést kapott: a francia állam becsületrenddel kívánja kitüntetni. Az ünnepség délelőttjén az író elindult a ceremónia színhelyére, de mert elfelejtett megborotválkozni, betért egy borbélyhoz. Tudta ugyanis, hogy a becsületrend átadása hagyományosan két csókkal jár, s nem akarta szörös ábrázatát a miniszter ajkához dörögni. Alig került nyakába a fehér kendő, állára az első habfelhő, azon kapta magát: a szomszédos karszékekben éppen az illetékes miniszter vár borostája eltávolítására. Véletlenül aznap ő sem vette elő pamacsát, pengéjét. A két férfiú barátságosan egymásra mosolygott, s megegyeztek: tulajdonképpen ott helyben elintézhették ezt a becsületrend-átadási ügyletet, nem kell ahhoz túl nagy cécó.

Miért ne meséltem el a számtalan Molnár-anekdota egyikét, a 84. ünnepi könyvhét gyulai megnyitóján? Hiszen a Molnár-unoka, az író Sárközi Mátyás is könyvheti szerző. *Tamperdű* című regényes emlékiratában bőven esik szó a nagypapáról. Akinek azonban nem volt igaza: az ünnepeket megilleti a nem hétköznapi köntös, mértékletes külsőség, józan méltóság. Az ünnepi könyvhét nevében is ünnepi. Nem piros betűs ünnepeink – kultúránk ünnepei – sorában az egyik, amelynek kijár a manapság oly sokfélekepp megtáncoltatott *nemzeti* jelző. Amit Supka Géza 1927 pünkösdjén megálmodott, s ami folyamatként (az elfeketült 1957-es év kivételével) az évezredhatáron is átkelve máig kíséri minket, majdnem száz esztendeje: az egyetemes magyarság tisztességgel, odaadással, szakértelemmel, áldozattal, tehetséggel, közös ügyszeretettel ápolta legnemesebb modern szellemi teljesítményeinek, tradícióinak egyike. S noha szükségképp számos változáson át formálódott és formálódik az alapeszme, az ünnepi könyvhét ma, 2013-ban is a

kortárs magyar szépirodalom, a könyvekben rögzített történelmi, irodalom- és művészettörténeti tudás, a gyermekirodalom, az ötnapos eseményt gazdagítani tudó könyvtárak ünnepe. Átrendeződhetett (nagy valószínűséggel nem is előnyére) az olvasási szokások hálózata, módosulhatott a szöveghordozó, szövegtároló technikai környezet – a net szalad, a könyv marad.

A könyvhétünnep apró gesztusokban is hírt adhat magáról. Lassan fél évszázada kezünkhöz nőttek egyes antológiák, ám az idei *Szép versek*ből ezt a mondatot sem felejtették ki: *In memoriam Vallai Péter*. Vallai vers- és szövegmondásának rengeteget köszönhetett napjaink magyar irodalma, naprakész értelmezésben és népszerűsítésben. Legyen velünk tehát a verseket életre keltő színművész, hónapokkal

* Elhangzott a 84. Ünnepi Könyvhét gyulai megnyitó-ünnepségén 2013. június 6-án.

Reflexió / New York City – street fotó (2013)

– *Úgy tudom, te választottad Lakatos Istvánt illusztrátornak. Hogy találtál rá a munkáira, és miért gondoltad, hogy az ő grafikai vissza tudják adni a könyv hangulatát? Milyen volt a közös munka?*

– Dávid Ádám barátom mutatta egyszer a *Lencsilányt*, és el voltam képedve tőle, azt gondoltam, Lakatos István az én emberem, mert egyszerre érzelmes és brutális, egyszerre szemtelen és szelíd. Ráadásul titkos novellista is, aki ösztönösen érzi a rövidpróza működését, elég ehhez az új *Lencsilány*-képregényt, a *Kisgömböcöt* elolvasni. Istvánnal kalandos volt az együttműködés, mert nagyon komolyan vesz minden feladatot, szinte sportot űz abból, hogy nem az egyszerű megoldást választja, önként gördít akadályokat maga elé, mert a legizgalmasabbat, legfurcsábbat akarja. A cél érdekében, ha kell, napokig nem alszik, és csak rajzol-rajzol megállás nélkül. Egy nagyon tehetséges ember, akinek teret kell adni, és akkor minden oké.

– *Milyen további írói terveid vannak? Egy rajongód már nyaggatott, hogy szeretne további regényeket olvasni tőled... Tervezel esetleg hosszabb könyvet, vagy ez majd A kék hajú fogadtatásától függ?*

– Két könyvön dolgozom. Az egyik mesegyűjtemény lesz, amelyet az utóbbi egy évben írtam, életem legsötétebb, napfogyatkozási évében, s ez látszik is a meséken. A másik egy ifjúsági kalandregény, ez három éve kész van, de valami nem stimmel vele, csak nem tudok rájönni, hogy mi. Régi vágyam megírni egy felnőtteknek szóló, két idősíkon játszódó regényt, amely össze nem illő párokról szól, meg hát a szerelemről, persze. És a színdarabírást is szeretném folytatni, el akarom készíteni a *Sajtkirály* című darabom új változatát. Ilyenek.

váratlan távozása után is. S legyen elégtétel mindnyájunknak, a harminckét éve halott Hajnóczy Péter írónak szintúgy, hogy nevezetes szociográfiája, *Az elküldött* dossziéját most az a kiadó bocsátja közre, amely annak idején megalázó huzavona után visszadobta a kéziratot.

Az évfordulók megülése is rávall a könyvhét ünnepeiségre. Infraweöres-fény ugyan nem árad egyik-másik problematikus filológiájú centenáris Weöres-újdonságunkból, de egészében kitettek magukért az illetékes műhelyek: újdonság értékű versgyűjteménnyel, versválogatással, monográfiával, tanulmánykötettel, résztanulmányokkal, tisztelgő versfüzérrel. S a klasszikus vonulatban a feledésből előkerült Petelei István-novelláktól a Márai Sándor-revelációig (a *Hallgatni akartam a Kassai polgárok* folytatása), a felnőtteknek író Benedek Elek-től „a városi gerilla” Karinthy Frigyesig bőven akad kincs. A gyulaiak, akik „saját” és sajátos „Nemzeti Színházzal büszkélkedhetnek: az idén ötvenéves Gyulai Várszínházzal, többek között Imre Zoltán nemzetiszínház-történeti könyvében található érdekes tájékoztató pontokat, de születtek kiadványok, amelyekben Simonyi Imre költő emlékét sem keresik hiába.

Nincs maradékárú a könyvheti kínálatban: valamennyi szereplő kiadó (összesen 95 – együttesen 345 új könyvvel) tudott értéket helyezni a polcra. A „maradékról” csak Saly Noémi kitűnő kultúrtörténeti szakácskönyve (*Semmiből is finomat*) jut eszünkbe: ha hiányzik bukszánkából a bankó, ebben a szép kiállítású, multidéző könyvben tizenkilenc maradék (a maradék tejbegríz, rizibizi, tüdő stb.) konyhai felhasználására lelünk receptet. A hiány vonzó példája pedig legyen a nyelvünket fáradhatatlanul ápoló Tinta Kiadó szólességgyűjteménye, a *Lassan a testtel*. Ebből kiderül, hogy C, J, N, R, Z betűvel nem kezdődik egyetlen olyan testrészneve, amely szólabba ágyazódott volna. Fel tehát, testrész- és szólesség-teremtésre!

Nem célom a leltározás, nem fényesítem a portékát. Ha a versbarát többek között Ágh István összegyűjtött verseit, Fodor András teljes termésének első kötetét, Takács Zsuzsa lírájának új tükrét kapja, ha a kísérletekbe való belefeledkezés örömeivel fogadja Térey János, Sajó László, Báthori Csaba új (vagy új rendbe szerkesztett) költeményeit, ha Erdős Virág kötete olvastán egy kicsit kevesli, Jónás Tamás versanyagával ismerkedve egy kicsit sokallja a jót, amit kap, nem lehet elégedetlen. Azt az illúziót amúgy sem táplálja talán senki, hogy valamennyi könyvheti könyvet bekebelezheti. Ehhez idén pontosan 984.535 forintba lenne szükség. Átlagosan 2.854 forintba kerül egy könyv.

A könyvhét zászlóshajói idén az epikai művek, itt-ott háromnegyed-kész vagy túlterhelt hajókkal. Az új magyar prózával barátkozóknak jobban elkél a segítség. Babics Imre nyolcszáz oldalas kötete, a *Gnózis* a

könyvheti prospektusban úgy került az próza címszó alá, hogy „akciójelenetei” rengeteg hexameterben írott pompás verset, szonettet tartalmaznak. Hiába, amióta Vörös István (aki a könyvünnepeken két új művel érdekelte) egy gondolatmenetében eljutott az „egybetűs regényig”, nemigen lepődhetünk meg semmin. Azon sem, hogy Regös István Attila eltökélt Aiszkhülosz-felülírásaiból (*Prométheusz*) is próza lett a különben kiváló tájékoztató füzetben, noha két drámáról van szó. Talán az lenne a legjobb, amit Potozky László novelláskötetének (*Nappá lett lámpafény*) utolsó elbeszélése megpendít: az írógépből épp kikerülő szöveg maga számol be keletkezéséről, állapotáról, távlatairól. Vajon Végel László elsőrangú *Neoplanta*- (Újvidék-, Novi Sad-, Neusatz- stb.) regénye, az egymást szakadatlanul gyilkolószó helybeli nációk története kibeszelné-e az hommage-os Gion Nándor-színeket? Esterházy Péter új regénye, az *Egyszerű történet vessző száz oldal* bevallaná-e, hogy egy „radír” sem ártana melléje, a lábjegyzetek tömkelegét rostálándó (viszont olyan a kompozíció, hogy sokszor a főszövegbe is beleszántana a radírgumi)? Gerlóczy Márton alkotása, a *Létra* megszűné-e: címlaprajzának betűfokain könnyebb lépdelni, mint a szövegben?

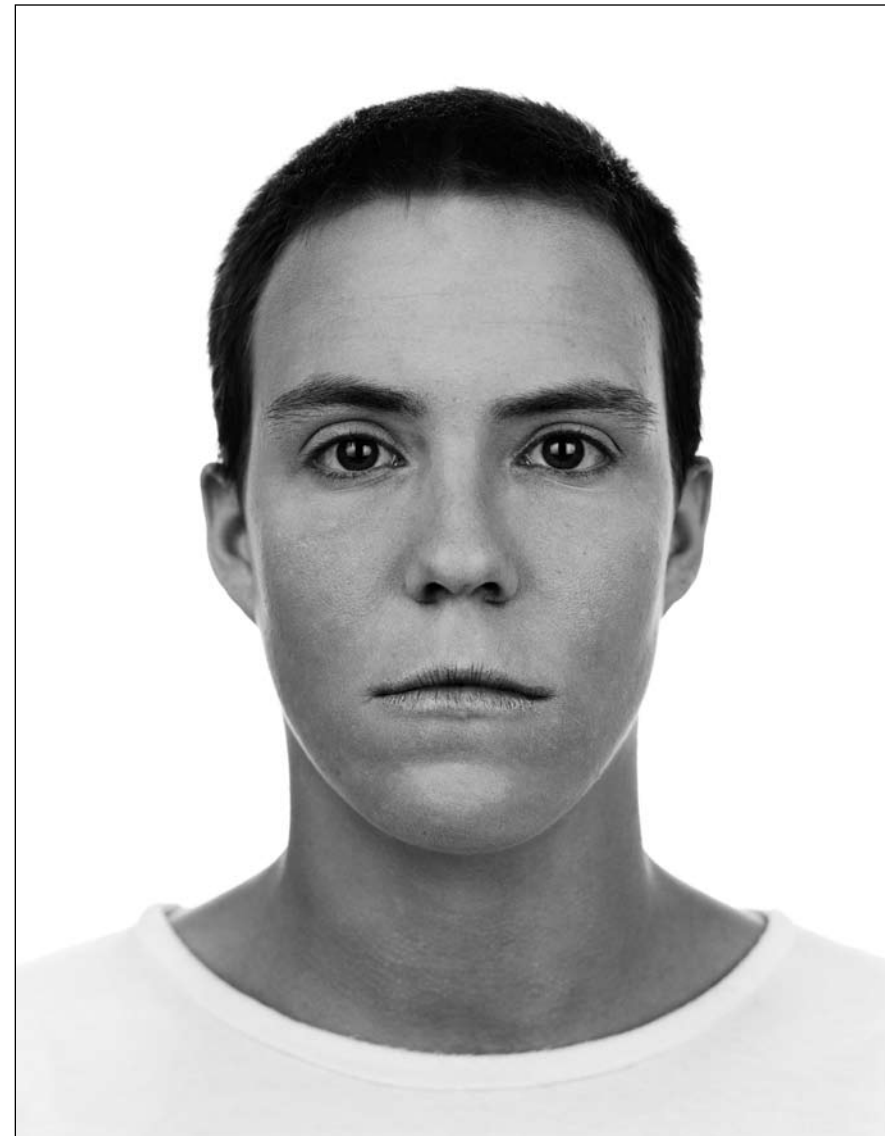
Lehet, hogy az irodalomtörténész „hazabeszél”, amikor a hatalmas termésből a számára legkedvesebb, legfontosabb könyveket kiválasztja? (Kettőt.) Szabó Lőrinc hagyatékából azért érkezhettek meg végre hozzánk az *Irodalmi tanulmányok, előadások, kritikák*, mert – mint többek közt a Babits-, a Kosztolányi-, a József Attila-életmű esetében – tudós vezéregyéniség(ek) irányította szisztematikus, megszálott és eredményes szakmai munka folyik hosszú idő óta. Talán pár éven belül arra is fény derül, ki lehetett a *Vers és valóság* titokzatos „íródeákja”, aki Szabó Lőrinc lediktált versmagyarázatait az utókor számára megőrizte. Másik „személyes sikerkönyvem” Kőrösi P. József interjúkötete (*A magyar kártya*). Mintaszerűen, egyszerre tapintattal és céltudatosan faggatja a közelmúltban három versalak (szonett, haiku, létösszegző dalvers) művelésével is kiemelkedően jelentőset nyújtó költőtársat – és személyében a romániai magyar politikust –: Markó Bélát, akitől olvashatunk számos költeményt is, itt is, önálló kötetekben is.

Az ünnep nem vakíthat el. A nehézségről elegendő annyit mondanunk: a magyar könyvszakma két fontos lapja közül az egyik évi tíz szám helyett már csupán évi négytel tud a nyilvánosság elé lépni. E sorok írója keserűségében azt találta mondani: jövőre évkönyv lesz a folyóiratból... – mire a szerkesztő így válaszolt: könnyen megeshet, hogy az sem. A rokon könyves lap is küzd nehézségekkel. Ha a könyv- és kultúrátámogatással kapcsolatos sötét jóslatok beiga-
zolódnak, az irodalomnépszerűsítés leglátogatottabb zugait, leggyümölcsözőbb formáit fenyegetheti be-
omlás.

Anekdotalával kezdtük, próbáljunk erőt meríteni végezetül is egy anekdotából. Oláh Mátyás László képzőművész albumot adott ki a könyvhétre, az *Antik popot*. Személyében a magyar irodalom, a magyar könyvkiadás személyi szálai érnek össze, hiszen édesanyja és édesapja is jeles költő, író, kiadóvezető, irodalomszervező, egyik testvére pedig költő, a másik képzőművész. De persze a maga nevében beszél, amikor a borítóra 2005-ös diplomamunkájának, a

budapesti metró Kossuth téri mélyállomásán látható *Teiresziásznak* a fotóját teszi. Százvezrek látták, látják a világtalant ábrázoló alkotást. A széken ülő férfi előtt ebe áll, sőt: mintha indulna. Az alak kinyújtott bal kezében fehér bot. Lenne. Ha ki nem csavarnák, el nem lopnák onnan újra és újra. Többször pótolták már. Hiába.

A bronzférfi azonban belső látása biztonságával ott ül a bronzszéken, a bronz meg örökösen indul.

Nemtelenség – porté / diplomamunka (2004)

► SZÜCS LÁSZLÓ

Jó könyvet mindenkinek!*

Aggódni kell a könyvért vagy ünnepelni őt? Ez a kérdés moco-roghat a fejünkben ilyenkor, a könyv he-tében, amikor a figyelmünk az olvasás öröme-re összpontosul. Még akkor is, ha e napokban a gá-tak között és a híradásokban is a víz az úr.

Kevés olyan, ma is megbecsült kezdeményezés van Magyarországon, ami több mint nyolc évtizede önazo-nosságát, eredeti szándékát megőrizve, folyamatos jelen-léttel túlvészelt mindenféle korszakot, mindenféle poli-tikát és kormányzatot, ráadásul mára át is lépett a határokon. Ezért soha ne feledjük az Ün-nepi Könyvhét nyitónapján a kezdeményező Supka Géza ne-vét megemlíteni. E kiváló régé-szét, művészettörténészét, aki egyébként Kolozsvárott dokto-rált, s aki 1927-ben a *Literatúra* folyóirat főszerkesztőjeként azt kezdeményezte, hogy „ezen a napon egyszer egy évben a könyvírás és a könyvkiadás mű-vészete is kimenjen az utcára, éspedig ingujjban, közvetlen, bohém formában.”

Ha nem is volt mindig bohém és ingujjban ünneplő a könyvesek világa – ha né-melykor fesztív volt és nyak-kendőt viselt –, de dacolt az idővel, s dacol azzal a folyamattal, ami a könyv szere-pének a háttérbe szorulásával riogat, dacol a Guten-berg-galaxis végét érintő jóslatokkal. (Azért amikor néha esténként lecsukom a laptopom képernyőjét, és egy regényt veszek elő, amellyel napok óta szemezek, valami olyan érzés fut át rajtam, ami a győzteseké.)

Lehet statisztikákat sorolni arról, hogy mennyien olvasnak manapság rendszeresen könyvet, lehet ha-

sonlítani mai példányszámokat a néhány évtized-del korábbiakhoz, s igen, lehet borongani azon, hogy a könyv sokaknak luxuscikk, egy megfizethetetlen tárgy. És lehet nevetni az úgazdag sznobon, ki más-fél méter könyvet kér a boltban kacsalábon forgójának a polcára. És tudunk mi sóhajtani nagyokat, hogy a mai fiatalok nem szívesen vesznek a kezükbe könyvet. De vajon megtettünk-e, megteszünk-e mindent azért – szülőként, pedagógusként, szerzőként, szerkesztő-

ként –, hogy így tegyenek, ta-láljanak rá az olvasás öröme-re? Nincs szándékomban vitat-kozni ezekkel az adatokkal, s azt sem mondom, hogy ne tölt-sön el bennünket aggodalom a könyv nélkül maradó ember-társaink, az olvasás minden-naposságát, örömet meg nem ismerő nemzedékek miatt.

Maradék derűlátásomat maguk a jó könyvek erősítik, az, hogy az értékes, a szerzőt, a kiadót s a nyomdászt egy-aránt dicsérő, igényes kötet ma is megtalálja az olvasóját. És attól sem esem kétségbe, ha kisebb-nagyobb mértékben a nyomtatott könyvek helyét át-veszik majd, átveszik már az e-könyvek, különösen akkor

nem fájlalom a váltást, ha így olcsóbbá válik hozzájut-ni egy-egy műhöz. S örülök annak is, hogy a könyv-tárak is dacolnak a kor kihívásaival. Mert azt látjuk, hogy ha változik is a szerepük, ha alkalmazkodnak is a mai igényekhez, vonzó, élő otthonos helyek ma-radnak mindenütt, ahol megtalálják az utat az olvasó ember felé. Különösen fontos ez a fiatalok, a gyer-mekek esetében, hiszen egy meghatározó könyvtárral megpecsételheti viszonyulásukat a könyvhöz, az ol-vasáshoz.

Apropó, pecsét, állítólag a **könyv** szavunknak, melynek vitatott az eredete, egyes tudós emberek sze-rint a pecsét jelentésű asszír *kunukku* lehet az őse, de említik még a tekercs jelentésű kínai *küen* szót, má-sok azt vélelmezik, hogy az ujjur *kün* szó lehet a mi könyvünk gyökere. Persze, a mai kordivat szerint azt kellene mondanom, hogy fordítva történt a dolog: töl-lünk vettük át az ujjurok, meg az asszírok, s igazából a könny szavunkból eredeztetjük, hiszen ha olvasunk valami jót, azt megkönnyezzük, ha szomorú, s köny-nyesre nevetjük magunkat, ha vidám.

Ez a hét, ennek a hétnek az eseményei elsősorban az irodalomról kell szóljanak, ezen belül is a kortárs magyar irodalmat kell reflektorfénybe helyezni. Ezért vagyunk most itt. És higgyék el, ez nem va-lamiféle formai kötelezettség, kötelező házi feladat. Hanem tartalmas öröm. Hiszen az Ünnepi Könyvhé-ten a több mint háromszázötven, ez alkalomból nap-világot látó mű között számos kiváló új verseskönyv, regény, novellagyűjtemény, esszévalogatás gazdagítja literatúránkat. Bizony, valamennyi könyvújdon-ságot képtelenség is végigolvasni a következő könyvhé-tig, olyan színes a kínálat. Fontos új művek jelzik, hogy irodalmunkra nemzetközi összevetésben is joggal

lehetünk büszkék. De a német vagy olasz nyelvterü-leten elért siker mellett engem most jobban érdekel az itthoni hatás, ha úgy tetszik, a nemzeti összeve-tés, az, hogy a Vörösmarty tértől valamely kis közsé-gi könyvtárig, Székesfehérvártól Kolozsvárig, Békéscsa-bától Nagyváradig ezek a könyvek ugyanazt a gondo-latot indítják el bennünk, ugyanazt az érzést keltik, ugyanúgy mosolyodunk el a nyelvi bravúrokon, szójá-tékokon, s ugyanazt olvassuk ki a sorok mögöl.

Mert én úgy hiszem, hogy az igazi nemzeti ösz-szetartozást elsősorban ezek a könyvek jelentik. Az élő irodalom, a mi könyvek erős alapjaira épült kul-túránk, s legfontosabb közös nevezőnk, a magyar nyelv fejezi ki ezt a leghitelesebben. Nem a gyászbe-szédek, nem az ellenségképek rajzolása, nem az in-dulat, ami szétválaszt. Nem a politika. Nem a köz-hely. Nem az érdek. Hanem azok a mondatok, mí-ves sorok, költői képek, emberi történetek, amelyek ugyanúgy hatnak ránk, bárhol is éljünk itt a Kár-pát-medencében, bárhol is éljünk a világban, bárhol is lapozunk bele a szövegekbe, bárhol is szívjuk be magunkba az új könyv bódító illatát.

Kedves olvasók, kedves békéscsabaiai. Jó könyvet kívánok mindenkinek!

Reflexió / New York City – street fotó (2013)

* Elhangzott a 84. Ünnepi Könyvhét békéscsabai meg-nyitóünnepségén 2013. június 7-én.

► MÉNESI GÁBOR

A regényírás állandó készenlétet kíván

Beszélgetés Oravecz Imrével

– 2007-ben látott napvilágot Ondrok gödre című regénye, de már a tíz évvel korábbi Halászóember tematikája és struktúrája megelőlegezte egy esetleges faluregény létrehozását. Valójában mikor fogalmazódott meg önben egy nagyobb lélegzetű prózai mű megalkotásának igénye?

– Az Ondrok gödre az Egyesült Államokba irányuló, 19. század végi, 20. század eleji, tömeges, magyar kivándorlásról szóló regény első része. Már én is kivándorlásnak nevezem, mert belefáradtam annak magyaráztatásába, hogy nem kívándorlás volt, hogy honfitársaink nem azért mentek ki, hogy kint maradjanak, hanem hogy munkát vállaljanak, pénzt keressenek. Az ilyeneket ma vendégmunkásoknak nevezzük. Az más lapra tartozik, hogy sokuk, így az én történetbeli családom sem tér vissza. Az, hogy én ilyen tárgyú regényt írok, sosem fogalmazódott meg bennem, de hogy kellene, az foglalkoztatott, már évtizedekkel előbb is, mi több, néha úgy éreztem, erre egyenesen meghívásom van, hiszen ilyen családból származom – az én nagyszüleim is elmentek –, de hogy én, aki addig szinte kizárólag verset írtam, egyszer valóban erre adom a fejem, azt még álmodban sem gondoltam volna.

– Milyen alkotói állapot indította el végül, a hosszas készülődést követően éppen akkor a regénymunkálatokat?

– Fogalmam sincs. Ez is titok, mint maga az írás. Én legalábbis nem tudom, milyen az alkotói állapot. Betöltöttem a 62. évemet, nyugdíjas lettem, nem kellett tovább tanítanom, az óraadást is abbahagytam, úgynevezett rendezett viszonyok között éltem végre, továbbá több – nem mondhatnám, hogy szabad – időm is lett. És egy napon engedtem a kísértésnek, elképzeltem, hogyan kezdődne egy ilyen regény, és leírtam. De nem azért, hogy folytassam is, hanem csak úgy, kíváncsiságból. Az igazsághoz tartozik még, hogy előtte azért sokat gondolkoztam felőle, és rájöttem, hogy nem szólhat csupán arról, mi történik kint hőseivel, hanem az itthoni előzményeket is meg kell

mutatni, azt, ami távozásra készíteti őket. Úgyhogy ez az első mondat az Ondrok gödre első mondata lett, de a második regény címe, a Kaliforniai fűrj már akkor létezett. Lehet, hogy ez az egész, több évtizedes játék a gondolattal készülődés volt, de az anyaggyűjtés csak azután következett, hogy úgy döntöttem, nekivágok.

– Hogyan vélekedik arról, milyen viszony áll fenn a Halászóember, az Egy hegy megye című, tárcákat felsorakoztató könyv és a nagyregények között? De ugyanúgy említhetném A megfelelő nap bizonyos verseit, vagy jóval korábbra visszagondolva a hopi versvilág kiépítését. Milyen módon segítették az Ondrok gödre, majd a folytatás kihordását a korábbi szövegek megírásának évekre, sőt, évtizedekre visszanyúló tapasztalatai? Valóban előtanulmányokról beszélhetünk?

– Én inkább egy regényről beszélnék, egy regény két részéről. Az Egy hegy megyehez annyi köze van a két könyvnek, hogy az is próza. A Halászóember verseket tartalmaz, erősen epikus jellegűeket is. Vannak benne bizonyos epizódok, történések, amelyeket szerepeltetek a regényben is, motívumok, amelyeket itt is felhasználok, de nem egy-az-egyben, hiszen némelyeket kibontok, némelyeket meg redukálok, arról nem is beszélve, hogy olykor az összefüggések is mások. És az is lényeges különbség, hogy a regényben konkrét időrend van kezdettel és véggel, évszámokhoz köthető eseményekkel. A Halászóemberben a történéseknek, az utolsó ciklus kivételével, csak végpontjuk van, és ez lényegében az 1960-as évek, a kezdet a régmúltba, az idők homályába vész. A hopik könyve – versvilágát nem nevezném hopinak, hiszen nem állt rendelkezésemre hopi minta – pedig még távolabb van a regénytől, noha nyilvánvaló, hogy a földműves hopi kultúrán keresztül találtam vissza eleimhez, a megsemmisült magyar paraszti kultúrához, vagy ha úgy tetszik, önmagamhoz. Hogy segítettek-e ezek, vagy mindaz, amit előtte írtam? Közvetlenül nem. De az embernek van egy útja, és ennek az útnak művei, könyvei az állomásai.

– Milyen kondíciókat, hozzáállást, szellemi készenlét igényel a regényépítés a versek vagy a tárcák megírásához képest? Gyakran küzdött nehézségekkel, ütközött akadályokba munka közben, vagy pedig nagyrészt viszonylag könnyen íródott a regény?

– Regényt, kivált nagy terjedelmű egészen más-ként kell írni, mint verset. Állandó készenlétet kíván és folytonosságot, mert állandóan csinálni kell. Vele kelni, feküdni, enni, inni, élni, mert belül is íródik az emberben, és figyelni kell rá. Néha csak úgy, hogy nem feledkezünk meg róla, néha úgy, hogy egyéb teendőink végzése közben lejegyzünk, rögzítünk egy-egy szót, egy-egy mondatot, vagy eszünkbe jut egy új cselekménymozzanat, esetleg megvilágosodik előttünk egy egész cselekménysor. És mást, verset vagy egyebet nem szabad mellette írni. Én legalábbis nem merek, mert félek, hogy kiesem belőle, elveszítem. Kárára megy, még akkor is, ha nem tudom folytatni, mert éppen elakadtam. Nem vállalom közben semmit, minden felkérést elutasítok. Lehet, hogy ez amatőr-ségem jele, de én így vagyok vele. Akadályok, persze, mindig vannak, itt is voltak, kivált, hogy anyagot kellett gyűjteni, hogy forrásokra voltam utalva, bűvárkodni, kutatni kellett, sok dolognak utánanézni. És vagy kiderült, amit tudni akartam, vagy nem, vagy nem is volt forrás, vagy volt, de hozzáférhetetlen. És maga az élet is olyan, hogy minduntalan akadályokat gördít az ember elé. Az eszményi állapot az lenne, hogy rendben van bennünk, köröttünk minden, van egészség, ennivaló, fedél a fejünk felett, család, barátok vesznek körül, és csak a feladatra összpontosítunk. Ám többnyire nem így van. Mindig hiányzik valami, vagy akkor bánik velünk a sors a legmostohábban, mikor a legnagyobb szükségünk lenne, ha nem is kényeztetésre, de nyugalomra, békére. Nekem például közben összeomlott újabb házasságom, elvesztettem a kisfiamat, magamra maradtam, és olyan sem volt a közelemben, akinek időről-időre megmutathattam volna, amit csinálók. Egyébként is nehezen, lassan írok, de voltak napok, mikor megbénultam, és úgy éreztem, hogy semmi nem lesz az egészből, feladom.

– Az Ondrok gödre kapcsán csaknem minden kritikus megkerülhetetlennek gondolta, hogy számot vessen a regény műfaji sajátosságaival, s ennek megfelelően a család- és fejlődésregény kézenfekvő műfaji kódjai mellett a faluregény olvasási lehetőségei is érvényesnek bizonyultak. Hogyan vélekedik a regény műfaji érintettségéről?

– Nem elemzem, amit létrehozok. Nem az én feladatam, és nem is nagyon érdekel az elmélet. Mint irodalomtanár, tanultam, tanítottam irodalmat. Tudom, mit nevezünk regénynek, melyik volt az első mai értelemben vett regény az európai irodalomban, mik követték, milyen a kortárs regény, hogy állítólág válságban van. Magam is olvasok regényt, de nem válogatás nélkül, van olyan, amelyet képtelen lennék elolvasni. Tudom, hogy vannak fajtái, bár a faluregény

elnevezés – mea culpa, a Halászóember alcímében magam is használom – nem szerencsés, mert azt a látszatot kelti, hogy akkor van város-, tanya-, ház-, sőt, szobaregény is. Jó, legyen az Ondrok gödre fejlődésregény, de lehet családregegy is, vagy történelmi regény, mint a második rész, amelynek ideje szintén a távoli múlt.

– De ha mégis faluregényt említünk, akkor ennek kapcsán óhatatlanul felmerül a parasztábrázolás kérdése is, amely viszont elkerülhetetlenül teszi az összehasonlítást Mikszáth, Móricz vagy Illyés és a népi írók parasztfelfogásával. Hogyan határozná meg viszonyát az említett elődökhöz? Fontos volt-e egyáltalán írás közben, hogy valamilyen viszonyt alakítson ki az általuk képviselt tradícióhoz, akár úgy is, hogy távol tartsa magától és regényétől?

– Van viszony, viszonyulás, de jobbra spontán. A népi írók parasztfelfogásáról szerintem nem lehet általánosságban beszélni, hacsak nem arra gondol, hogy némelyikük, de leginkább az utánzóik mitizálták a magyar földműves alakját. Én Peteleit, Tömörkényt, Mórát is hozzátenném a három klasszikushoz. Szeretem, olvasom őket – Illyésnek csak a prózáját – újra és újra, szembenézni azonban csak Móriczcal kellett. Ő az, aki igazán beemelte a magyar parasztot az irodalomba, és aki radikálisan újszerűen ábrázolta. Két dolog vált világossá előttem. Az egyik, hogy irányja, mint minden óriásé, folytathatatlan, és maradnom kell a magaménál, hőseimet még tájázásban sem beszélgethetem. A másik pedig, hogy én nem a nincstelen zsellékről, vagy kevésföldű parasztemberekéről akarok írni, hanem a tekintélyes birtokkal rendelkező módos gazdákról, a parasztpolgárról, akit ő okkal, ok nélkül többnyire felfuvalkodott, korlátozott, önző kényúrnak láttat. Úgy írtam tehát, mint addig, mint a Halászóembert, ugyanazzal a tárgyilagossággal és érzékletességgel, ami pedig a parasztpolgár típusát illeti, az is adott volt, hiszen nem is nagyon ismertem mást. Szajla, a régi Szajla gazdag falu volt, még gyerekkoromban, az '50-es években is, a gazdák többsége 30 vagy annál több holddal bírt, így dédnagyapám is, aki ennél fogva a falu első emberei közé tartozott.

– Feltűnhet az olvasónak a mindentudó elbeszélő beszédmódja, aki nem reflektál beszédhelyzetére, nem problematizálja szerepét. Mindennel tisztában van, ami a regény szereplőivel kapcsolatos, és ismereteit aprólékosan át is adja, sokszor pedig szenvtelenül, bármiféle kommentár vagy állásfoglalás nélkül rögzíti az eseményeket. Kezdetből fogva egyértelmű volt ez a narrátori pozíció? Mit kellett megfontolnia ennek kialakításához?

– Narrátori pozíció? Nem szeretem és nem is nagyon értem a posztmodern kritikai terminus technicusokat. Tehát az enyém, az elbeszélő? Igen, egyértelmű. Az ember csak egyféleképpen tud megszólalni, a tulajdon hangján, és az addigra megvolt. És ha voltak is kételyeim ennek alkalmasságát és úgy

általában az elbeszélést illetően, azokat megtartottam magamnak, mert azok nem tartoznak a tárgyhoz. Egy ilyen beépített kételkedés nem szolgálja a célt. Ez ódivatú felfogás, de az elbeszélés alapja mégis a beszéd, az emberi érintkezés, az, hogy közölni akarok valamit. Ha átszaladok a szomszédhoz, hogy jöjjön, mert tűz van nálam, segítsen oltani, azt úgy kell tudomására hoznom, hogy azonnal és világosan kitessék belőle, mit akarok. Hogy szenvtelen is lennék? Lehet, de a szenvedekről, az egyik legnagyobb szenvedőről, a honvágyról, amelyről végső soron a *Kaliforniai fűrj* szól, én csak így tudok hitelesen beszélni. Állásfoglalás azért van, és kommentálok is bőségesen – némely kritikussom ezt az ismeretterjesztés kategóriájába sorolja –, de az ellen tiltakozom, hogy mindent tudnék. Nem mintha az bűn lenne. Csak azt tudom, ami kell, ami szükséges.

– Az első regény egy életforma, egy paraszti közösség hanyatlását, felbomlását követi nyomon, amit a falusiak tömeges kivándorlása tesz még nyilvánvalóbbá. A könyv azzal zárul, hogy Árvaiék, Anna és István két gyermekükkel útnak indulnak Amerikába, a Kaliforniai fűrj pedig itt veszi fel a történet fonalát, és hőseink hamarosan megérkeznek Toledo városába, majd Kaliforniába, Santa Paulába költöznek. Milyen kihívást jelentett a szajlai világ és életforma rekonstruálása után a Kaliforniai fűrj megalkotása? Az ábrázolt közegehez és élethelyzetéhez alkalmazkodva módosultak az ön által használt poétikai eljárások, a történetalakítás, a narráció, az időkezelés, a nyelvhasználat módjai, vagy pedig az első regény poétikai és nyelvi sajátosságait látta folytathatónak?

– A *Kaliforniai fűrjet* megírni könnyebb is volt és nehezebb is. Könnyebb, mert az idő, a 20. század eleje mégiscsak közelebb van hozzám, nehezebb meg azért, mert a tér egy másik ország, egy másik földrészen. Volt azért hasonlóság, kedvező és kedvezőtlen

egyaránt. Jól jött, hogy a helyet, ahová hőseimet helyeztem, legalábbis a kaliforniait, majdnem olyan jól ismerem, mint az itthonit. Hátrányos volt viszont, hogy ugyanolyan nehezen tudtam kideríteni, hogyan éltek az öntőmunkások, az olajbányászok annak idején, mint amennyire dokumentálatlan az, mi történt Szajlán a 19. század második felében. Nem vártam naplókat, memoárokat – a kétkezi emberek ott sem írtak ilyeneket –, de meglepett, hogy az amerikai történetészeket, szociológusokat se nagyon érdekelték sem a toledói gyárak, sem a dél-kaliforniai olajmezők munkásai. Hogy mi változott technikai szempontból az *Ondrok gödréhez* képest, nem az én dolgom kideríteni. Én úgy látom, hogy ugyanazokkal az eszközökkel éltem. Ujdonságok legfeljebb elemek szintjén vannak. Be kellett hoznom például a kinti magyarok magyarságát, a *hunglisht*, és magát az angol nyelvet is, amelyet Árvaiék kezdetben nem értenek, hiszen csak később sajátítják el.

– Többször beszélt már arról másutt is, hogy semmivel sem volt könnyebb az anyaggyűjtés az Ondrok gödréhez, mint az új regény esetében, ugyanis a levéltári iratok Magyarországon harminc-negyvenévente jórészt megsemmisülnek. Bár rövidebb-hosszabb ideig három alkalommal is élt az Egyesült Államokban, az feltételezhetően mégis megnehezítette az előkészületeket, hogy regényében egy jóval korábbi világot ábrázol, amelyről ugyancsak kevés dokumentum áll rendelkezésére. Hogyan kell az olvasónak elképzelnie az író által végzett kutatómunkát?

– Olyan világot, kort megjeleníteni, amely már nincsen, régen elmúlt, amelyben az ember nem élt, tehát nem tapasztalta meg, csak úgy lehet, ha kideríti, amit nem tud, vagyis anyagot gyűjt. Az anyaggyűjtéssel viszont az a baj, hogy írás közben dől el, mi kell és mi nem. Utánanézek ennek is, annak is, rengeteg dolognak, de esetleg éppen annak nem, amire szüksége van, szüksége lesz. Ha a lelőhely, a forrás közel van, gyorsan visszatér oda, és pótolja a mulasztást. De ha olyan távol van és olyan költséges az odajutás, mint ebben az esetben, ezt nem mindig teheti meg. Ilyenkor az sem segít, ha különben jól ismeri az országot, az ország kultúráját. Hogy hogyan nézett ki a kutakodás a gyakorlatban? Mielőtt hozzáfogtam volna az új haza-részhez, elmentem Ohioba, Toledóba. Felhajtottam a régi vagy későbbi magyarok néhány leszármazottját, faggattam őket a szülőkről, nagy-

szülőkről, jártam az utcákat, fényképeztem, azonosítottam, amit még azonosítani lehetett, például a nagy üres területet a Maumee folyó partján, ahol a temperacélöntőde működött, a telket, ahol a ház állt, amelyben a nagyszüleim laktak. De legfőképpen azon fáradoztam, hogy betájoljam magam, hogy érzékeljem a teret, az irányokat, az elhelyezkedéseket, féléseket, hogy milyen lehetett, teszem azt, amikor nagyapám hajnalban kilépett a házból és munkába indult, vagy szabadidejében felpattant a biciklijére – kellett, hogy legyen biciklije, mert úgy döntöttem, hogy Árvai Istvánnak lesz –, és kikerkezett a városrészből kelet felé, amerre a szántóföldek voltak. Hogy mit érezhetett, hallhatott, láthatott közben, kikkel találkozhatott, mire gondolhatott. Ezt évekkel azelőtt is megtehettem volna, mikor először jártam ott, de akkor még nem ez a cél vezérelt, csak afféle turista voltam, kíváncsi a városra, amelyben egykoron a nagyszüleim éltek. Nem tudtam mindent kideríteni, ami érdekelt. A legjobb az lett volna, ha valaki összegyűjtötte volna a magyar élet emlékeit, vagy ha lett volna krónikás, aki lejegyezi, mi esett meg a magyarokkal a fél évszázad során, amíg itt voltak, amíg megvoltak. De nem akadt ilyen, csak hiányos adatok maradtak, bizonytalan nyomok, egy-két magyar nevű utca, némely ház homlokzatán elmosódott felirat, amely a néhai tulajdonos nevének kíséretében magyarul hirdette, hogy ott táncterem, kocsmá, vagy húsbolt volt. Kaliforniával, a regény másik helyszínével könnyebben boldogultam. Éltem ott, ha nem is Santa Paulában, ahol az Árvai család végül kiköt, de egy hozzá közeli városban. Azért oda is csak el kellett mennem, tanulmányozni a várost, a környékét, hogy rekonstruálni tudjam a múltat, a hajdanvolt állapotokat, hogy el tudjam képzelni hőseim ottani életét. Kétszer is odalátogattam. Először, mielőtt elkezdtem írni a második részt, másodszor meg akkor, amikor befejeztem, és még bizonytalan voltam néhány részletet illetően, így többek közt meg akartam nézni a Hopper-kanyont, ahol Árvai Istvánt legtovább dolgoztatom, hogy valóban olyan-e, mint amilyennek én itthon a számítógép képernyőjén, a Google úrfelvételein látom. Első alkalommal ugyanis ez nem szerepelt a napirendemen, később, már itthon szemeltem

ki munkaszínhelynek. Mellesleg nem tudtam bemenni a kanyonba, mert lezárta egy ott kitermelést végző olajcég. Így aztán lehet, hogy hamis képet festek róla, a valóságban talán nem is olyan. És az is lényeges különbség volt, hogy a helyiektől, amerikaiaktól – itt nem volt magyar kolónia, talán egyetlen magyar sem – több segítséget kaptam, használhatóbb könyvekre,

iratokra és egyéb dokumentumokra bukkantam, különösen hőszám munkaadó cégét, az egykori, legendás Union Oilt és a város történetét illetően. Ingyen és bérmentve használhattam a városi könyvtárat, a cég székházából lett olajmúzeum könyvtárát. A városi könyvtárban a kutatószobában kaptam helyet, a múzeumban pedig abba a szobába ültettek, amely valaha a cég egyik alapítójának, Lyman Stewartnak a dolgozószobája volt.

– Bevallom, időnként meglehetősen ambivalens viszonyom alakult ki a regénnyel olvasás közben, ugyanis néhány helyen kifejezetten bosszantottak a hosszas, részletező leírások, amelyek érzésem szerint jobban belesimultak az Ondrok gödre történetvezetésébe. Ezzel együtt mégsem tudtam elképzelni, hogy az említett szövegrészek bármelyike kimaradjon, és úgy éreztem, a lassan hömpölygő leírásokhoz igazodva a befogadó sem tehet mást, mint maga is lassítja tempóját, előmozdítva ezáltal, hogy behelyezkedjen az ábrázolt világba. Milyen módon érvényesültek munká közben az olvasó, illetve az olvashatóság szempontjai? Hogyan gondolkodott a hatalmas tudásanyag, a szociográfiai, geográfiai, növényzeti leírások és egyéb esszéisztikus betétek szövegbe ágyazhatóságáról?

– Élet veszi, de ez burkolt kritika is. Nem sértődöm meg, nem az egyetlen, aki sokallja a részletező leírásokat, különösen a műszaki jellegűeket panaszozik fel. Nem tudom, hogy sok-e a leírás vagy kevés. Csak azt tudom, hogy a részletekbe kell ott menni, ahol olyasmiről van szó, amiről az átlagolvasónak aligha vannak ismeretei. A korabeli vasöntés vagy az olajbányászat ilyenek. Nem lehet igazán megrajzolni egy öntődei berakó vagy olajfúrási elező alakját, ha nem ismerjük a munkáját, annak mibenlétét, nehézségét, veszélyességét. Olvashatóság! Mi az? Akkor olvasható jól, vagyis könnyen valami, ha semmilyen szellemi erőfeszítést nem igényel. Van ilyen könyv. De érdemes-e azt ol-

vasni? Ott vannak a nagy példányszámban megjelenő, népszerű tömeglektűrök. Jól olvashatók. De műalkotások-e? Vagy ami már magasabb, majdnem irodalom: Paul Heyse (Nobel-díjas, de mára ismeretlen német szerző), vagy a mi Zilahy Lajosunk, Harsányi Zsoltunk. Kerek, jól fésült, gördülékeny mondatok, de szubsztancia nélkül. Meg lennének hozzá az eszközeik, hogy többek legyenek, mégis csak olyanok, amilyenek. De hozhatok ellenpéldát is. Thomas Mann *Varázshegy* jószerével egy nagy terjedelmű értekezés, amely akár unalmas is lehetne. De nem az, hanem izgalmas regény az emberi létezésről, társadalomról, egyénről, testről, lélekről, érzékiségről, egészségről, betegségről. Mikor jómagam szerényebb eszközeimmel leírok, azt abban a hiszemben teszem, hogy erősíti a több szöveg-típust, reakcióra lép, egységbe olvad velük. Legalábbis ezt szerettem volna elérni, hiszen a regényben talán az a legjobb, hogy szinte minden képes magába fogadni, ha értő kézben van.

– Az Ondrok gödre végén kijelenti, hogy könyve „a képzelet szülötte, alakjai, történetei költöttek, és mindennemű egyezés élő vagy holt személyekkel vagy valóságos eseményekkel a véletlen műve”. Életrajzából, illetve különböző nyilatkozataiból azonban sejthető, hogy az ön apai nagyszülei voltak Árvai István és felesége, Anna mintái. Hogyan viszonyul egymáshoz a két regény lapjain a személyes családtörténet és a fikció?

– Ezt többen szóvá tették, már az első könyv kapcsán is, kérdvén, mi ez, minek ez, de inkább valami elbeszélői trükköt gyanítva. Ez egy bevett formula. A magyar irodalomban nem nagyon használatos, annál elterjedtebb az angolszász irodalmakban. A szerző védelmét, a kellemetlenségek elkerülését szolgálja. Azt, hogy ha valaki valamely alakomban netán magára ismer, és úgy találja, hogy nem kedvező színben szerepel, ne perelhessen be azzal, hogy megsértettem a személyiségi jogait. Való igaz, a nagyszüleim vannak a háttérben. Az ember semmit nem szop az újjából. A valóságból merít, szüksége van rá, mert az a legnagyobb szerző. Árvaiék mögött a családom van, de nem egy-az-egyben, nem úgy, hogy a nagyszüleimről mintáztam őket. Nem mintázhattam, hiszen nem is ismertem őket. Az Árvai házaspárt részint abból raktam össze, amit kiderítettem róluk, részint pedig olyan emberekből, akik gyerekkoromban a közelemben éltek, és szerepet játszottak az életemben. Apai dédszüleim tehető parasztemberek voltak, a nagyszüleim ennek ellenére kimentek, előbb az Egyesült Államokba, majd Kanadába, de hogy olyanok lettek volna, mint Árvaiék, az képtelenség. Egy regényben senki, semmi nem olyan, mint a valóságban. A valóság és fikció viszonya ezen túlmenően is bonyolult. Hatnak benne bizonyos törvényszerűségek, de hogy egy alak, egy helyszín, egy táj miért olyan, amilyen, az végső soron rejtély.

– A fülszöveg is felhívja az olvasó figyelmét arra, hogy voltaképpen hiányzik a magyar irodalomból a tizenkilencedik század utolsó harmadára és a századfordulóra jellemző tömeges kivándorlás feldolgozása. Volt-e olyan előzmény a világirodalomban, amelyet ha nem is mintaként használt, de megtalálta a kapcsolódási pontokat az amerikai történet elbeszéléséhez?

– Pontosítanék. A fülszövegben az áll, és magam is ezt állítottam valahol, hogy méltó feldolgozása nincsen. Ez lényeges, mert különben van nyoma a magyar irodalomban.

– Valóban, elsőként talán Tamási Áron regénye, az Ábel Amerikában juthat legtöbbünk eszébe.

– Egy kritikusom szememre is veti, hogy Tamási Áron munkájáról tudok, de Csáth vagy Gárdonyi ilyen tárgyú művét negligálok. Ismerem őket, de ezek kisebb elbeszélések, nincsenek arányban a dolog jelentőségével. Különben nekem is jobb lett volna, ha ilyen értelemben van mintám, mert akkor tudok mihez viszonyítani, előre látom a buktatókat. Az angol nyelvű, az amerikai irodalomban lett volna ilyen, egy szlovákokról szóló, szlovák származású szerzőtől, de nem sikerült beszereznem. Feltehetően van a lengyelben is, hiszen Lengyelországot még nagyobb, ilyen jellegű vérvesztés érte, de ennek nem néztem utána, mert nem tudok lengyelül, a fordításokban pedig nem bízom.

– A kaliforniai fűrj jelenléte az amerikaiak számára teljesen megszokott, István életében azonban különös jelentőséggel bírtak ezek a madarak. „Úgy hangzott a hangjuk, mintha búslakodnának, mintha elvesztettek volna valamit, valami fontosat, értékeset, és azt keresték. És közben vigasztalnák, biztatnák egymást, hogy meglesz, meglesz” – olvashatjuk a könyvben. Hogyan, milyen szimbólumként értelmezhető a fűrj a regény terében, és miért döntött a címbe emelése mellett?

– Cím azért lett, mert ez egy jellegzetesen kaliforniai madár. Ott van a tájban, mindig hallani, látni őket, mindenhol, még a sivatagban is. És azért is, mert szép, mert szeretem, mert nekem Dél-Kaliforniát jelenti. Hogy mit szimbolizál? Hogy csak egyetlen dolgot szimbolizál-e? Vagy szimbolizál-e egyáltalán valamit? A könyvet boncolgató ÉS-kvartett egyik tagja megnyugodva állapította meg, hogy hál’ Istennek semmit. Lehet. Funkciója, szerepe azonban mégiscsak van. Megtestesíti, jelképezi Árvaiék legnagyobb gondját, a haza hiányát, és azzal, hogy a hangja egyszerre búsít és vigasztal, annak kettős természetét, azt, hogy el kell, el lehet viselni, mert vesztés és nyereség is egyszerre. Nem szerencsés, hogy a kiadó ráteretette a madár képét a borítóra, így, vizuálisan is megjelenítve veszít erejéből. Ráadásul a valóságban nem is ilyen dundi. Ez a példány fázhatott, mikor lefényképezték, és felborzolta a tollait, hogy a közjük kerülő levegő növelje a szigetelőképességüket.

– Közismert, és ön is utalt már arra, hogy miként a legtöbben, így Árvaiék sem azzal a szándékkal indultak el otthonról, hogy hazát váltanak, csupán annyi pénzt akartak összegyűjteni, amiből hazatérve földet vehetnek. Pontosan kiderül a regényből, hogy a vendégmunkásoknak általában összeszorított foggal kellett átvészelnüök a kint töltött éveket. Milyen nehézségekkel, problémákkal voltak kénytelenek szembenézni?

– Erre a kérdésre választ ad a regény, bár nem kimerítő, hiszen minden viszontagságot, gondot nem zsúfolhattam bele. A nehéz munkán, az állandó spóroláson, az amerikaiak kenyérféltetésén kívül talán a gyerekeik magatartása érintette őket legsúlyosabban. Azok már nemhogy hazajönni, de magyarok se nagyon akartak lenni. Ez általános volt, és olykor képtelen helyzeteket eredményezett. Az Árvai családban nem fordul elő ilyesmi, de tudok olyan szélsőséges esetről is, hogy a gyermek már magyarul sem tanul meg, és az Egyesült Államok hadseregébe bevonulván a szomszédon keresztül levelez a szülei-vel. Azaz, angolul írott levelét az angolul nem tudó szülők lefordíttatják az angolul is tudó magyar szomszédokkal, megírják rá a választ, angolra tetetik, és így küldik el a fiúnak.

– A pénz végül nehezebben gyűlt össze, mint gondolták, így az ámenetinek tervezett amerikai tartózkodás egyre hosszabb lett, mígnem véglegesnek bizonyult. Árvaiék végül megtalálták helyüket Kaliforniában, farmot vettek, ahol gazdálkodni kezdtek, és új otthonot teremtetek. Elmondhatták, hogy „övék volt a föld, a tanya, a ház, a csűr, a kocsiszín, a kút, a ló, a tehén, a disznó, a tyúk, a legelő, az erdő, a gyümölcsös, a nagy díófa, még a gyom is az udvaron, ahol felvert”. Olyan volt, mintha „régí álmuk vált volna valóra, új, méltóbb körülmények között, holott ez nem az volt, amit terveztek, hanem csak mása, visszfénye annak, ami lehetett volna, aminek lennie kellett volna”. Vágyuk azért nem teljesült, mert mégiscsak távol a hazától, másik földrészen, másik országban kellett boldogulniuk. A Kaliforniai fűrj ilyen értelemben a vesztések regénye is, nem?

– Feltétlenül. Árvaiék nyernek is azzal, hogy kint maradnak, de az emigráció alapvetően mégis dráma.

A vesztés teszi azzá, egyéni és társadalmi szinten is. Van, aki belerokkan, van, aki nem. De mindenki megsínyli, mert súlyos sebet ejt a lelken, és az soha többé nem gyógyul be, sajog, vérzik élete végéig. Még akkor is, ha valaki egyébként jól veszi az akadályokat, ha beilleszkedik az új környezetbe, ha minden rendben lévőknek látszik körötte, ha, mint a szerencsés amerikai magyarról itthon mondani szokás, sikerült neki Amerika.

– Már az Ondrok gödre is élénk kritikai visszhangot váltott ki, s ugyanez a legutóbbi regényről is elmondható. A Kaliforniai fűrj ráadásul a Szépírók Díját is meghozta önnek. Mennyire foglalkoztatta korábban a költői művek, újabban pedig a regények recepciója? Mit jelent önnek az említett elismerés?

– Az ember örül minden díjnak, mert hiú, de nem a díjért ír. Az írói teljesítményt mérik. Hogy ez mit jelent, kezdetben nem tudtam, mert a diktatúrában a megtúrt kategóriába tartozván gyakorlatilag nem volt recepcióm. Örültem, hogy egyáltalán megjelenhettem. Úgy általában Rilke tanácsához igyekszem tartani magam. Ő azt tanácsolja a költőnek, írónak, hogy ne olvasson bírálatot, mert ha azt teszi, óhatatlanul önmagán kívülre helyezkedik,

ami egyenlő az öngyilkossággal. De – ezt már én teszem hozzá – ezen túlmenően is káros, mert a legpozitívabb kritikában is van valami zavaró, felületeség vagy félreértés, ami felbosszantja az embert. Mindenképpen haszontalan időtöltés, már csak azért is, mert a szerző olyan, mint a cserebogár, mondhatnak neki akármit, ha arra repül, úgyis nekimegy a falnak.

– Hogyan írodik tovább az Árvai-család története? Várhatóan trilógiává terebélyesedik az Ondrok gödrével megkezdett szövegkorpusz?

– Menet közben többször megbántam, hogy belefogtam az egészbe, és alig vártam, hogy befejezzem a *Kaliforniai fűrjet*. Tehát távol állt tőlem, hogy folytatásban, továbbírásban gondolkodjam. Ám alighogy megszabadultam tőle, alighogy megjelent, legnagyobb meglepetésemre úgy határoztam, hogy ha életidőm engedi, lesz harmadik rész is. Már el is kezdtem, további anyaggyűjtés céljából már Dél-Kaliforniában is jártam. Többek közt a Wheeler-kanyonban, azon a birtokon is, amelyen a regénybeli Árvai-ranch van,

A honvágy könyve

Oravecz Imre: *Kaliforniai fürj*

Közel öt évet kellett várni a 2008-ban megjelent *Ondrok gödre* folytatására, mely a korábbinál is terjedelmesebb, már-már monumentális szöveg. A *Kaliforniai fürj* cselekménye a szajlai Árvai család történetét meséli tovább, a legidősebb fiúnak és családjának sorsát tárva az olvasó elé. Eredetileg az Amerikába költöző házaspár, és ezen keresztül a 19–20. század fordulójának kivándorlási hulláma vetődött fel témaként, de a szerző úgy érezte, ehhez szükséges egyfajta „előzmény” megírása is, hogy az olvasó számára érthető és szinte átélhető legyen, milyen is az a haza, az a hely, melyre kintlétük során annyiszor gondolnak, ahová mindig visszavágynak. A téma egyébként rendkívül releváns, hiszen a másfél millió embert érintő „kitántorgás” időszaka eddig feldolgozatlan tárgykör volt a magyar irodalomban. Az alapötletet Oravecz Imre apai nagyszüleinek sorsa szolgáltatta, akik maguk is a kivándorlók között voltak, és ahhoz a kisebbséghez tartoztak, amelynek tagjai néhány év munka után hazatértek, ellenben a regény hőseivel, akik több mint harminc év után adják fel végleg a visszatérés reményét.

A több mint 600 oldalon át hömpölygő szöveg 1898-tól az 1930-as évekig követi az egyre gyarapodó család sorsát. István és Anna először Toledóban telepednek le, ahol az apa vasmunkásként dolgozik egy kohóban, majd 1907-ben nyugatra, Kaliforniába költöznek, itt a családfő az olajiparban vállal munkát. Két gyerekkel kelnek át az óceánon, de időközben még négy gyermekük születik, újabb és újabb évekre Amerikához kötve a családot, akik a maguk elé tűzött cél (egy bizonyos pénzösszeg, amiből Szajlán földet szeretnének venni) elérése nélkül semmiképp sem mennek haza, de a család létszámának növekedésével a kiadások is nőnek, így a hazatérés egyre lehetetlenebbé válik. Az időben teljesen lineárisan építkező szövegnek rendszeresen és gyakran visszatérő momentuma a hazatérés gondolata, mely egyre csak tolódik, s mindig más okokból. Eleinte kevés a megtakarítás, majd a család két halott gyermekének sírja nem engedi őket, később

a szülők halála, az első világháború, a trianoni szerződés miatti határváltozások kedvetlenítik el a házaspárt, s legvégül, mikor minden elrendeződni látszik, akkor gyermekeik egyértelmű tiltakozása lesz az akadály. A hazatérésről való lemondás egyrészt

kudarcs, s így a történet is egy hanyatlástörténet, de annyi minden van, ami ezt ellensúlyozza, hogy mégsem beszélhetünk egyértelmű és kizárólagos veszteségről. Az évtizedekig átmenetiségben élő szülők egy nagy álmot, a hazatérés álmát veszítik el (és fontos generációs konfliktus, hogy ez az álom gyermekeik számára nem létezik), de sok egyebet nyernek, hiszen viszonylagos anyagi biztonságban élnek, gyermekeiket kitanítják (a legidősebb, Imruska például geológus lesz), és gyötrődéseik, honvágyuk közepette is rengeteg szép pillanatuk van. Az *őkontr*ba visszatérés nem válik valóra, végül mintegy kompromisszumként egy tanyát vesznek Kaliforniában, s ha nem is Szajlán, de Amerikában visszatérnek a földhöz, a paraszti életformához.

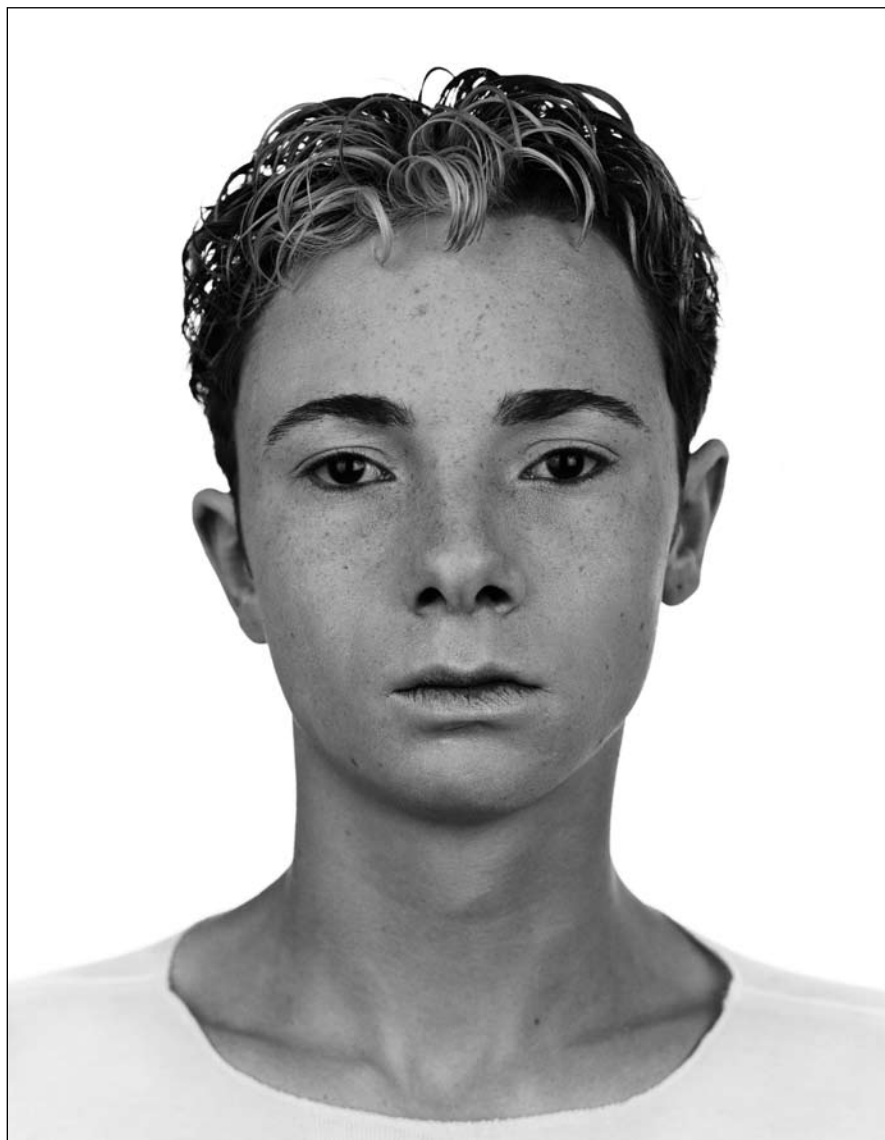
A realista, viszonylag eszköztelen próza kiválóan mutatja be az alkalmazkodás, a beolvadás szükség-szerű folyamatát, azt, ahogyan az idegen élet egyre inkább ismerőssé válik, valamint azt is, hogyan tud az ideiglenesség és az átmenetiség érzése állandósulni. Bemutatja például, hogyan és miért kerül magyar iskolából amerikaiba a legnagyobb fiú, hogyan tanul

Jelenkor Kiadó, Pécs, 2013

és amelyet addig csak az útról láttam. Az régebben egy baszk családé volt, most egy banké. Nincs rajta tanyaház, semmi, csak fű meg fa, és szilaj tartásban marha. Megszereztem a menedzser telefonszámát, és felhívtam. Egy fiatalember, Agora Hillsben lakik és főállásban hidrogeológus. Megértette, mit akarok, kijött, kinyitotta a nagy vaskaput, és beengedett. Nagyon kedves, segítőkész volt. Azt mondta, nem ér rá tovább, de nyugodtan nézzek körül, maradjak, ameddig akarok, csak mielőtt elmennék, kattintsam be a kapun a lakatot. Órákig mászkáltam – egy csoport tehát éppen deelt azon a ponton, ahol a regény-

ben Árviék csűrje van –, jól megnéztem magamnak a lapost, a hegy lábát, oldalát, a patakpartot, még Kirkpatrickék oldalkanyonjába is bekukkantottam, korrigáltam a topográfiajáról, a méretekről, az arányokról alkotott korábbi fogalmaimat, még rajzot is készítettem. Mikor végeztem, annak módja és rendje szerint belakatoltam a kaput, de mikor másnap utoljára vitt el előtte az utam, megint megálltam, és az volt a benyomásom, mintha túl kicsi lenne a szérű, mintha nem férne ott el annyi épület, mint amennyit képzeletben oda helyeztem, de már nem tudtam még egyszer bemenni.

Nemtelenység – porté / diplomamunka (2004)

Három kilométer földút

Oravecz Imre: Kaliforniai fürj

Már itt, az elején le kell írnom, hogy Oravecz Imrét a mai magyar irodalom egyik legnagyobb alakjának tartom. Csak a mihez tartás végett. Nagyjából tizenöt éve találkoztam először a verseivel, a *Halászoember* darabjaival itt-ott, folyóiratokban, és azonnal mélyen megérintettek. Hogy miért, arra nem könnyű válaszolni, vagy talán nem is olyan nehéz. Egyszerűen azért, mert jó versek voltak. És azért is, mert azonnal kiéreztem Oravecz műveiből egy olyan szándékot, irányt, amely hozzám is közel áll. Nevezetesen azt, hogy valami olyasmit akar, ami túl van az irodalmon. Olyasmit, ami nem hatáskeltés, jópofizás, megbotránkoztatás vagy üres szócséplés. Az ilyesmi Oraveczet szemmel láthatóan nem érdekli, és soha nem is érdekelte. Elég, ha elolvassuk első, *Héj* című kötetét. Ilyen erős könyvet mások a pályájuk zenitjén írnak, ő meg ezzel kezdte. Elfogult vagyok Oravecz-ügyben, nem tagadom, és nem is teszek úgy, mintha nem lennék elfogult. Illetve talán nem is elfogultság ez, egyszerűen csak tudom, hogy igaza van. Igaza van abban, amit ír, és abban, ahogy ír. Persze azt, hogy mit értek igazságon, nehéz megmagyarázni. Egy írás attól válik élővé, hogy szervesen illeszkedik a valósághoz. Ami egy újabb buktató persze, hogy mi is az a valóság. A valóságot mindenki ismeri, az is, aki nem ismeri. Az igazságot is ismeri mindenki, az is, aki nem ismeri. A kérdés az, hajlandóak vagyunk-e felismerni magunkban azt az eredendő tudásunkat, hogy birtokában vagyunk mind az igazság, mind a valóság ismeretének. A kettő végül is egy és ugyanaz. Egy író esetében ez alapvető fontosságú kérdés. Nem mintha bárki más esetében nem lenne az. Egy írónak kutya kötelessége

Jelenkor Kiadó, Pécs, 2013

igazat írni. Nem tehet mást. Ha mást tesz, hazudik. Tele vagyunk hazudós írókkal. Akik talán úgy hazudnak, hogy nem is tudják. És ez még a jobbik eset. Mert van olyan is, amikor tudják, hogy hazudnak, és ennek ellenére hazudnak. Mindez talán felesleges szövegelésnek tűnik, de mégis úgy gondolom, erről is szót kell ejtenünk. Már csak azért is, mert a kortárs irodalom számos ponton „valóságdeficitben” szenved, és ez a deficit az idő múlásával egyre súlyosabbá válik. Olyan művek tucatjaival találkozhatunk, amelyek egyszerűen semmiféle tökésséggel nem rendelkeznek, üresek és hazugok, céltalanok és végtelenül nárcisztikusak. Egy ilyen mű megjelenésének semmiféle következménye nincs, nem mond el semmit semmiről, nem állít semmi érvényeset semmiről. Mintha nem is létezne. Mintha meg sem jelent volna. Mint ahogy tényleg nem is létezik. A mai magyar irodalom egy nem elhanyagolható része egész egyszerűen nem létezik. Nincs. Egy kipukkant buborék párája a levegőben.

Oravecz Imre életműve a fentiek tökéletes ellenpéldája. Minden egyes műve egy-egy önmagában álló, súlyos és megalapozott állítás a világról. A korai verseskötetek épűgy, mint az opus magnum, a *Halászoember*. Kevés verseskötetnek örültem annyira életemben, mint amikor egyszer, egy budapesti antikváriumban rábukkantam az *Egy földterület növénytakarójának változása* első kiadására. Olvasom a mai napig, néha ott hever az ágy mellett, vagy a faskamrában az ablakpárkányon, vagy olykor a régi, csehszlovák túrahátizsákban a Börzsöny-térkép és a távcső mellett. Több olyan vers is található benne,

meg angolul először az apa, majd az egész család, hogyan változnak magyar neveik (Steve, Anne, Jimmy stb.) és azt is, hogyan kerülhetnek olyan helyzetbe, mikor magyarságukat titkolni kell, mint a világháború idején, mikor minden kelet-európaít a németekkel azonosítottak. A változás, a beolvadás a gyerekek esetében a szülőikénél is gyorsabb, főleg hogy többségük soha nem is járt az ő hazájában, csak elbeszélésekből tudt ezt-azt, és egyre kevesebbet. Ezt az asszimilációs folyamatot rendkívül hitelesen, a konfliktusokkal, nehézségekkel együtt jeleníti meg a regény, miközben megbízható korrajzot ad. Egy bevándorló *hunky* (gúnynév a magyarokra és általában a kelet-európaiakra) család története Amerika történetébe ágyazva, megspékelve sok-sok (néhol talán felesleges és túlságosan hosszan részletezett) információval a temperacélról, az olajfűrés huszadik század eleji technikájáról, kőzetekről, geológiai kérdésekről.

Nagyon fontos azonban, hogy a regény nem csak kor- és társadalomrajz, hanem fejlődésregény is, középpontjában Árvai Istvánnal, akihez a szereplők közül a legközelebb kerülhetünk, hiszen dilemmáiba, töprengéseibe, fájdalmas döntéseibe is beavatja az olvasót a mindentudó narrátor. Egy egzisztencia története (is) ez, egy férfi élete harmincas éveitől hatvanéves koráig. Egy paraszti értékrendhez igazodó (abban nagyjából végig megmaradó) apa és férj lélekrajza, aki Istenbe vetett hitével és valami tudattalan bölcsességgel képes átvészelni a nehéz évtizedeket, és anyagilag, erkölcsileg egyaránt fenntartani egyre népesebb családját. Barátságáról, gyermekneveléséről, házasságáról, munkáról, családról és hazáról alkotott elképzelései néha konfliktusba kerülnek az új környezettel, de fáfejű rugalmatlanság nélkül képes alkalmazkodni úgy, hogy nem hasonlít meg önmagával. Klasszikus férfisors az övé: ő az, akire mindenki támaszkodik, ő azonban nemigen támaszkodhat senkire, így vívódásaival nagyrészt egyedül marad. Ha döntés előtt áll, vagy fel kell dolgoznia valamit (apja, gyermekei halála, új gyermek születése), a természethez fordul, szoros kapcsolat fűzi a földhöz, a növényekhez, a hegyekhez.

A természetet járva (előbb *bejcgivel*, majd *motorbejcgivel*) találkozik először a kaliforniai fürjekkel is. A csapatokban vonuló madarak különös kántálását szívesen hallgatja, egyszerre felvidítja és szomorítja is ez a különös hang, és – más és más asszociációkon át – mindig a maga mögött hagyott hazájára, családjára, egykori önmagára gondol, ha velük találkozik: „Mikor aznap délután visszafelé jött otthonról, a Hopperkanyon szájánál megint hallotta a hangját, a hangjukat, mert megint többen voltak, nyilván nem ugyanazok,

hanem egy másik csapat. De ugyanúgy kántáltak, ugyanolyan szívajdítóan panaszkodtak. Ugy hangzott a hangjuk, mintha búslakodnának, mintha elvesztettek volna valamit, valami fontosat, értékeset, és azt keresték. És közben vigasztalnák, biztatnák egymást, hogy meglesz, meglesz.” Egyszer aztán hazavisz és meggyógyít egy törött lábú fürjfiókát, és nagyon nehezen tud tőle megválni. A kis fürj szabadon engedése szimbolikus gesztus, saját gyermekeit is épp ilyen nehezen engedi el, sokat gondolkodik a gyermek-szülő kapcsolatról, fiairól, lányairól önállósodásáról. A fürj tehát – és ezt a címadás is megerősíti – egy erősen terhelt, többféleképpen is értelmezhető metafora itt, mely nem azonosítható egyértelműen, nem köthető egyetlen dologhoz sem, a honvágy, a bánat, az öröm, az életben való előrejutás és bolyongás szimbóluma egyszerre. A legutolsó fejezetek egyikében pedig éppen ezek a madarak erősítik meg a főhőst abban a szándékában, hogy a korábbi tervekkel ellentétben mégiscsak Amerikában maradjon: „Tíz-, tizenkét fős csapat lehetett, feltehetően egy fészekalj, egy hím vezetésével, és az erdő felé haladtak. Igen, semmi kétség, állapította meg magában, ezt éneklik: *tá-ti-tá, tá-ti-tá, így lesz jó, így lesz jó*. De hisz ez neki szól, eszmélt rá, ez neki van szánva. Ez biztatás.”

A regény legnagyobb erénye az az erő, amellyel a honvágyat jeleníti meg. Sallangok, közhelyek nélkül, egyszerűen, túlzásoktól mentesen mutatja be ezt a néhol félelmetesen egyszerűnek és zsigerinek, máskor bonyolultnak tűnő érzést. Mikor Árvai István a hazájára gondol, akkor az ottani emberekre, a földre, a tájra, a levegőre gondol: „Ne lássa ő többet a Juhászék-féle akácost? Fészkeznél már nem fészkeznél, és a májuszombának is rövid a szezonja, de ne járjon többet arra, ne hallja a gerlek búgását? És mondjon le a többiről is? A faluról, a határról, a hegyekről, a völgyekről, a tetőről, az oldalokról?” A haza az Árvai házaspár számára nem egy elvont fogalom vagy eszme, hanem kézzelfogható, érezhető, tapintható, illatokkal, színekkel, ízekkel teli hiány. Oravecz Imre könyve úgy beszél a honvágyról, hogy távol marad a hazafiaskodó, a haza fogalmát leegyszerűsítő, frázisokban megfogalmazó – manapság viszonylag erőteljes – beszédmódtól. Bár napjainkban (melyet sokszor neveznek az „új kitántorgás korának”) is egyértelmű aktualitása van, mégis mentes a politikai felhangoktól, nem tanácsol, nem figyelmeztet, nem tolatkodó, nem von le didaktikus tanulságokat és következtetéseket. Finoman és árnyaltan mutatja be, milyen a hazától távol, idegenben élni, mintha csak mellékesen beszélne róla, pedig nem, hiszen elmond mindent, amit ezzel kapcsolatban elképzelhetünk – és azt is, ami soha nem jutott volna eszünkbe.

amelyekről tudom, hogy segítenek. Segítenek életben maradni, bármennyire patetikusan is hangozzék ez.

Oravecz egész eddigi életműve valamiképp az irodalomból való kihátrálásról is szól. Illetve nem is a kihátrálásról, hiszen olyan nagyon nem is volt ő része soha ennek az irodalomnak. Igaza van Keresztury Tibornak, amikor azt írja valahol, hogy sem követője, sem epigonja nincs. Nem nagyon látni olyan verset, amelynek olvasása közben Oravecz ugrana be. Miközben másokat epigonok egész hada kísérget. A tény, hogy nem teremtett, úgymond, iskolát, arra is rávilágít, hogy az a fajta írásművészet, amit ő művel, egész egyszerűen nem is utánozható. Ahhoz ugyanis azt kellene tudni, amit Oravecz tud, azt pedig nem tudja más, csak ő. Van tehát egy magában álló Oravecz-univerzumunk, amely univerzum nem nagyon írható körül bevett irodalmi sémák segítségével. Ezek a bevett irodalmi sémák ugyanis alapvetően egy fikatív világ leírásához szükségesek. Élet és irodalom, ugyebár. Az élet és az irodalom a lehető legritkább esetben fedik egymást. Oravecz műveiben ez a lehető legritkább eset áll fenn folyamatosan.

Be kell vallanom, hogy amikor néhány évvel ez előtt megjelent Oravecz első regénye, az *Ondrok gödre*, kissé megrémültem. Nem a regénytől magától, hanem a hírtől. A regényt nem olvastam. Azt gondoltam, ő is beleesett abba a csapdába, amelybe oly sokan beleestek már. Hogy ugyanis az író attól válik komoly íróvá, ha regényt ír. Említhetnék jó néhány félsikerült, nyögvenyelős, kínkeservesen megírt regényt egyébként kitűnő költőktől, amely regényeken tisztán látszik, hogy ez az erőszakos elvárás hozta létre őket, nem pedig valamiféle belső késztetés. Átfutott rajtam, hogy talán itt is valami ilyesmiről lehet szó, ezért inkább nem is mertem elolvasni a könyvet. Sem a könyvet egészében, sem az előzetesen megjelent fejezeteket folyóiratokban. Félttem a csalódástól, félttem az izzadságszagtól. Távol tartottam magam a regénytől.

Kapóra jött tehát a megtisztelő felkérés, hogy írjak valamit a *Kaliforniai fűrj*ről, az *Ondrok gödre* folytatásáról. Nincs mese, most már szembe kellett néznem a rémmel, a csalódás rémével. Attól is tartottam, hogy az első kötet nem-ismerete mennyiben jelent majd hátrányt a második kötet olvasásakor. Összeáll-e majd így ebből valami. Sok hülye, felesleges aggodalom. Belekezdtem a könyv olvasásába, és már az első oldal alján tudtam, hogy meg vagyok véve, aggodalomra nincs ok. A szöveg beszippantott, és nagyjából egy hétig nem is eresztett el. Körülbelül egy hétig olvastam, nem mintha nem tudtam vagy akartam volna akár három nap alatt is elolvasni, de olvasásra az utóbbi években már csak a vonaton vagy éjszaka jut időm.

Egyszer csak megrendültem, és ez a megrendülés az utolsó mondat utáni pontig kitartott, és aztán még jó darabig. Tulajdonképpen még most is meg vagyok rendülve ettől a könyvtől. Sokat gondolkodtam

rajta, hogy mégis miért ez a nagy megrendülés. Ezt a könyvet most kellett olvasnom, életemnek ebben a szakaszában. Talán az, hogy az embernek családja lesz, gyerekei, háza, gondja, öröme, napi kenyérharcai, talán ez is kellett ehhez a megrendüléshez. Hogy talán tudom, mi az, amit ez a könyv el akar mondani. Magáról az úgynevezett cselekménnyről nem is nagyon írnék semmit, mert hiszen kötelező elolvasni a könyvet, és akkor mit papoljak itt erről. A könyv a szülőföld végleges elvesztéséről szól. Pont. Arról, hogy miért kellett odahagynia az Árvai családnak Szajlát, és miért kellett Amerikába hajóznuk. Az ismeretlenbe, az idegenségbe, a bizonytalanba. És miért kellett ugyanezt tennie sok százezer honfitársuknak is. Mi az, amit nem tudott megadni nekik a haza, és mi az, amit emiatt ők sem tudtak megadni a hazának. Az ember felcihelődik két kisgyerekekkel, felül hajnalban a szekérre, az utolsó kanyarban még visszanez, és valahogy tudja, hogy ez volt az utolsó pillantása erre a tájra, ezekre a mezőkre és erdőkre. Ezt azóta kilestem az *Ondrok gödréből*, ezt az utolsó pillanatot, amikor Anna, a fiatal anya utoljára hátranéz, és érzi, hogy nem lesz hazatérés, nem lesz visszaút. Nem tehetek mást, magamat kell elképzelnem ott a szekéren ülve, hajnalban, mellettem a feleségemet, köztünk a két gyereket. A kanyarban még visszanezek, látom a házat a hegyoldalon, a fák között, az ismerős hegyvonulatok lassan eltűnő körvonalait, hallom a patak zúgását, aztán eltűnik az egész örökre, átköltözik az emlékvilágba. Itt ér véget az *Ondrok gödre*, és aztán a New Yorkba való megérkezéssel kezdődik a *Kaliforniai fűrj*.

Mit talál az Árvai család Amerikában? Biztosnak tűnő megélhetést, kiszámíthatóságot (kivéve az olykor beütő gazdasági válságokat), emberhez méltó bánásmódot a hatóságok és a munkaadók részéről. A híres demokráciát. Olyan viszonyokkal szembesülnek, amelyek a korabeli Magyarországon elképzelhetetlenek. A keservesen kuporgatott pénz lassan gyűlöget, újabb gyermekek születnek, kettő közülük meghal, a hazautazás időpontja valamiért mindig egyre messzebb tolódik. Otthonról nagyrészt rossz hírek jönnek, hiába a sok munka, ha a terhek csak nőnek, újabb adók és drágulás, nagy a szegénység, nem lehet egyről a kettőre jutni. Milyen évet is írunk? A regény idejét, a széthullóban lévő (aztán ténylegesen széthulló) Monarchia idejét vagy 2013-at? Olykor nagyon nehéz eldönteni. Vagy nem is kell eldönteni, mert hiába is szépítenénk, ezeket a leveleket ma is megírhatnák az *ókontriban* maradtak a kintieknek. A helyzet ma is ugyanolyan kétségbeejtő, mint mondjuk 1910-ben. Baj van a hazával, sugallja a *Kaliforniai fűrj*. Baj volt száz évvel ezelőtt is, és baj van most is. A baj természete alapvetően nem változott egy évszázad elteltével sem. Miért van az, hogy a haza nem képes megtartani fiait és lányait, miért tékozol el sok ezer fiatal,

életerős férfit és nőt és gyereket, akik a tehetségüket, a munkájukat valahol távol, egy idegen országban kamatoztatják majd, és nem azon a földön, ahol megszülettek? Miért érezték akkor és miért érzik most is magyarok tömegei azt, hogy ebben az országban nem lehet élni, hogy ebből az országból csak elmenni lehet? Miért kell onnantól kezdve a honvágy pusztító melankóliájában leélni egy életet? Mert a honvágy, a hazavágyódás az Árvai házaspár minden pillanatában ott fészkel a partraszállás pillanatától kezdve. Anna már tudja, hogy ez most már így marad, István még nem, de aztán szépen lassan ráébred ő is. Immár két gyermekük is Amerika földjében nyugszik, a többi gyerek inkább érzi már magát amerikainak, mint magyarnak, számukra Magyarország csak valami távoli, inkább mesebeli hely, ahonnan a szüleik érkeztek. Valami furcsa, idegen ország, amit egyszer majd megnéznék talán. Egy olyan ország, amely időközben darabjaira hullott.

Kevés könyv van, amelynek olvasása közben olykor kis híján elsírtam magam. A *Kaliforniai fűrj* ilyen. Nem azért, mintha olyan nagyon érzelmes lenne, mert egyáltalán nem az. Oravecz szikár, egyszerű és pontos mondatai eleve kizárják ezt. Az *egész* mögött rejtőzik valami végtelenül szomorú alaptónus, ami onnan a háttérből átjárja a könyv minden sorát. Egy férfi, egy apa, aki keményen végigdolgozik vagy harminc évet, hogy aztán egyszer csak rátaláljon egy farmra egy kanyonban, ami bizonyos értelemben hazává tud válni a számára. Egy anya, aki szívében egy mátrai erdész-lak képével nevel fel és temet el gyerekeket, miközben tudja, hogy az a szívében őrzött kép a valóságban már

nem létezik. És a madár, a kaliforniai fűrj, aminek a hangja mindezt magában hordja. Az elvágyódását, a félelemét, a szomorúságát. Egy akácfát találni az erdőszélen, amikor István utoljára akácfát húsz évvel azelőtt látott, Szajlán. Megérinteni a törzsét. Beszívni az akácvirág illatát. És tudni, hogy azokat az akácokat a világ túlfelén soha nem látja viszont.

A *Kaliforniai fűrj* remekmű, nagyon fontos könyv, életbevágóan az. Oravecz Imre eddigi munkásságának tetőzése. A legmelegebben ajánlom mindenkinek, aki azon morfondírozik, hogy elhagyja ezt az országot. Amit egyfelől mélységesen meg tudok érteni, másfelől viszont mégis azt hiszem, hogy nem, hogy nem szabad mégsem itt hagyni a hazát. Az anyagi boldogulás fontosságát nem szeretném alábecsülni, pontosan tudom, milyen kegyetlenül nehéz és őrjító nap mint nap helytállni az előbbre jutás legkisebb reménye nélkül. Ma Magyarországon milliók mindennapos tapasztalata ez. Mintha tényleg az ellen dolgozna minden, hogy maradjunk. De talán mégis van valami, ami felülírhatja ezt a keserves, sziszifuszi küszködést. Hogy micsoda, azt nem szeretném itt és most megfogalmazni. Aki elolvassa Oravecz Imre regényét, talán majd könnyebben talál választ erre a kérdésre.

Nemrég a Mátrában jártam, és Recsket elhagyva észrevettem egy táblát az út mellett. Szajla hat kilométer, állt a táblán, és alatta zárójelben az, hogy ebből három kilométer földút. Három kilométer földút. Kétezer-tizenhárom. Ez még valahogy a regényhez tartozik bennem. Ezt a táblát látva fejeztem be igazán a könyvet.

► MARKÓ BÉLA

Amerikások

Oravecz Imre könyvéről

Nem szeretek regényrészletet olvasni. Folyóiratokban kényszermegoldásnak tartom az ilyesmit, és az is kérdéses, hogy jó reklám-e egy-egy fejezet közlése, mielőtt maga a teljes mű megjelenik. Mi több, a folytatásos regénytől is idegenkedem, hiszen így hozzájuthatok ugyan elejétől végéig a történethez, de annál fegyelmezetlenebb olvasó vagyok, mintsem elfogadjam a rám erőltetett egyenletes ritmust. Amikor ott az egész könyv a kezünkben, fel-felgyorsulhatunk, majd lelassulhatunk, belefeledkezhetünk, vagy unottan elfordulhatunk. Egy jó könyvvel tulajdonképpen élő, már-már bűnös viszonyt lehet kialakítani. A regényrészlet viszont, még kiváló munkák esetében is, annyi, mint egy térdhajlat, egy kézhat vagy egy kulcsfont. Ígéret csupán. De vannak számomra ebben is kivételek. Oravecz Imre nagyregénye például, a *Kaliforniai fürj* egészen meghökkentő kivételnek bizonyult. A regényrészletektől való ódzkodásomat legyűrve, itt is, ott is elolvastam belőle az előzetesen közreadott fejezeteket, és mi tagadás, szinte kamaszkori – hol van az már! – izgalommal vártam az újabb részleteket. Úgy tűnt, hogy ezt az egyébként lineárisan megszerkesztett, időnként hosszú éveket kiugró, de céltudatosan egy irányba haladó szöveget bárhol is vágja el a szerző vagy a szerkesztő, nem sebszi meg, élő marad, vére sem csordul. Azért is különös tapasztalat ez nekem, mert rendkívül sűrű, de ismétlem, alapjában véve hagyományos elbeszélés-módot választ Oravecz Imre. Persze ez is csak látszat, hiszen tetszés szerint állítja meg az időt, jár körbe egy-egy témát, majd szalad előre ismét, és ez a tematikus játék – munkahely, gyermekek, szerelem, pénz – valójában nem a kiválasztott pillanatot keresztszemetet adja, hanem mindig, újra meg újra ugyanazt az életérzést közvetíti, más-más téma felől közelítve.

Bevallom, számomra a *Kaliforniai fürj*, az „amerikás” Árvai család folytonos hazavágyódásának és végleges kint maradásának története, ahogy mondani szokás, „hiánypótló” többféleképpen is. Egy égbekiáltó történelmi mulasztásra is felhívja a figyelmünket,

de engem személy szerint is arra figyelmeztetett, hogy a felejtésnél is nagyobb bűn, ha már eleve nem akarunk tudni a múltból. Ezek most nem esztétikai érvek Oravecz Imre könyve mellett, tudom, de majd azokról is szólok néhány szót. Másrészt pedig kit érdekel, hogy miből is táplálkozik a tetszés, az őszinte megrendülés egy műalkotással való találkozásunkkor? „Amerikás” volt az én családom is, néhány versben megírtam valamennyit erről, de milyen kevés ez ahhoz képest, amit tudnom kellene, és amit már nem fogok tudni, legfeljebb így, közvetve, Oravecz Imrétől. Szajlához, Árvaiékhoz viszonyítva egészen máshol, a magyar glóbusz délkeleti csücskében, Háromszéken, Olaszteleken nagyanyám egyedül maradt otthon, három testvére Amerikában, egy pedig Budapesten élte le az életét. Sorrendben: Lajos bácsi, Gyuri bácsi, Anna néni, Árpád bácsi, így emlegette nekem őket. Mesélte az életüket egyszer, kétszer, százszor, fáradhatatlanul, és én alig-alig figyeltem arra, amit mond. Nagyapám meg – öreg parasztember, hol nappali-, hol éjjeliőr a kollektív gazdaságban, vagyis a técszenben – ült hallgatagon, csak néha szólt egy-két szót. Ő a hazatérők közé tartozott. Miután az orosz fogságot megjárta, házasságként, ötgyermekes családapaként (igaz, ketten már előbb meghaltak közülük spanyolnáthában) négy évet volt egyhuzamban odakint Detroitban a húszas években, majd hazajött egy időre, és megint visszament ugyancsak négy évre. Küldte haza a dollárt, itthon nagyanyám földet vásárolt, új házat épített. Aztán egy történelmi fordulóval később be kellett vinni a birtokot a közösbe. Ezeket a földeket őrizte tán nappali- és éjjeliőr nagyapám, és már sohasem tudom meg, mit gondolt közben. Illetve mégis. Valamit, valamennyit legalább, nem győzőm ismételni, a *Kaliforniai fürjből*. Szégyellem, de sokáig csak kuriózumnak tartottam azt a képzeletbeli családi emlékalbumot, amely valójában nemzeti örökségünk, tetszik, nem tetszik, „amerikás” nép, „amerikás” ország vagyunk mindannyian. „Sok urunk nem volt rest, se kába, / birtokát óvni ellenünk /

s kitántorgott Amerikába / másfél millió emberünk. // Szíve szorult, rezgett a lába, / acsargó habon tovatűnt, / emlékezőn és okádva, / mint aki borba fojt be bűnt” – szorítja be tökéletes szonettbe, szonettciklusba (*Házam*) József Attila azt a tizenkilencedik század végén, huszadik század elején lezajlott szörnyű, formátlan, bár szervezett exodust, amely becslések szerint nem is másfél-, de talán kétmillió ember elvesztését okozott az akkori Magyarországnak. Nem voltak mind magyarok, hanem szlovákok, románok is, mindenféle nemzet, akik akkor közös hazában éltek. Már amennyiben hazának tekintették az országot, ahonnan ki kellett vándorolniuk, mert nem kínált nekik jövőt. Az a Magyarország, amely a kiegyezés után látszólag tüneményes fejlődésnek indult, legalábbis szeretjük ezt gondolni, ha végigsétálunk a tizenkilencedik század második felében építészetiileg is polgárosult Budapesten, hát ez az ország milliószámra engedte el fiait, lányait kezét ugyanebben az időszakban. Természetesen ennek a feloldhatatlan ellentmondásnak, ennek a pusztító társadalmi betegségnek nem Oravecz Imre az első diagnosztája, ráadásul Árvaiék nem

is a legmélyebbről – mi az, hogy mélység, mi az, hogy magasság abban a halálra ítélt világban? – jöttek, hanem egy fokkal fennebből, de sorsuk mindenképpen kifejezi a kor szörnyű dilemmáit. Újra kellene olvasni Móricz Zsigmondot, hogy szembesüljünk ismét azzal a milióval, és hogy István és Anna mindvégig rendíthetetlen honvágyát, egyúttal életcéljuk beteljesülésének, a hazatérésnek a reménytelenségét megértsük. A *Kaliforniai fürjet* azért fontos végigolvasni (több mint száz oldal tömör szöveg), mert fájdalmasan hiteles krónikája egy kollektív élménynek, egy nemzeti traumának: a folytonos elvágyódásnak, majd visszavágyódásnak. Nemzeti önismeretünkéből szinte teljesen hiányzik ennek az ellentmondásnak a feltárása, és ez a hiány nem irodalmi vagy művészeti kérdés, ez egyszerűen magyarázat arra, hogy máig nem értjük sem az első világháborúban való részvételünket, sem a Tanácsköztársaságot, sem Trianont. Ne legyenek persze igazságtalan, hiszen a két világháború közötti időszak szociográfiái próbáltak valamit korrigálni rózsaszínű – tehát jelen- és jövőértelmezésre alkalmatlan – magyarságképzőnkön, de ez vajmi kevés. Hogy miben van az áthidalhatatlan különbség? Természetesen nem csak és nem elsősorban az életszínvonalban. Amikor egy „rosszabb” pillanatukban Istvánék elhatározzák, hogy nem gyűlt ki ugyan még elegendő pénzük, hiszen gyűjteni jöttek tulajdonkép-

pen, de mégis hazamennének, akkor gyermekeik felázadnak. „Vegyük tudomásul, hogy ő amerikai, neki az angol az anyanyelve, bár nem az anyjától tanulta. Tiszteli és szereti őket továbbra is, és tudja, hogy hálával tartozik nekik, amiért felnevelték, de ne kívánják tőle, hogy velük tartson, hogy feláldozza magát, hogy egy olyan országban éljen, ahol – igen, utánanézett – nincsen rendes demokrácia, ahol csak fejletlenség van

meg szegénység, ahol olyan ijesztő feketében járnak az öregasszonyok, hogy ő még álmában is félne tőlük, pedig csak a fényképeken látta.” – mondja az „addig engedelmes, kezes nagylány”, Ilon. A könyvön nyilván végighúzódik ez az identitás-probléma, a szülők többnyire vállalják nemzeti identitásukat, bár az első világháború idején ők is meg-inognak, a gyerekek viszont folyamatosan küszködnek magyarságuk és amerikaiáguk dilemmáival, időnként pedig drasztikusan próbálnak megszabadulni lenézett „hunky” mi-voltuktól. Igen, az identitás nemcsak nyelvet jelent, hanem rengeteg más is, többek közt színeket. Oravecz Imrének én személy szerint azért is hálás vagyok, mert visszaigazolta a családomat. Nagyanyám húga, Anna néni –

ő is Anna, mint a regénybeli István felesége –, miután valamikor 1920 körül a fivéreivel együtt elment, először és utoljára 1966-ban járt otthon, Olaszteleken. Arizonából jött, filigrán öregasszony volt, csak nagy, ráncos kezén látszott, hogy munkássasszonyként élte le az életét. Virágos, égszínkék ruhában érkezett, később is ilyenekbe öltözött. Nagyanyám, aki tíz évvel volt idősebb nála, ráparancsolt, öltözzék feketébe. Nem tette. Két hétig folyton veszekedtek, pedig azelőtt végig leveleztek, szerették egymást, illetve azt, aki volt a másik hajdanában. Úgy utazott vissza Anna néni, hogy többé soha levelet sem váltottak. Ahogy Ilon a fekete ruhát felemlegeti, végképp meggyőződött: Oravecz Imre megírta a családomat, mindannyiunk családját. Megírta Dino Buzzati *Tatárpusztájának* kemény, földhözragadt, mégis lenyűgöző magyar fonákját.

Hiszen a *Tatárpuszta* is arról szól, hogy az életcél felemészti az életet. Hogy amennyiben nem az élet maga az életcél, hanem egyetlen pillanat, egyetlen beteljesülés a jövőben, akkor vesztesek leszünk. Talán megérkezik az ellenség, aki miatt őrséget álltunk, de akkor már késő lesz. Ki ne ismerné ezt az ideiglenesség-érzetet, így vagy úgy mind megtapasztaljuk, csak az a kérdés, hogy az életcél teljes egészében vagy csupán részben szippantja-e fel az életünket. Árvaiék azért mentek Amerikába a tizenkilencedik század alkonyán, hogy egyszer hazatérjenek. Ezért dolgoz-

Jelenkor Kiadó, Pécs, 2013

Látás és láttatás

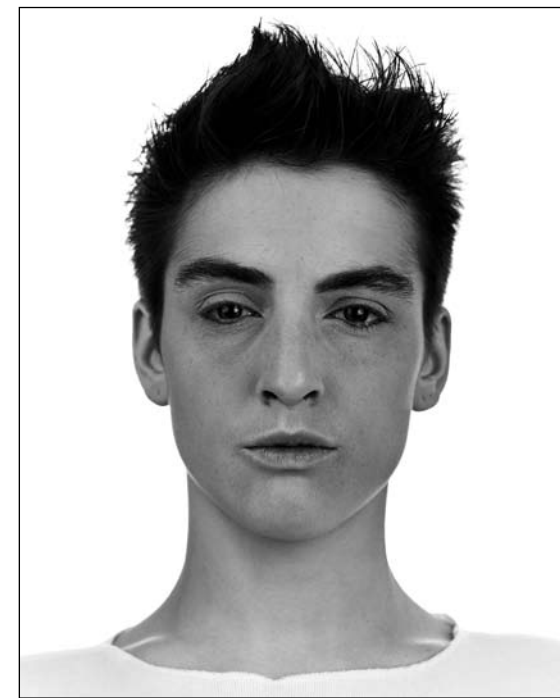
Krajcsó László és képei¹

Krajcsó László 1975-ben született Békéscsabán, itt végezte iskoláit. Érettségi után hat évvel került be a Magyar Iparművészeti Egyetem (MIE) fotószakára. Ezt megelőző éveiről, életéről az a visszaemlékezése szolgál adalékkal, amely a fotóval kapcsolatba hozza.

„Már gyerekkoromban észrevettem magamon, hogy sokkal komfortosabban érzem magam, amikor rálátásom van az adott térre, amiben vagyok. Ha fociztunk, a »kapuban« éreztem magam jól, mert semmi nem történhet a hátam mögött, minden apró részletet láthatok. Az osztályteremben is mindig az utolsó padban szerettem ülni, hogy mindent láthassak. Azon szerettem gondolkodni, hogy a működő egész hogyan épül fel az apró részletekből”.

Ezzel magyarázhatók majd a *Felülnézet* képei, azaz a felülettel hogyan tudja mutatni, elemezni a nagyváros működését. Vagyis a fotó fakturális jellege mennyiben képes a texturálist, strukturálist megjeleníteni. A faktúrát nem technikailag értjük, mint a képhordozó anyagot – vászon, film, fotópapír –, hanem a leképezett alany, tárgy felületeként. Kapcsolódik ehhez másik megfigyelése: a transzgenerációs genetikai és kulturális tényezőkkel összefüggésben nézi, hogy a velünk született genetikai programokban nincs minden tulajdonság kódolva.

A téma komolyságát mutatja, hogy már a XX. századelőn az osztrák filozófust, Ludwig Wittgensteint is foglalkoztatta, aki a családi portrék egymásra montírozása alapján látott lehetőséget az öröklött tulajdonságok kimutatására. Ezzel a fotó tudományos szerepét támasztotta alá. Wittgenstein fotós érdeklődését kevesen ismerhetik, jóllehet az alapművének tartott *Logikai-filozófiai értekezésében* kiemelten foglalkozott a képpel.

Nemtelenség – porté / diplomamunka (2004)

A Lét és a látvány(a)

Krajcsó ettől függetlenül akarja „leképezni” a gondolatait: „Életutunkat jelentős mértékben befolyásolja a környezet”. A képekben keresni a választ a kérdéseire. Azokat a legfontosabb tényeket akarja megragadni, amelyek a művészi életpályára vezették. Ezt erősíthette saját tapasztalata, az iskolák mellett és után otthon töltött évek súlya, a Budapestre, az egyetemre jutás előtt – és azután.² Ez egy

¹ Krajcsó László *Reflexió* című kiállítását 2013. június 20-tól július 14-ig láthatta a közönség a Munkácsy Mihály Múzeumban. A látlat kurátora Gyarmati Gabriella művészettörténész volt. (A szerk.)

² A középiskola (Rózsa Ferenc Gimnázium, 1989–1993) után két évig a mezőúti Gazdasági Főiskolára járt, majd két évig az ELTE kémia szakára. Utána az Iparművészetre készült.

nak, erre készülnek mindvégig. Zseniális például, ahogy az író a családi költségvetést centrál centre kiszámoló házaspár feszült, de mégis összetartó párbeszédét leírja. Várakoznak ők is. Nem a „tatárookra”, nem az előbb-utóbb megérkező ellenségre, hogy a velük való megütközésben végre értelmet kapjon az életük, hanem a hazamenésre. Csakhogy lassan kiderül számukra is, nincsen már hova hazamenni, és rá kell jönniük, hogy a haza ott van, ahol a kántálva vonuló kaliforniai fürjek egyszerre csak „megszólalnak” magyarul, és azt ismétlik: *így lesz jó, így lesz jó*. Legalábbis így hallja István, miután eldöntötték, hogy maradnak: „De hisz ez neki szól, eszmélt rá, ez neki van szánva. Ez biztatás. Igen, azt közlik vele, hogy felejtse el az álmot, ne törődjön vele. Nem mentek vissza Magyarországra, de minden rendben lesz, így is, itt is, vele is, a családjával is. Mégsem döntöttek olyan rosszul, hogy maradtak.”

Móricz Zsigmondhoz nem csak azért hasonlítható Oravecz Imre – illetve ne egyszerűsítsünk: ez a regénye –, mert mesterien kezeli az alulnézetet. Ábrázolástechnikája másban is visszautal rá, bár nem tudom, ez manapság dicséret-e – én annak szántam –, vagy éppen ellenkezőleg. Mit tehetnék, hatalmas élményem volt annak idején Joó György élettörténete, *A boldog ember*, amely közkeletű értelmezése szerint a látszatboldogság és az alatta, a mélyben fortyogó keserű nyomor ellentétét mutatja fel. Én nem így gondolom. Joó György minden nyomorúsága dacára valóban boldog volt, mert be tudta teljesíteni a sorsát. *A Kaliforniai fürj* hősei, a pontosan megrajzolt István és a talán valamivel kevésbé egyénített Anna is kitöltik a nekik megadatott mozgásteret, annak ellenére, hogy végül is elveszítik a hazájukat, és otthont igen, új hazát viszont igazából saját maguknak nem tudnak teremteni, csak gyermekeiknek. Vagy ki tudja! Hiszen itt a főhős maga a változó család, ez az ide-oda alakuló, de meg nem szűnő entitás. A hagyományos regényformát, már-már családregényt nagy ábrázoló erővel, ragyogó szerkeszteni tudással helyezi vissza jogaiba Oravecz Imre. Tamási Áront nagyra tartom, de ez a könyv az „otthon” fogalmáról sokkal többet mond, mint az anekdotázó, kissé szentimentális *Ábel Amerikában* („Azért vagyunk a világon...” stb.).

Az egyre gyakoribb tragédiák, két gyermekük, Bözsike és Jancsika halála, István barátjának, Gyurcsik Mátyásnak a szörnyű munkabalesete, vagy a velük ellentétben valamiféle „hazafias” indításból hazatérő Murányi család drámája, hogy Gábor elpusztul a fronton, mindez nem semmisíti meg „boldogságukat”, hanem valójában értelmet ad a túlélésnek. Sírok kötik őket Amerikához, miközben az ottho-

ni, magyarországi halál lassan nem több egy hírnél: „– Meghalt apa – mondta Anna egy levéllel a kezében a konyhából jövet, ahol a vacsorát készítette elő –, azt írja anya, meg azt, hogy nem hagyott rád semmit”. Ezzel a hírral, hogy már nem él, aki miatt Amerikába jöttek önállóságukat, életrevalóságukat bizonyítani, megszűnt a cél is, amiért haza lehetett volna menni. Eltűnt az életcél, jobban mondva átalakult: ott Amerikában lesz most már búzakalászt morzsolgató farmerré István, és Anna is ott érzi meg ismét tehénfejskor a sajtárba csorgó tej bűvöletét: „...szinte vallásos áhítat fogta el, valahányszor a tehén mellé ült, és annak tőgye a megfelelő kézimunka nyomán lövellni kezdte a fehér sugarakat...”

Arról is szívesen beszélnek, hogy milyen természetességgel és aprólékosággal írja le a korabeli technikai-technológiai környezetet, a vasöntés, az olajkút-fúrás folyamatát, az újdonságnak számító kerékpár vagy később a motorkerékpár működését, általában a tárgyi világot. A Jókai-regényekben gyermek-olvasóként, beismerem, átugortam ezeket a leírásokat. Oravecz Imrénél egy bekezdést sem kellett kihagynom, még a részletes tájképeket sem. Gyanítom, hogy ez is lehetett a cél, visszatérni oda, ahonnan a regény valamikor kiszakadt: a mindennapok krónikájához. Csakhogy ez nekünk egzotikum is, útikaland, a mindmáig ismeretlen Amerika felfedezése. Sohasem késő, de most nagyon idejében volt, legalábbis számomra. Egy pillanatig, egy könyv elolvasásának hosszú pillanatáig ismét hinni tudtam a klasszikus regényben, hogy az epika nem érzelmek rögzítése, nem is többé-kevésbé filozófikus elmélkedés, hanem elsősorban tárgyi leírás, inkább külső, mint belső történések elmondása. Ráadásul az általam kiváló költőként, lírikusként számon tartott Oravecz Imre hiteti el velem, hogy a próza, az próza.

Mint ahogy abban is hinni tudtam, amíg olvastam, hogy ami megtörtént velünk, nem múlik el sohasem, éppen ezért személyes vagy közös mulasztásaink talán súlyosak, de nem mindig és nem teljes egészében pótolhatatlanok. A világhálón keresgélve kívándorlás-ügyben, találtam egy honlapot, az Ellis Island-i bevándorlási hivatal adataival. Beütöttem régvolt rokonaimat a keresőbe, és Anna nénit, Gyuri bácsit nem, de Lajos bácsit megleltem a bevándorlók között. Aztán rákattintottam a Pittsburgh-közi városkára, Beaver Fallsra, ahol leélt az életét, és rábukkantam a sírhelyének a fényképére (Louis Bardocz, 1895–1989), feleségével, Ilona nénival együtt (Helen Bardocz, 1900–1979). Biztos, hogy Anna néni és Gyuri bácsi is fellelhető valahol. Talán csak másképpen, más néven. Mint a kaliforniai fürj: *callipepla californica*.

motívuma, „szekvenciája” lesz munkáinak, mint a *Családlátogatás*, majd a *Testhelyzetek* és a nagy arcképei, utóbbiakat műszaki kamerával vette fel, s ez olyan részletek rögzítésére képes, amelyeket az emberi szem nem lát.

A fotóval huszonhárom éves korában kezdett alaposabban foglalkozni. Az egyetemre már úgy érkezett, hogy a cseh emigráns fotós, Josef Koudelka legújabb albumát (*Káosz*, 1999) hozta magával – amivel elismerést szerzett –, és annak 1968-as Vencel-téri képét elemezte egy évközi feladatként. Ekkoriban Koudelkának a fiatal fotósok körében nagy kultusza volt, amit a pozsonyi kiállítása és a budapesti látogatása táplált. Az orosz invázióról készült leleplező sorozatából – amiért elhagyta hazáját – Krajcsó eseménytelen, statikus, de emblematisz képet választott: egy kézen karóra, mögötte a város főtere, ahol történik/történt valami. Amit nem látni. Amit látni, az az időn kívüli nem történés képe.

Először 2002-ben állított ki, a kortárs magyar írók portréit. Még ebben az évben Párizsba utazott, ahol az École Supérieure Graphique et Architecture Designed Art hallgatója lett, de a „düsseldorfi iskolától”, Becheréktől is tanult.³ Az onnan indult fotóművész generáció: Andreas Gursky, Thomas Ruff, Thomas Struth nagyméretű képeit itt láthatta. A digitálisan felnagyított, tökéletesített, egyes részleteket kiemelő, másokat elhagyó, kontúrozó vagy épp elhomályosító fotók a festmény helyére kerülnek, konkrétan és átvitt értelemben is – a múzeumokban, és percepcionálisan. A mindennapi banális, festői kompozícióként jelenik meg, másrészt a fotó hitelessége, objektivitása elveszti jelentését/jelentőségét; kidolgozásában, színezésében a személyesség kerül előtérbe. Krajcsóra az ott látott festői szemlélet – idevéve az amerikai William Eggleston és Stephen Shore színes fotóit is – nagy hatással volt. Akkor gondolt arra először, hogy a képeken megjelenő történetekre nem kell nagy hangsúlyt fektetni, elég, ha a színekre, foltokra koncentrálnak. Ez már felfedezhető a diplomamunkáján, aminek alap gondolatát Orwell regénye, az *1984* ihlette: a negatív utópia, amikor mindenki egyforma lesz. A fotók méreteikben álltak közel a festményhez, stílusukban a grafikához, „rajzolt” kemény kontúrvonalakkal. A sötétben exponált „Nemtelenek” steril fehér-(fekete)sége vetül a kiállító terek, „White cube”-k falaira.

Diploma kiállításáról akkor azt írtuk, hogy az egyetem új galériájában nem érvényesül úgy, mint az aulában. „Krajcsó László monumentális portréi például méreteikkel is hatnának a nézőre, ha tehetnék. A méreten túl a frontalitás, a kifehérítés, a steril világlátás teszi ikonszerűvé az arcokat, fejeket. A portréfotó ma már túljutott a barthes-i integritás-, identitáskeresésen, az egyformaság, a leegyszerűsítés, az

anonimitás, a személytelenség vagy akár a nemtelenség jellemzi azt, mint jelen esetben is. Az arckifejezés helyett a képfelület válik látvánnyá, az arc álarcként tűnik fel. (Az anonimitás volt témája három éve az arles-i fotóhónapnak is, ott lehetett látni ehhez hasonló képeket, például Celine van Balentől.) Sajnálatos, hogy Krajcsó öt képéből csak egy került a falra...”⁴ Hozzátehetjük, hasonló tárgyú és méretű diplomamunkák azután is készültek (Keresztes-Nagy József, Balla Vivien), ahogy a műszaki kamerát is használták ilyen célra (Nánási László).

Portréért Krajcsó megkapta a legjobb arcjátékának járó díjat a Panasonic Lumix pályázatán. Majd több kiállításon is bemutatták, Budapesten (Almássi téri Szabadidő Központ, Castro kávézó) és a Lódzi Nemzetközi Fotófesztiválon 2005–2006-ban. Fotósuk szerint ezek a képek egy negatív utópia illusztrációi.⁵

Szerintünk nemcsak a jövőtől való szorongás „reflexiója”, hanem a feminizmus előretörése, s a – részben általa katalizált – férfikép átalakulása, a másság és a homoerotika manifestálódása, ami e téma/képek hátterében van. Amikor nem tilos a férfinak férfira nézni, bár e képek a nemi jelleget el akarják leplezni neutralizálással. Eközben erősödik a szemléletben, valóságban az új „macsóság”, a remaszkulinizáció, amely szintén feltűnik a képeken.

Még 2004-ben megjelent a *Csak képek* sorozatban *Testhelyzetek* című kis albuma. (Városháza Kiadó, szerkesztette: Gera Mihály) Ebben pillanatfelvételeken „állítja meg” a mindennapi testmozgást, a szabadidős tevékenységüket végző amatőröket, edzősportolókat. A fekete-fehér képeken, eltérően a diploma sterilizációjától, a háttér „élő” elem, többségében nyitott, néhol a természet a környezet.

Visszatért szülővárosába, ahol két évig művésztanárként tanított a Szent-Györgyi Albert Gimnázium és Szakközépiskolában. 2006-ban Angliába ment. Itt előbb az Isle of Dogs-sorozatát, ablakon keresztül fotózva különböző fényviszonyok között, életlen képeket készített, majd a kelet-európai bevándorlók életéről kezdett újabb sorozatot, a saját kínlódsait láttatva a körülötte élők aspektusából. Közben megkapta a Békéscsabai Tehetséggondozó Képző és Iparművészeti Támogatás ösztöndíját (2009), majd a békéscsabai Jankay Gyűjtemény és Kortárs Galériában kiállította hat „támogatott” képét, 2010-ben. Többször járt és fotózott Erdélyben, hagyományos technikával, diafilmre. 2013-ban eljutott New Yorkba, és ő is lefotózta az „amerikai felületeket”, bár más szemszögből, mint a reá hatással levő Shore, aki horizontális tengelyű képeken örököltette meg az 1970-es évek eleji „földszintes, vidéki” Amerikát. Krajcsó, akinek korábbi

Reflexió / New York City – street fotó (2013)

párizsi fotóin a horizontális dominált, most vertikálisan, gyakran felülnézetből vagy tükrökből mutatta be a metropolist, a tükröző felületekben megkettőzve az épületeket, másrészt növelve a tereket, mint a képi, s egyben a valós ellentét pólusait. Gépével minél messzebb volt a fényképezendő tárgytól, házaktól, akaratlanul is annál közelebb jutott az absztrakt fotóhoz, amelyhez hozzájárul az épületek geometriája, tömege, súlyossá téve a „színfoltokat”.

– és a „Semmi”

Szavakban ezt másképp fogalmazza: „Egy problémát szűkítünk mindaddig, amíg már nem tudunk semmit és erre a semmire koncentrálnak. Az igazi gondolkodás a semmire gondolás, egy problematika közepébe érve és ott megragadva a semmit. Valami hasonlót, egyfajta meditatív állapotot élek meg én is, amikor fotózok.” Majd úgy folytatja: „Ebben az állapotban spontán előtörő gondolatok, emlékek, érzések vezetnek a fényképezés során.” Ami kettősségre utal, az utóbbi mondat az előzőekkel ellentmondásosnak tűnik, jóllehet mind az alkotási folyamatról szól. A New York-i kosarazó srácok képei mögött ott lehet a budapesti labdázóké és a békéscsabai focizóké, „belső” képként, ahogy az egykori „kapus” szemével látja, és fotózza a maiakat. Idekívánczik az alábbi „kiterő”:

Nemrég Berlinben volt Martin Honert kiállítása⁶, melynek kulcselemei a gyerekkori emlékei voltak. Memória-képeiből és személyes múltja értelmezésére építette 3 és 2 dimenziós életrajzi mozzanatait, egyfajta tanúságtétellel, reflexióval, pszichogramját adta saját generációjának, amely felnőtt az 1950-es, 1960-as években Nyugat-Németországban. Mint mondta, a gyerekkorát nem tekinti témának, eseménydús volt, csúnya és isteni, egyszerre fantasztikus és unalmas, közepszerű – mint másnak. Számára érdemes kivétni valamit, ami régen történt, de a kép érintetlen eleme maradt a memóriának. Gyakran jelentéktelen tárgyak, mindennapi jelenetek kapnak jelentést, a mindennapi képzeletben. Ezek színesen jelölve, megjelenítve szerepeltek a képein – másrészt „feketén” ábrázolva a nevelők – melyek egyszerre voltak ismerősek és idegenek a néző számára. Krajcsó is hasonlókat mond, amikor arról beszél, hogy a történeteket, amelyeket lefényképez, kiszínezi az emlékeivel, hogy a valósághoz hozzá tegyen olyan megélt vagy kitalált élményeket, amelyek az emlékezetében léteznek. Így a valóságból mese lesz. Végül nem is tudja, hogy egy újabb megélt történet színeződik ki régebben megélt történetekkel, vagy fordítva. „Olyan ez, mint amikor két tükröt egymással szembeállítok és a tükrökép tükröződése lesz

³ Ottléte alatt zajlott a fotóhónap keretében a Paris Photo, a legnagyobb galériák kiállítása, vására.

⁴ Balkon 2004/7.

⁵ A *Szárnyas fejvadász* című utópisztikus film emberi külsejű „replikánsai” is utóhatással lehettek rá.

⁶ Kinderkreuzzug / Gyerekkeresztesek (Berlin, Hamburger Bahnhof, Museum für Gegenwart)

a végeredmény.” A tükrök pedig „nagyon” ott vannak a képein, nemcsak a New York-i fotókon. Hol megkettőzik a látványt, hol kiegészítik, hogy áttekinthetőbb legyen az egész, hol pedig töredékessé teszik. Krajcsó irodalmi hatásra hivatkozik, Paul Auster *Tükrővárosára*, de lehet említeni a posztmodern fotó fragmentáció gyakorlatát, a „kép a képben”-t, a kettős keretezést, a szekvenciát, a kollázst, amelyet képernyő szegmentációnak neveznek.⁷ Hogy a „tükrődarabok” mennyiben váratlanok az adott képben, az a megvilágítástól és a „megvilágosodástól”, azaz a nézői percepciótól is függ; hogy alá vagy mellérendelt elemnek tekinti a kép egészében. Hogy alkotójuk egyenrangúnak tartja, és nemcsak szóban, azt bizonyítja, street art fotóival.

A New York-i munkák tekinthetők Krajcsó addigi városi képei összegzésének, egyfajta lezárásának. Bár ő újrakezdesnek, visszatérésnek tartja fotós pályáját. A képekből kiolvasható egy kettősség. Más a domináns tengelye itt. Aki élete első huszonegy évét horizontális világban élte – Budapest is „földszintes” a későbbi nagy városokhoz mérve –, az könnyebben talál erre a tengelyre, ami átláthatóságot, (kamera) biztonságot jelent(het) számára. Párizsi képei többségén még ezt látni. A vertikális már erőteljesebb, bár a háttérben van, amit az előtér vízszintes metszenek az *Isle of Dogs* sorozaton (London, 2006). A New York-i fotókon eltűnik a horizont, csak az amerikai „csillagos sávós zászló” képén érvényesül a vízszintes tengely. Vélhetően ezzel tisztelen Krajcsó Robert Frank zászlós fotója előtt, aki hatott Egglestonra, ő pedig a mi fotósunkra. Képei a felhőkarcolók mutatják a magasságot, amely szokásos, de felülnézetből a mélységet is jelentik, az ambíciót, a feltörekvést, amelyet „kiegyensúlyoz” más fotóin a „földhözragadt” emberek látványa. Sorozata így áll össze makro és mikro képekből; portrékból, életképekből, „enteriórból”, csendéletekből és „hangos” utcaiakból, ellesett pillanattfelvételekből, városi „tájképekből”.

és a Látvány léte

A továbblépés előzményeinek másik szála nem New Yorkhoz, hanem még a pesti egyetemhez köthető. Ott hallott Jean Baudrillard szimuláció elvéről. Eszerint „Eltitkolni annyi, mint úgy tenni, mintha nem lenne az, amink van. Szimulálni annyi, mint úgy tenni, mintha lenne az, amink nincs. Az első a jelenlétre utal, a második a hiányra.” A francia teoretikus nem a színlelést értette ezen (hadgyakorlat, betegség), amely érintetlenül hagyja a realitás elvét. Ő a képek irreferenciáját, hatalmát látta, azt, amely a valódit, a modellt fenyegeti. Ezzel szemben az ábrázolás a Valóság látható és felfogható közvetítője. Baudrillard azt vizsgálta, hogyan próbálja az ábrázolás feloldani a szimulációt, amelyet hamis ábrázolásként értelmez.

⁷ Fredric Jameson: A posztmodern...

A szimuláció magába zárja az ábrázolás egész építményét, mint szimulákrumot. Az ábrázolás a jel és a valóságos dolog ekvivalenciájából indul ki, a szimuláció pedig a jel, mint érték tagadásából, a megfelelő utópiájából. A képeket ez alapján bontja fázisokra:

– Az első esetben egy mély realitást visszaturkózása, a kép a jó megjelenítése, az ábrázolást a szentség szintjén helyezi el.

– A másodikban elleplezi és eltorzítja a mély realitást, a gonosz megjelenítése, a rontás szintjén.

– A harmadikban elleplezi a mély realitás hiányát, játssza a megjelenítést, a varázslat szintjén.

– A negyedik nincs viszonyban semmiféle realitással, önmaga tiszta szimulákruma, a szimuláció szintje, nem a megjelenítése.⁸

E rétegzettség mögött történeti szemlélet is húzódik, az első szint a legrégebbire utal (képrombolások), míg az utolsó időbelileg a jelenre vonatkoztatható, amelyet alátámaszt, hogy – ezen elméletéből kiindulva – szimultán foglalkozik a klónozással.

A fotóst azóta is foglalkoztatta a szimuláció. A *Mátrix*ban látott képek ezt felerősítették benne. Majd a Google street wiew szolgált képforrással újabb munkáihoz, mint amely álmokképként jeleníthető meg. A személyiség jogvédelme alapján eleve elhomályosítják az arcokat, s a felhasználás során személytelenné válhat az emberábrázolás. Korábban ehhez hasonlót lehetett látni Thomas Ruff internet alapú képein, amelyeket az intim szituációban szereplők maguk tettek fel a világhálóra.⁹ Ahogy a kiállítás arról győzt meg, hogy Ruff megváltoztatta módszereit, új utakat keresett, – ezt teszi Krajcsó is. Felhasználja a Google autó lehetőségét, amely rövidtávon és időn belül 360°-os képeket készít – a fotós helyett. Az ő dolga „csak” annyi, hogy számítógépe segítségével kiválaszt a félgömbön egy képkivágást, fragmentumot. Lefotózva a monitort, feldolgozza a digitális képet, az így szimulált világot többszörösen újraképezi: a szimulákrum szimulákrumát hozza létre. Eredménye lesz a festményszerű színes nyomat. A monitor sík forgatásával festői hatást tud elérni. Képei idézik a plein-air festészetet, de nemcsak a szabad tér miatt. A déli verőfény levegőssé teszi a fotókat. A XIX. században a festő ecsetjének pontjai, most a pixelek „szórják” a fényt, markánsá teszik az árnyékokat. A színek jól érvényesülnek a kettős képeken: a falfelületekre festett street-artos graffitiken, beillenének „újrealista” festménynek, de legjobban a ligetben, téren ülők „fauvista” képén, ahol a zöld színskála különböző árnyalatai keltik a tér mélység illúzióját.

Krajcsó azt keresi, hogy az ezredfordulón megjelenő techno-kultúrában hogyan lehet a képdömpin-

⁸ Jean Baudrillard: A szimulákrum elsőbbsége. Testes Könyv I., Ictus – JATE, 1996. 162–164. p.

⁹ Thomas Ruff: Retrospektív (Múcsarnok, 2008. december 13 – 2009. február 15.)

get kezelni, és ebben a fotót hogyan lehet elhelyezni. A fényképészet haszná(latá)t hogyan lehet meghatározni, miután az eredeti viszonya a tárgyához már megváltozott, az objektív valóságról már nincs szó és kép. Ezután hogyan lehet újraértelmezni a vizuális kultúrát. Krajcsó nem ragaszkodik valamihez, ami fölött eljárt az idő.¹⁰ A fotót azóta is úgy használja az ábrázoláshoz, mint a festő, vagy a költő: ahogy a belőle előtörő történetek keverednek az előtte zajlókkal. „Az irodalmat mindig is szerettem, sokszor segítenek a regények, amikor elkezdek egy projektet. – vallja – Általában beleolvasok egy-egy regénybe, és ahogy olvasok, megfelelő hangulatba, „állapotba” kerül/ök”.

Adytól Závadáig

Krajcsó munkái mögött felfedezhető az irodalom. Ő maga is hivatkozik Auster és Orwell hatására – amely érthető: az utóbbi műveit – *Állatfarm*, 1984 – többen és többször fordították vizuális nyelvre.

A jelenlegi, békéscsabai kiállítása is két irodalmárra emlékeztet, részint a hely, a régió szelleme okán. Ady Endre a XX. század elején újságíróskodott a vidéki Magyarországon, majd eljutott külföldre, többször járt Párizsban, költő lett. Versei nemcsak szóképekkel, szimbólumokkal vannak tele, de vizuális elemekkel, színekkel, fényekkel. Eltévedt lovasa, *Téli Magyarországa* olyan, mintha Monet festette volna (*Szénakazal*). Mikor hazatért, úgy érezte magát, mint a feldobott kő. Krajcsó is érezheti magát hasonlóképpen. Így van ő a szűkebb pátriájával – és a fotózással is, amely a felhőkarcolók fölé repítette. Itt született, itt járta iskoláit, majd Budapesten folytatta, az Iparművészeti Egyetemen. Alig végezte el, már megjelent első „fényverses” kötete. Azután hazatért, továbbadni a tanultakat. Majd két év után elindult, neki London és New York jelentette Párizst. Igaz, számára nem jutott kis hotelszoba, kávéház, – csak a fonákja, de ezzel többre tett szert. Közben hazatért és mesélt – a képe-

¹⁰ Az új technológiánál hivatkozik az elődökre, Douglas Rickardra, Mishka Hennerre, de nem őket utánozza.

ivel itthon is, nemcsak máshol, külföldön. (Visszatérése volt az is, ahogy megkereste tanárát – majd tíz év után –, felkérve kiállítása megnyitására.) Krajcsóról másik fotós juthat az ember eszébe, Buchbinder Miklós, aki Tótkomlóson született – a mai magyar irodalom élő klasszikusa, Závada Pál tollából, a *Jadвига párnája* című regényében. Ő a főszereplő legjobb barátja, a konfliktusok egy részében szerepe van, de nem a történetet generálja, hanem a regényt. Akit élő alakról mintázott, s akinek műve utóéletét is megírta, benne egy olyan fotót, amelyet nem lehet lefényképezni. Závada regényeiben kulcsszerepe van a fényképészeknek, ha nem is főszereplő, és ha más alakban is jelenik meg, belesűríti a morális motívumot. Róla mondta írója, hogy: „Kitüntetésen figyel arra a pillanatra, amikortól az utókor számít, benne arra is, ami e kor hagyatéka.” Megörökíti azt, aminek látszólag nincs értelme, vagy múlandó. Krajcsó nézőpontja, megfigyelési módszere, téma és „technika váltásai” hasonlíthatók a szimbolikus fotóséhoz. A fiktív alak megelevenedésének is vélhető.

A fikció és a tény viszonyát nézve lehetőség adódik még egy összevetésre. Závada szociográfikus munkái során kezdte használni a fotót, mint tény-képet, dokumentumot. *A fényképész utókorra* című regényében viszont már ő alkot, ír le egy olyan képet, amelyet valójában nem lehetett lefényképezni. Krajcsó munkája során pedig a legutóbbi street wiewekkel közeledik olyan képek készítéséhez, melyeket nem lehet leírni, nem narratívák, elvonatkoztat a történettől, csak a leképezésnek van/lehet története, csak színek, foltok lesznek. A fotós a láthatatlant láthatóvá tétel mellett a láthatót is képes „eltüntetni”. Ez Krajcsó kettőssége, amely a nyitottságán, empátiakészségén, kreativitásán alapul, s ezek teszik monomániássá, ember és gondolat-centrikussá. Amely nem a műfajra és témára, technikára értendő, mert ezekben modulál, így az említettek mellett most tervezi az erdélyi fotózás folytatását.

Utazó fényképező

Reflexiók Krajcsó László Reflexió című kiállításáról

Békéscsaba–Budapest–London–New York. Lépcsőfokok, távolságok, életterek, célállomások Krajcsó László békéscsabai származású fotóművész életében. Viszonylag későn – középiskolás éveit után – határozza el magát a vizuális önkifejezés mellett. Előképi magát, majd 2004-ben elvégzi a Magyar Iparművészeti Egyetemet vizuális kommunikáció szakon. Már egyetemista korában a fiatal tehetségek között neki is megjelennek a fotói könyv alakban. Közvetlenül ezután Békéscsabán iparművészeti szakközépiskolai tagozaton kezd tanítani. Pár év után újra budapesti alkotó tevékenységet folytat, majd Londonban köt ki, ahol pizzafutári munkát vállal. Itt, Londonban teremti meg annak a feltételeit, hogy előbb Erdélyben, majd pár évvel később New Yorkban legyen lehetősége fotózásra.

Diplomamunkája, a *Nemtelenység* című ötrészes sorozata, a békéscsabai kiállítás főfalát foglalja el. A nemtelenség álarcába öltöztetett öt fiatal arc klónkarakterek óriási, túéles fotóprinteken sokkolja jövőképszerűségével a nézőt. Fiú-lány karakterek transzformálódnak egymásba, veszítik el nemi identitásukat s „teremtődnek” egy közös nemű humanoid lényé az alkotó által. Árnyékmentes, fehér, mimikátlan, önálló karakter nélküli, személytelen arcuk fehér háttér előtt az idő és a pillanat létezetlenségével azonosul. Sorozata paradoxonja lett magának a portréfotózásnak.

Ezzel teljesen ellentétes a családi házioltárként is felfogható *Családlátogatás / Laci, Apa, Tomi* (2005). Az apa és fiai képhármason az installáció és a fotók szerves egysége öltözteti fel személyes tartalommal az igazolványkép tulajdonságaiba burkolt portrékat.

Krajcsó László ebben a munkájában remekül bánta az anyagok és a tárgyak adottságaival, túljut a fotózás határain, kilép a konceptuális művészet irányába.

A túéles arcoktól a személyes portrékon keresztül érkezik a teljes személytelenség tarományáig az egyik internetes keresőrendszer „street view” képein keresztül. A számítógép képernyőjén keresztül fotózza le a megtalált, megkeresett, „megálmodott” utcaképeket. Személyes a személytelenségben: az életéhez kötődő helyszínek, emlékek képi megkeresése. Az utcákon, a fotókon megjelenő alakok kitakart arca a környezet és az alakok viszonyát, karakterét, színét, a részleteket, a fotó formarendszerét teszi sokkal hangsúlyosabbá.

A *Reflexió* című, pillanatnyilag negyvenhárom képből álló sorozata, azaz a nagyváros, a nagy álmom a legnagyobb falfelületet birtokolja a Múzeum Téglá Termében. Módszeresen végiggyalogolja Manhattan szigetét a téli mínuszokban, erős fényekben. A már előre elképzelt találkozik a spontán pillanattal. A statikus felhőkarcolók leporellói között rést találó fény bezúdul a képmezőbe. Fényzuhanyt áraszt az utca embertömegére. Cikázik a fény az üvegfalakon s az autók üvegein oda-vissza. Spontán karakterek portréfotóitól a statikus – madártávlatból fotózott – túéles utcaképekig zúdulnak a „tudatos” impressziók. Az utcai fényvadász éjjel-nappal úzi a vadat, keresi-találja a fényt.

Krajcsó László, az „utazó fényképező” különös világai, a személyestől a személytelenig, a közelitől a legtávolabbiig az úton levés lenyomatai. Képei a helyszínek, koncepciók, a megálmodott és a talált egybegyűrások. Készül, utazik majd a pillanattal, és a fény nyel találkozáva vadászik... Jó vadászatot!

Kerekes György redivivus

Emlékkiállítás a Munkácsy Mihály Múzeumban*

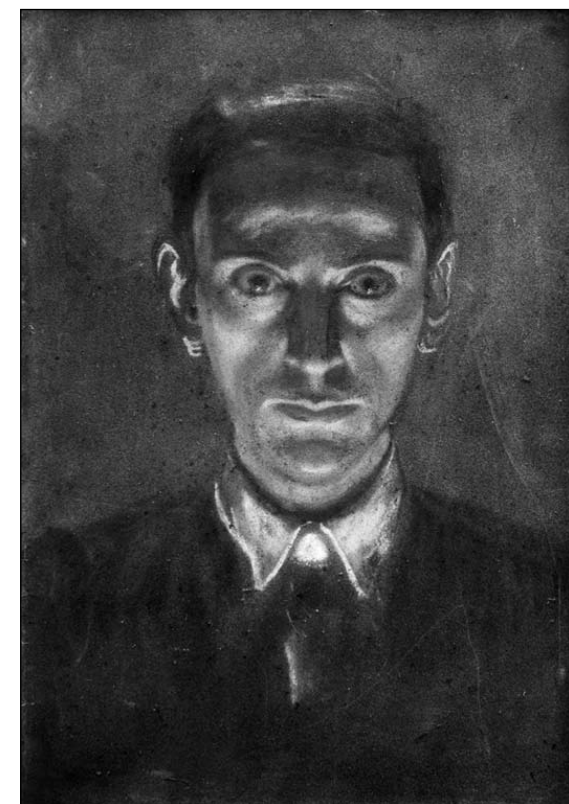
Miután néhány évvel ezelőtt emléktáblával jelöltük meg műteremlakását, aztán egy rövid utcácskát is elneveztünk Róla, majd megjelent kismonográfiája, már csak az emlékkiállítás hiányzott, hogy Kerekes György érdemtelenül homályba vesző, szikár, kissé hajlott, kopott eleganciájú alakja újra megjelenjen közöttünk.

Így hát Mazán László tanár úr kiállítása után, most Kerekes György tanár úr kiállítása kínál alkalmat arra, hogy fejtegetjünk a művészet értésére és szeretetére nevelő békéscsabai pedagógusok előtt – beleértve a most is közöttünk élőket; azok előtt, akik alkotó módon tanítanak és tanítva alkotnak, tehát kétszeresen avatnak bennünket alkalmassá a szépség keresésére és befogadására.

„Több mint félszázad távlatából felidézve kedves lényét – írja Fajó János egy hozzám intézett levelében –, Kerekes tanár úr mindig úgy nézett ki, mintha skatulyából húzták volna elő. Frissen borotválva, elegáns angol öltönyben, csokornyakkendővel. (...) Szelíd, jó-ságos tekintetű, vékony, magas testalkattal, bitang-ál-ló tanárként, sok-sok türelemmel és bölcsességgel. Finom, művelt, fanyar humorú, közvetlen, barátságos, fiatalos ember volt. Arisztokratikus, liberális, oxfordi szintű professzornak nézett ki... Mi, a fiúk – Gaburek Karcsi, Harmati Bandi, Knyihár Jancsi –, akiket Ő hivatalosan is tanított, hamar összebarátkoztunk vele és óra után rendszeresen hazáig kísértük. Szeretett bennünket és ez a szeretet kölcsönös volt. Szimpatikus személyiségéért és nagy tudásáért felnéztünk rá, csodáltuk, miközben a legközvetlenebb atyai, férfiúi, baráti viszonyba kerültünk vele. Többször a Kishajó éjszakai bárban kötöttünk ki, ami nekünk, középis-kolásoknak tilos volt, de hát tanári felügyelettel voltunk...”

Mit hozott Kerekes György festőileg Békéscsaba?

* 2013. május 31-én, a kiállítás megnyitóján elhangzott szöveg szerkesztett, kiegészített változata.

Kerekes György: *Önarckép* (1930; olaj, vászon; 52,5x36 cm; dr. Kerekes Attila tulajdona; fotó: Petrovsky Zoltán)

Különös, hogy földrajzilag bármennyire is messziről érkezett, a legrégebbi és legautentikusabb csabai (alföldi) hagyományvonulatba illeszkedett, vagyis a Munkácsy által elindított nemzeti romantikus szemléletet hozta vissza – Rudnay Gyula közvetítésével.

De éppen ez a lényeges elem, hiszen Rudnay a Munkácsy-féle népi-nemzeti romantikához hozzá-

adott egy kis „nagybányaiságot” s egy nagy adag alföldiséget, s Kerekes ezt a szellemet hangolta át a '40-es, '50-es, '60-as évek rendkívül heterogén, eklektikus európai és magyarországi „festői széljárása” közepette a saját intim, álmodozó, lírai művészi mondanivalójává.

A múzsák némasága s egy retrógrád történelmi korszak körülményei között nem volt könnyű példát, eszményt, távlatot találni; ezekben a közvetlenül a II. világháború előtti és utáni évtizedekben, ugyanis az avantgárd első hullámának, a modernségnek már valamennyi áramlata lecsengett, viszont még alig kezdődött el (minálunk egyáltalán nem) az absztrakt expresszionizmussal megindult Nagy Bontási Művet.

Ő nem a „széljárásokba” kapaszkodott, hanem a földbe, a csabai társadalom földjébe, amely befogadta, s amelyet végülis második szülőföldjének választott.

Visszatérve a fennebbi párhuzamhoz: Mazán László csabainak

születve vált festővé – Kerekes György pedig festészetével vált csabaivá. A valóság, az emberek, tanítványai és a helyi értelmiség (előbb az Aurora Kör, majd a háború után is a legkiválóbb intellektusok, s például a szintén száműzetését töltő Féja Gézával szövődött meghitt barátság) avatták csabaivá. Az *Árpád sori sétány*, a *Felső Körös sor* kicsi házai, az *Őszi pillanat az Élővíz-csatorna partján*, a *Téli Petőfi utca*, a *Csabai határ*, a *Boglyák*, a *Halász merítőhálóval*, a nagy *Köröspart*, beszélgetők, járókelők, az alföldi nyár és az alföldi tél, a modellt ülő kisebb-nagyobb személyiségek, például a Bartoss udvar névadója, *Bartoss Ferenc* apátplébános, vagy *Boza András vízhordó* remekbe készült jellemrajza.

S mert a közönség szerette ezeket a hangulatokat, neki meg szüksége volt a pénzre, utolsó idejében egy kicsit talál túlságosan is a kereslethez idomította tudását; hogy annál emlékeztetőbben ragyogjanak fel igazi festői erényei egy-egy új környezetben, mondjuk a Mátrában vagy a Balaton partján eléje táruló tájélmények „tükröztetésében”.

Kerekes György: *Alföldi táj* (1930-as évek eleje; olaj, karton; 270x290 mm; dr. Kerekes Attila tulajdona; fotó: Petrovsky Zoltán)

Sokan és szívesen emlékeznek rá ma is, mint „jellegzetes csabai jelenségre”. Amikor a *Csabai Mérélegben* megjelent a felhívás, hogy Kerekes-képeket keresünk kiállításra történő bemutatás céljából, a tulajdonosok örömmel bocsátották a múzeum rendelkezésére féltve őrzött festményeiket. Gyarmati Gabriella művészettörténész kiváló rendezői ötletének köszönhetően pedig úgy érezhették magukat a látogatók a műfajok szerint csoportosított, de lazán, „családiasan”, akár több sorban felrakott képek között, mintha a Múzsák Termében egy óriási családi otthon szobái nyíltak volna meg számukra.

És éppen ennek az elrendezésnek, tehát az összképnek az otthonosságból derült ki, ez adja meg a választ arra, hogy valójában mit is hozott magával festőileg Kerekes György tanár úr: *a művészet szeretetét* – és *a szeretet művészetét*. Talán napjaink művészete, művészei számára sem elhanyagolandó szempont és távlatosság.

KISS JUDIT ÁGNES ◀

Post POSzT poszt

avagy fesztivál után

A visszatérő POSzToló, akár néző, akár színházi ember, panaszkodik. Hogy semmi nem olyan már, mint az elején, mikor a hajdan nomád Országos Színházi Fesztivál letelepedett Pécsen. Sokkal kevesebb a látogató, kevesebb a közönség is, a szakmai érdeklődő is. Régen lehetetlen volt egy óránál rövidebb idő alatt végigsétálni a Király utcán, annyi ismerősbe botlott az ember. Több volt az Off-program, nagyobbak a bulik a színészkanzinban. Most az utcán lézengő turisták inkább a Sétatér Fesztivál miatt jönnek, bort kóstolnak, flekkeneznek. Nincs igazán fesztiválhangulat, hiányoznak a fiatalok, az egyetemisták, a pécsi felsőoktatási intézmények hallgatói és a budapesti vagy a kaposvári színművészeti egyetem diákjai. Nehezebb bejutni az előadásokra, jegyet szerezni, vagy földön ülni végig egy előadást, nehezebb szállást szerezni, és minden drágább is lett.

Nincs pénz, ebben egyetértett a Magyar Színházi Társaság, a Magyar Teátrumi Társaság és a Dramaturgok Céhe. Ez utóbbi szervezet idén a szokott összegnél egymillió forinttal kevesebből gazdálkodva hozta létre a megszokott színvonalat, bár a közreműködőknek fizetni, és még csak szállást adni sem tudtak.

Több fanyalgó megszólalás hangzott el a fesztivál ideje alatt színházi emberek szájából arról, hogy a valódi szakma, a valódi minőség ma már nem a POSzT-on található, és többen hasonlóan ítélték meg az egész programot a fesztivál végén is. A pécsi színházlátogató viszont ugyanúgy örült a fesztiválnak, mint korábban, hiszen helyben nézhette meg az ország legjobb előadásait, amikre egyébként nem jutott volna el.

A legtöbben a megkérdozettek közül annak ellenére a budapesti színházakat emlegették, hogy a fesztiválon két határon túli (a komáromi és marosvásárhelyi) és hat vidéki színház (Szombathely, Zalaegerszeg, Debrecen, Miskolc, Pécs, Kaposvár) szerepelt a négy budapesti (Örkény, Víg, Proton, Nemzeti) mellett.

Ezt a hangsúlyeltolódást némiképp alátámasztja, hogy a legsikeresebb előadás ebben az évben is buda-

pesti volt. A szakmai zsűri (Gyöngyössy Katalin színész, Nagy Viktor rendező, Dobák Livia dramaturg, Füzér Anni tervező, Jászay Tamás kritikus, Zalán Tibor író és Pawel Szkotak, a Teatr Polski w Poznaniu igazgatója), a háromtagú színészsűri (Egri Márta, Haumann Péter, Tóth Augusztina) és szintén háromtagú közönségzsűri valamilyen formában a tizenkét bemutatott darab közül nyolcat talált díjra érdemesnek. Ezek közül négy budapesti – tehát a kiválogatott fővárosi produkciók közül mindegyik méltó volt az elismerésre.

A nagydíjnak minősíthető legjobb előadás és legjobb rendezés a Vígszínházé, illetve Mundruczó Kornélé. A legjobb férfi és női főszereplőnek, a legjobb díszletnek, jelmeznek, dramaturgiai munkának járó elismerést és különdíjat szintén budapesti produkciók nyerték el. A díjak számát tekintve a legsikeresebb három előadás az Örkény Színház *Peer Gyntje*, a Vígszínház *Jóembert keresünk* című előadása és a Proton Társulat előadásában a *Szégyen* című regényadaptáció volt. E tekintetben tehát úgy tűnik, a fővárosi túlsúly megmaradt.

Erős volt a társulati színházak jelenléte, amelynek Magyarországon nemcsak komoly hagyománya, de – annak ellenére, hogy az európai színházi trendek ennek ellentmondanak – élő gyakorlata is van. Úgy tűnik, ez a működési forma kedvez a magas színvonalú előadások létrejöttének, mivel a színészek itt nemcsak egy adott produkció erejéig működnek együtt, nemcsak egyéni szerepformálás születik, hanem színpadon mozgó szereplők csoportként is értelmezhetőek. Jó példa volt erre az Örkény Színház *Peer Gynt* előadása, amely leginkább megközelítette egyéb jellemzőivel is a totális színház fogalmát.

Annak ellenére, hogy a zsűri nyolc előadásban látott értékelésre, elismerésre méltót, Jászay Tamás kritikus a *Népszabadságban* megjelent cikkben úgy fogalmazott, „míg korábban 3-4 minősíthetetlen előadás fordult elő a válogatásban, és 6-8 a 'rendben'-től

Mészáros Tibor és Mercs János a *Bolha a fülbe* előadásán

a zseniálisig, ez az idén fordítva alakult.” A zsűri tagjaként azonban nem részletezte, ő melyik előadásokat tartotta zseniálisnak, és fel tud-e sorolni 6-8 minősíthetetlen produkciót. Zseniális lett volna a több díjra is érdemesített *Szégyen*, a *Peer Gynt*, a *Jóembert keresünk*, és minősíthetetlen *A vágy villamosa* vagy a *Bányavakság*? Esetleg a *Vaknyugat*?

Mindenesetre, ha egy zsűritag ilyen kijelentést tesz, fel kell tenni a kérdést, valójában milyen fesztivál a POSZT, milyen alapon, milyen kritériumok mentén és kik válogatják a versenyprogram előadásait. A legjobb előadások gyűjtőhelye a pécsi találkozó? Szemle a magyar nyelvterület minden tájáról? Az előadást összegzők többen nehezményezték, hogy idén a két válogató együtt alig 150 előadást nézett meg, míg a korábbi években volt, aki egymaga 300-at.

A válogatók saját bevallásuk szerint igyekeztek a magyar színház minden táján felbukkanó jelenlegi trendeket, formai és tematikai megoldásokat felvonalatni, az idézett zsűritag, Jászay Tamás véleménye erről a már említett Népszabadság-cikkben az, hogy két konzervatív ízlésű öregúr válogatása alapján kellett ítéletet mondaniuk.

Volt, aki ennél még tovább ment, és minden döntésben kultúrpolitikai erővonalakat vélt felfedezni, mintha a Magyar Színházi és a Magyar Teátrumi Társaság kompromisszumaiból, egymásnak tett gesztusaiból rajzolódna ki egy középserű fesztivál képe. Ha épp nem is hangzott el hangosan, a fesztivál ideje alatt suttogva mindenki kultúrpolitikai vitákat,

nézeteltéréseket emlegetett. Hogy a színház átpolitizált intézmény, legalább akkora ordas közhely, minthogy az irodalom is a politika hatása alatt áll. Ennek mentén beszélünk Magyar Színházi és Magyar Teátrumi Társaságról, (Szépirodók Társaságáról és Magyar Írószövetségről?).

A legnagyobb felháborodást Vidnyánszky Attila rendezése, a *Bolha a fülbe* okozta, amelynek szakmai beszélgetése is a nevetséges és kínos közt félúton helyezkedett el. Ennek elsősorban az volt az oka, hogy sem a rendező, sem a főszereplők nem jelentek meg, így valójában az összejövetel okafogottá vált, amit a felkért hozzászólók a maguk módján jeleztek is.

„Hogy kerül ide ez az előadás?” – kérdezték többen: kritikusok és nézők, ízléstelennek találva a produkció humorát és

erőltetettnek a politikumát. Egyesek politikai hátszemet emlegettek, eszerint muszáj volt a Nemzeti leendő igazgatójának egy rendezését bemutatni, a *Bolha a fülbe* versenyprogramban való szerepeltetésének valójában csak gesztusértéke van, sőt a válogatókat vádoló hangok is megszólaltak. Noha az előadást Szigethy Gábor javasolta, Solténszky Tibor dramaturg is megvédte dramaturgiai szempontok alapján. Számára az volt az érdekes, meddig feszíthető egy darab váza beépített plusz jelenetekkel, játékokkal, improvizációkkal úgy, hogy még felismerhetően önmaga maradjon. Míg a *Bolha a fülbe* a rendezői koncepció tekintetében gerjesztett vitákat, ízlésbeli kérdéseken és a politikai felhangok erőltetésén lehetett háborogni, a nézők lelkesen ünnepelték a színészeket, és hangosan derültek egész este.

A Komáromi Jókai Színház *III. Richárdjában* inkább egy rosszul sikerült előadás fagyasztotta meg a nézőteret. Koncepcionálisan semmi kivetnivalót nem találhattunk a rendezésben, a szakmai beszélgetés során többen vehemensen védtek a címszereplő Mokos Attilát, mintha egyetlen gyenge előadásból egész életművét kérdőjeleznénk meg. Ez a mentegetés azonban úgy hatott, mintha a „nem fáj az, csak úgy érződ” mintájára megpróbálnák a jelenlevőknek elmagyarázni, hogy az előadás valójában jól sikerült. Márpedig rossz előadás, gyenge alakítás van, és ez még nem tragédia, még a legjobb előadásokat válogató országos találkozón sem. Aki egy-egy előadást többször lát, tudja, hogy alig hasonlítható egyik a másikhoz.

A POSZT-on ráadásul jószerivel senki nem a saját játszóhelyén adja elő a darabot, nem abban a térben, ahol az készült, a szakmai beszélgetéseken többször elhangzott, hogy túl nagy térbe kerülve elveszett egy-egy kamaraszínházi produkció.

Ez lehetett a helyzet a zalaegerszegiek *Színész-nők* című előadásával, amely eredeti helyszínén sokkal hatásosabb és nyomasztóbb. Egyedül Ecsedi Erzsébet kapott a színész zsűritől díjat, és ezt megalapozottnak érezhetjük. Kevés olyan színészi alakítást lehet látni (és kevés ilyen lehetett a fesztiválon is), ahol a nézőben fel sem merül, hogy szerepet alakító színésznőt lát, ahol a szerep mögül olykor kitekint a díva, hanem egyszerűen maga a darabban megírt figura van jelen. Ecsedi Erzsébet a szerep mögött tökéletesen eltűnő művész, akinek a munkáját jogosan illette az elismerés.

A várakozással ellentétben nem kapott egyáltalán díjat Jeles András rendezése, *A félkegyelmű*, pedig lebilincselő, hatásos előadás. Talán ez sem tudott annyira hatni szokatlan, nagyszínpadi környezetében, mint a szombathelyi közegben. Jeles rendezései általában lassúak, szélsőségesen kidolgozottak, és többnyire látványvilágukkal hatnak. Itt sem volt ez másképp, a vizualitás dominált, de Czukor Balázs Miskin hercege is kimunkált és meggyőző alakítás volt.

A zsűri negligálta Méhes László *Picasso kalandjai* című előadását, Jászay Tamás egyenesen professzionális revüműsornak aposztrofálta, és nehezményezte, hogy egy korábban megcsinált Pesti Színházi elő-

adást másolt le a rendező a pécsi társulatra alkalmazva. Ezzel kapcsolatban az is felmerült, hogy nemcsak a befogadó városnak tett gesztusként került-e az előadás – amely egyébként nézők és kritikusok egyöntetű véleménye szerint nagyon szórakoztató volt – a versenyprogramba.

A *Bányavakság* a legjobb férfi és női mellékszereplő díját is elhozta. Nagy Dorottya Iringó szerepéért, Bányai Kelemen Barna pedig Florin, a román rendőr megformálásáért hozhatta el az elismerést. A darab (amelynek szövegét angol fordításban is kivetítették) elsősorban nyelvi igényességével, és groteszk humorával hatott a közönségre.

Az „Édes Erdély”, a magyar tiszta forrás közhegyességével állítja szembe a valóságot: a kis faluban élők teljes reménytelenségét, mindezt egy aranycirádás keretben, szarvasos falikép előtt, mintha az egész erdélyi paraszti giccs csak egy kommersz falvédő volna. Noha a magyarok és a románok együttélésének kérdései nyilván leginkább a határon túl húsba vágóak, a magyar történelmi traumatizáltság ismerős mondatai csengtek vissza a „Ki kezdte? Ki a hibás” témájú dialógusban, ahol a magyar polgármester és a román rendőr sorolják a történelemben visszafelé haladva, miért jogos, hogy „ők”, románok illetve magyarok „csak visszaütöttek.”

Hosszú, pást-jellegű színpadot épített Bérczes László az egymásra acsargó Connor-fivéreknek a *Vaknyugat* előadásán. Talán azért, hogy a két oldalon ülő nézők egymással ugyanúgy szembekerüljenek,

Szakács László, Ördög Miklós Levente és Czikó Julianna a *Bányavakságban*

Kiss Mari, Ecsedi Erzsébet és Kovács Olga a Színésznőkben

ahogy a darabbeli testvérpár. (Hasonlóan szabálytalan elrendezéssel, a hagyományos dobozzínpadokkal szemben csak a Nemzeti Színház *Amphitryon* című előadása élt.)

A *Vaknyugat* figurái jól megrajzolt, egyszerre szerethető és gyűlölhető alakok, Székely Csaba figuráinak rokonai. Nem véletlen, hogy a Hunyadkúrti György által megformált Valene megszerezte számára a legjobb férfi mellékszereplő díját (bár ugyanennyire lehetett volna főszereplőknek is tartani a Connor testvéreket).

Több darab is visszaigazolta a drámai nyelv, illetve a friss fordítás fontosságát. Mintha a színpadon hamarabb tűnne elavultnak egy szöveg, mint könyvben olvasva. Így került színre Brecht drámája Térey János fordításában, Ibsen műve Kúnos László és Rakovszky Zsuzsa fordításában, és a *Vaknyugat* színvonalához is rengeteget adtak Varró Dániel különleges nyelvi leleményei.

A *Peer Gynt* valóban a legjobb előadások egyike volt, nem véletlenül méltányolta a szakmai zsűri a zenét, a dramaturgiai munkát, Polgár Csaba alakítását és a jelmezeket egyaránt. Ascher Tamás rendezése Ibsen (szigorú dramaturgiai vonalak mentén meghúzott) szövegét, és a szerepeket játszó színészeket helyezi a középpontba. Tudatosan vonja össze a szerepeket, és minden szerepnek valódi jellemet épít. *Peer Gynt*je elsősorban apafigurákkal harcol, és az életben támogatóként felbukkanó nők mind valamennyire anyafiguráknak tűnnek.

Érdekes, hogy a másik legtöbb díjat hozó, sőt valójában győztes *Jócmibert keressünk* mennyi negatív kritikát gyűjtött össze a bemutató óta. Több kritikus szava tette, hogy a rendező sokat markol, keveset fog, hogy túl sok kérdést akar föltenni, de valójában nem mélyed el egyben sem, hogy rengeteg hatásvadász látványelemet vonultat fel, hogy kommersz és didaktikus, valójában köze sincs a brechti intellektuális színházhoz, hogy a „körúti színjátszás” mindenből fogyasztható bohóckodást gyárt.

Ugyanakkor az egyik zsűritag szerint szinte ez volt az egyetlen előadás, amely megszólítja a nézőt, amely azzal a világgal foglalkozik, amelyben élünk. Valójában ugyanezzel foglalkozik a *Szégyen*, a *Bányavakság*, ha egy székelyföldi kis faluba helyezi is a történetet, vagy a *Vaknyugat*, és a maga szimbolikus világában még a *Peer Gynt* is. Ugyanakkor Brecht teoretikus színháza valóban a legalkalmasabb arra, hogy direkt és szélsőségesen szembeítsen a világgal, amelyben élünk.

Hasonló kegyetlen szembesítés volt a *Szégyen* című előadás. Naturalizmusa, az erőszak extrém ábrázolása azonban megosztotta a nézőt. Erről a szakmai beszélgetésen is szót ejtettek. Volt, aki falhoz állítva érezte magát a provokatív darabtól, megérintette és lenyűgözte, mások – laikus nézők és sokat látott kritikusok – azonban épp az erőszak túlzott bemutatása miatt már az első jelenetben színpadra tett nemi erőszak brutalitása után bevallottan nem tudtak és nem akartak az előadással együtt haladni.

A szakmai beszélgetéseknek egyébként leginkább kellemetlen, olykor kínos felhangjuk volt. Egy-egy ilyen alkalom már-már a botrány határát súrolta: nem jelent meg a rendező, a főszereplő színészek – senki, akit az adott előadásban kompetens személyként lehetne megnevezni. Nyilván egyéb elfoglaltságaik okán igazoltan voltak távol, de a szakmai beszélgetés értelme jelenlétük híján mindenképp megkérdőjeleződött.

Több beszélgetésen éreztem sértettséget viszont a jelenlévő rendezőkön. Ha a kritikus ír valamit, az alkotó nem válaszolhat, kénytelen lenyelni a véleményt, ezekben az esetekben viszont a hozzászólók bármely óvatos kritikai megfogalmazását a rendező nemegyszer indignálódva kérte ki magának még akkor is, ha vita helyett szinte végig az előadás egyöntetű dicséretet hallgathatta.

Vitának nem sok helye volt *A vágy villamosa* megbeszélésén, ahol mindkét felkért hozzászóló rajongott az előadásért. Kiss Csaba egyfajta feminista megközelítésű rendezéssel a hangsúlyokat a női szereplőkre helyezte. A Blanche-t kompromittáló jelenetek kikerültek az előadásból, így a jobb napokat látott, de elbukott nő egyfajta eszménnyé emelkedett. Mindabban, amit Stanleyről elmond, valójában igaza van, és a férfi először tehetetlen, majd erőszakos fellépésre csak aláhúzza ezt az állítást. Stella figurája, melyért Lovas Rozsi idén a legjobb harminc év alatti színésznőnek járó díjat elhozhatta, ennek a nőiességeknek a szélsőséges példája. Konfliktuskerülő és alárendelő, férje mellett áll, de nővérét is megérti – és gyereket vár, egyszerre teljesedik ki az előadás során anyaként és a nagyon szépen megrendezett szeretkezés jelenetben szexuális lényként.

A másik fiatal színésznőnek járó díj Tenki Rékái lett, aki Gothár Péter rendezte *Amphitryon* Alkménéjét játssza a Nemzeti Színház előadásában. Kleist darabja erős mai, politikai áthallásokkal szólalt meg, mostani bizonytalanságainkra, kiszolgáltatottságunkra játszott rá.

Korábban említettem már, milyen kevés kortárs magyar irodalmi szöveg kap helyet a színpadokon, illetve ennek a fesztiválnak a programjában. Van példa nagy színházi sikerekre, évek óta több színház műsorán fenn vannak, és rengeteg nézőt vonzanak Háy János drámái (*A Senák*, *A Gézagyerek*) és Egressy Zoltán darabjai (*Portugál*, *Sóska*, *sültkrumpli*), az utóbbi időben pedig Székely Csaba Bánya-trilógiája.

A Színházi Dramaturgok Céhe fontosnak tartja, hogy további ilyen sikeres művet juttasson el a színházakhoz, ezért minden évben megrendezi Nyílt Fórumát, ahol felolvasószínházi formában három kortárs magyar dráma hangzik el, további három, a Nyílt Fórum Füzetekben megjelent műről pedig szakmai beszélgetéseket, vitákat tartanak. A fesztivál végén kiadják a legjobbnak járó Vilmos-díjat.

Idén a legnagyobb érdeklődésre Székely Csaba *Bányavidék* címen megjelent trilógiájának harmadik része, a *Bányavíz* tarthatott számot, amelyet Csizmadia Tibor rendezésében mutattak be. Az abszurd hangütésű színmű a korábbi darabok világába vezet, ugyanazon a színvonalon, ugyanazzal a groteszk humorral mutatja be a korábbi művek falujának világát, most a részeges plébánost és szeretőjét állítva a középpontba.

Egressy Zoltán drámakötetének megjelenése kapcsán az *Időutazás* című vígjátékot adták elő Harangi Mária rendezésében, melynek külön érdekessége, hogy az egyfelvonásos darab eredetileg a békéscsabai drámaíró versenyre született, a szerző később írta tovább, és méltónak tartotta drámaíró életműve részévé tenni. A darab leginkább bohózat, amely nem közelíti meg a sokak által szeretett *Sóska*, *sültkrumpli*, *Portugál*, vagy akár a *Három koporsó* árnyalt emberábrázolását, valójában csak játék a cselekmény bonyolításával és kibogozásával.

A Vilmos-díjat idén Mikó Csaba *Apátlanok* című drámája kapta, amely egy család totális érzelmi és erkölcsi széthullását állítja párhuzamba a rendszerváltás társadalmi átalakulásával. A versenyprogramban futó kortárs, ír dráma, McDonagh *Vaknyugat* című műve lehetne hasonlóan kiábrándító, ha ellensúlyként nem volna az a humor, amely Mikó Csaba szövegében csak alig-alig tűnik fel. Világa, a magánélet kiszolgáltatottsága és elszívárosodása, az anyagi és lelki nyomor ábrázolása iszonyúan nyomasztó. Nyomasztóbb a III/III-as ügyekkel foglalkozó drámakénál, amelyek közül az egyik, Kenedi János és Tar Sándor leveleiből összeállított *Megtisztulás helyett* című, Kiss Csaba rendezésében szintén a Nyílt Fórumon hangzott el, a másik pedig, Méhes Attila: *A Bihari fedőnevű ügynök* élete, szintén a Nyílt Fórum Füzetekben jelent meg.

Kevésnek és szegényesnek ítélték az idei Off-programokat. Helyet kaphattak itt a sikeres színművészeti egyetemi vizsgaelőadások, gyerekprogramok, koncertek, kiállítások, a diákszínjátszók gálája, a Nemzetiségi Színházak Fesztiválja, a Független Roma Fesztivál. Több népszerű, belvárosi helyszín megszűnt néhány éve, például a Dante, ami a régi fesztiválozók szerint leginkább biztosította a fesztiválhangulatot. Új helyszínként a belvárosban a Nap-pali Kávézó – amely egyben szálláshely is – biztosított lehetőséget koncert, színházi produkció és kiállítás számára.

A POSZT játszóhelyei között néhány éve szerepel a Zsolnay negyed. Mára várható lett volna, hogy integrálódjon a fesztivál egyéb helyszínei közé, a versenyprogram egyes előadásai is a Janus Egyetemi Színpadon zajlottak, de még mindig inkább tűnik zárványnak, mint életteli kulturális központnak. Tömegközlekedéssel nehezen megközelíthető, az utolsó busz elég korán elmegy, és bár több egyetemi órát

A közelség üveggolyó

A Kecskeméti Katona József Színház 2012–2013-as évadáról

Az előző évszázad hetvenes éveinek legvégén még nem volt Kecskemét és Budapest között crossbar rendszerű a telefonösszeköttetés. Előjegyzéssel is órákat, olykor napokat kellett várni ahhoz, hogy sürgős ügyekben szót tudjanak váltani az emberek, ezért Beke Sándor színházi rendező/főrendező reggelente felült a hathúszasra. A Nyugati pályaudvar peronja végén várt rá Rátkai Erzsike, a táviratban odahívott díszlet-, jelmeztervező. Megbeszélték egy lócán a készülő előadás tennivalóit, és Beke a következő gyorsfordult is vissza, hogy a tízórás próbakezdésre ott legyen. (Autóval az út fél nap lett volna – csak oda!) A mai igazgatónak bezzeg nincsenek szereposztási gondjai. A fővárosi színésznek kutyapesztrát sem kell fogadnia arra a rövidke időre, amíg odavan a kecskeméti színpadon: a rosszmájú vetélytársak ezzel magyarázzák az alig-vidéki Katona József Színház látványos sikereit. A történet persze nem ennyire egyszerű.

A hagyomány útmutató. Való igaz, a rossz telefonösszeköttetés és a katasztrofális úthelyzet sohasem riasztotta el a teátristákat Kecskemétől, amelynek gyönyörű színházépületét 1896-ban nyitották. Már az 1948-as államosításokat megelőzően, a körzetesített, de maszek működési szisztémában is megfigyelhető volt a szakmabeliek ide vonzódása: a korábban főképpen Arad–Békéscsaba és Gyula környékén érdekelt Radó família

Vilmos keresztnévű tagja a híros városban telepedett le, és szervezett társulatot. 1948 után, a köztulajdonba került társulat élén – mindjárt az első négy évad alatt – négy igazgató váltotta egymást, s ez így ment rendszeresen 1958-ig. Akkor az immár „államosított” direktor, Radó Vilmos vette át az irányítást.

Radó visszahonosította a professzionális szemléletet, érzékenyen alkalmazva azt a megváltozott tulajdonviszonyokra. Tudta pontosan, hogy a társulatok fennmaradása minden korban a napi bevételtől és a krózusok rokonszenvétől függött. Az új kurzusban a bevételt nem pénzben, hanem nézőlétszámban mérték, a tehetős patrónusokat pedig a néphatalom képviselői váltották fel a rokonszenvosztásban. Másfél évtizednyi, békebeli nyugalom következett az irányítása alatt, aminek alapja a politikai megrendelés, a lakossági óhaj, és a minőségi színjátszás belső igényéhez

Hangyaboly. Troján Nóra, Dobó Enikő c. h., Krajcsi Nikolett c. h., Danyi Judit.
Fotó: Walter Péter

tartanak itt, és a tanév során van diákélet, a fesztivál alatt még mindig a Király utca volt az igazi a fókusz, a Nemzeti Színház, a Kamaraszínház, illetve a többi belvárosi helyszín: a Dominikánus Ház, az Irodalom és Művészetek Háza.

A színház egyik legfontosabb kérdése mindig is a finanszírozás volt. Az állami támogatásokból élő intézményekre lesújtottak a különféle megszorító intézkedések, a független színházak pedig az ellehetetlenülés szélén állnak. Az állami támogatás kevesebb mint egy százaléka jut rájuk.

Ennek kapcsán volt érdekes vita a TAO-ról, a társági adóról, amely lehetővé teszi, hogy adókedvezmény fejében a színházakat a jegybevétel nyolcvan százalékáig magáncégek, gazdasági társulások támogassák, cserébe adójóváírást kapnak. Ez egyszeriben megszűntette a szponzori rendszert, mivel senki nem fog anyagi előny nélkül támogatni egy kulturális intézményt, ha megteheti úgy is, hogy ez anyagi érdekét szolgálja.

A támogatási forma egyfelől előnyös a színházaknak, ugyanakkor sok teátrumigazgató eleve úgy tervezi az évadot, hogy minél több népszerű (olcsó

sikerre esélyes? hatásvadász? kommersz?) TAO-esélyes előadás tűzhessen műsorra. Számos visszaélésre is fény derült: fantomtársulatok dél-amerikai fellépései, illetve az ügynöki munka, amely a mecénásként fellépő cégek és a kulturális intézmények között áll, és komoly hasznót húz a lehetőségből. Ráadásul a TAO most már sportcélokra is igénybe vehető, hazánkat ismerve pedig több vállalat fogja a labdarúgásra fordítani a bevételeit, mint a színházra. Ezek ismeretében a társaságiadó-törvényt több helyen módosították, a színházak pedig remélik, hogy a finanszírozási kérdésekben ez a támogatási forma hatásos lesz.

Szinte mindenütt elhangzott, hogy a pécsi fesztivált át kell szervezni, újrakezdekről, újrastrukturálásra szólunk a színházcsinálók, valójában semmiféle konkrétum nem hangzott el arról, milyen lenne ez az új, átszervezett és újrastrukturált POSZT. A néző addig is színházba jár, tapsol, örül a jó előadásoknak, bosszankodik a kevésbé sikerülteken, véleményt formál, a színész pedig játszik. Ki-ki, ami a feladata.

Csuja Imre és Polgár Csaba a Peer Gyntben

való igazodás helyesen megválasztott aránya volt. Az idilli állóvizet 1973-ban elégték meg az arra illetékesek. Történt ekkor, hogy egy jeles rendező, Ruszt József „lebegő pozícióba” került.

Ruszt tündöklése a város (és az ország) színház-történetének külön fejezete. Az Egyetemi Színpadon hírnevet szerzett rendező Debrecenben kezdte vidéki pályafutását, ahol megbecsülték a tehetségét, de a főrendezővé történő előrelépését nem támogatta a városvezetés. Igazában Budapesten lett volna a helye, ám a fővárosi színházak vezetői pozícióit szilárdan őrizték ekkor azok a nagyformátumú színházművészek, akik 1956 után feladták a passzív rezisztenciát, és a kádári kiegyezési ajánlatot elfogadva, hivatalt vállaltak a '60-as évek elején-közepén. Kínálkozott a közeli Kecskemét, az a város, amelynek népképviseleti döntéshozói mindig útkeresők voltak, lazább szellemben vitték az ügyeket, mint hasonló pozíciójú kortársaik szerte az országban. Választásukban őket nem befolyásolta Ruszt rendhagyó nemi irányultsága; a központi szervek ugyanakkor kíváncsún tartották, hogy biztosítékként (stabilizátorként) – szovjet mintára – Miszlai István személyében intendáns-igazgató álljon fölötté/ mellett. Radót nyugdíjazták, de örökös igazgatóként a főrendezővé kinevezett Ruszt közelében tartották. 1977-ig a kecskeméti színjátszás szakmai aranykora következett. A társulat felhívta magára a figyelmet; Kaposvár és Szolnok után az ország harmadik alakulata lett vidéken. Gábor Miklós mellett sok tehetség gondoskodott a sikerről. A szakmai (rendezői) pályája csúcán kerülhetett Ruszt Budapestre, a kecs-

keméti ciklusnál maradandóbbat azonban már nem alkotott.

Romépítők. A dicsőségek fájdalmas következményei abból szoktak származni, hogy a születésük pillanatában kielemezetlenek maradnak a sikerek. Így esett, Kecskeméten is. A városvezetők etalonként állították Rusztot az utódok elé, megfélekezve mindazokról az engedményekről, amelyeket személyre szabottan, a kivételes és kivételesen támogatott tehetség kapott. A színház a kötelező tizenkettőről nyolcra csökkenthette éves bemutatászámát (a költségvetés teljesítményarányos módosítása nélkül). Elengedhet-e az operetteket, játszhatott klasszikus drámákat a zenés vígjátékok helyett. A nézők által elfogadott (kiismerhető) *en suite* műsorrendről – a vendégszínészek elfoglaltságaihoz igazodva – repertoár-játékra térhetett. A változtatások kikezdték a közönség idegeit, ám a megbántottságuk csak a főrendező távozása után mutatkozott meg nyilvánosan. Elveszett a közbizalom a színház iránt, a következő vezetés pedig értetlenül és tehetetlenül szemlélte azt a helyzetet, amelyre nem készítették fel, sőt ellenkező iránymutatást kapott: egy sikeres társulatot kell még sikeresebbé tennie! Három direktíót darált le gyors egymásutánban a városvezetés, mindegyre várva az újabb, központilag odavezérelt csodát. Nemhiába... „fenn” ismét helyzetlebegést jelzett a szakmapolitikai monitor.

A Kádár János portrékötetének megírásával viszonzandó szívességet tevő Gyurkó László 1982 körül elhatározta, hogy tovább folytatja – ezúttal Kecskeméten – a Huszonötödik Színházban, majd a Népszínházban megrekedt mozgalmasszínházi modellkísérletét. Jancsó Miklós akkoriban a színházi rendezésekben lelte kedvét. Hernádi Gyula a darabjai műsorra tűzéséhez saját színházat keresett. A kultúráért felelős politikus, Aczél György integrálta a vágyakat: elzavartatta helyéről az alig fél éve kinevezett menedzsmenetet, hogy a hibridjének feltárja az életteret. Az elegyes kedéllyel (hol szabadossággal, hol a vezetői önkény szabadságával) gyakorolt liberalizmus nem írt a kecskeméti színház történetébe kitörölhetetlen fejezetlapokat: Jancsó és Hernádi, hamar felismerve a diszkrepanciát,

méltányolható sietséggel visszavonult, Gyurkót azonban csak az épület felújításra történő bezárása árán (előrehozott rekonstrukció) lehetett elhárítani.

A közönség jelentékenyebbik hányada maradi: a cselekményből ért, igényli, hogy legyen az előadásnak eleje, vége és veleje: a blódság a színházban egyszer használatos dramaturgiai fegyver; napi puffogatásától a nézőt ingerültség fogja el. Jancsóék után ki kellett bányászni a közönséget a szellemi romok alól. Lendvai Ferenc vállalkozott a színház morális újjáépítésére, nem igazán különleges anyagokkal operálva. Operett-szériákkal, népszerű magyar és külföldi klasszikusokkal hamar meg lehetett tölteni az elhagyott zsöllyeket. Tanulság, hogy a néző örök túlélő. Vannak azonban a könnyű műfaj sorozatjátzásának a most folyó színházi munkára vonatkozó szakmai tanulságai is. Az mindenekelőtt, hogy a kényeztetés ízére ráérző néző hálálkodásába kisvártatva beleszövődnek a műfaj minőségi követelményei iránti reményszólások, várakozások, majd követelések: utóbbi fázisban a korábbi háláérzetnek már az emléke sincs jelen. Kezdetben beéri a publikum annyival, hogy kedvenc operett-számaait a saját színházában hallgathatja, aztán szeretné kóruskísérettel hallgatni a nótát, később élvezni a hozzájuk tartozó táncbetéteket. Minőség-megrendelésbe akkor vált az óhaj, amikor sekélynek találja a zenekari hangzást, majd pedig elvárja, hogy a megerősített zenekarnak tisztán főle tudjanak énekelni a szólisták. Végül: miért mindig ugyanazok az arcok és hangok?

A nézői kérdésre két kézenfekvő válasz van: nincs más, de ha lenne, arra pénz nem volna. Az ideológiai vadszocializmus korában kifejlesztett, lényegében szovjet mintájú színházművész-képzésben kíméletlen harc folyt a muzikalitás ellen. Kezdetben az operett-gyűlölet volt a jellemző, aztán ugyanezt az indulatot kapta örökül a musical: az émelyítő kispolgári és a pesszimista gépzene. A '60-as évek végéig specializáltan nem is oktatták a zenés színházi műfajokat: a primadonna, a bonviván, a szubrett és a táncos-komikus szerepkörének fortélyait csak a régi színészekről lehették el azok a fiatalok, akik véletlenül jó énekhanggal kerültek be a Színművészeti Főiskolára. A muzsikaellenes szemlélet a javadalmazási lehetőségekben is tükröződött. A közalkalmazotti bértábla alapján fizetetteknek nem vették/vehették tekintetbe az énekhang életidejét; a lassú érlelődését, a terhelhetőségét, a múltékonyságát. Az énekes-színészi teljesítményeket nem lehetett (nem lehet) munkabérrel ellentételezni. Lendvai Ferenc, a kecskeméti teátrum igazgató-főrendezőjeként, hallgatólagosan beépítette színészei fizetésébe a mellékevékenységük (a hakni-produkciók) jövedelmét. Egészen odáig ment a támogatásban, hogy biztosította a próbalehetőséget: nem csak a helyiséget adta ingyen, de az időpont-egyeztető titkársági szolgáltatás is rendelkezésre állt. Kölcsönzési

díj nélkül vihettek ki jelmezeket, díszletelemeket, reflektorokat, hangtechnikát. A kedvezmények fejében aztán az esti előadásokon a legjobb tudásuk szerint kellett teljesíteniük. Mindemellé nem szerződötetett olyan rendezőt, akinek az instrukciói koncentrációs túlterhelést jelenthettek volna. A kedélyes középsszer otthonát teremtette meg. A városvezetéstől erre kapta a jogosítványát.

A középsszer ellenszéruma. A színházfenntartó városok különízléshez való jogát a gorbacsovi peresztrojka hangulatának begyűrűzése állította vissza Magyarországon. A települések főemberei többre lettek érdemesítve az igazgatói kinevezések szolgálai aláírogatásánál. Meghirdethették (igaz, kötelezően) a színigazgatói pályázatokat; összeállíthatták a bírálóbizottságot. Elfogadhatták vagy figyelmen kívül hagyhatták a társadalmi szervek észrevételeit, a szakvéleményt, az iskolai végzettséget és az orvosi bizonyítványokat. Nehéz helyzetbe is kerültek menten, mert nem volt (nincs) lehetőségük arra, hogy apparátusukban olyan munkatársat foglalkoztassanak, aki az országos színházi ügyekben naprakészen tájékozott. Pedig az ajánlkozók, az ajánlók és az ajánlatok tündér tarkasága mindenkor résen léte igényelne.

A meghitt középsszernek mintegy az ellenpontjaként jelentkezett markánsan brechtianus, németföldi eredetű, posztmodernre hajló színházával Bodolay Géza, aki 1998–2008 között volt a kecskeméti Katona József Színház igazgató-főrendezője. A maga rendezte előadásokkal megosztotta a közönséget, az évadműsorainak komplexitása azonban azt eredményezte, hogy a bérletváltók száma tartósan tízezer fölött volt minden szezonban, ami közben nem maradt el a színház szakmai teljesítményének az elismerése sem. Például a Zsótér Sándor által rendezett Scribe-darab, az *Adrienne (Lecouvreur)* 2005-ben elhozta a Pécsi Országos Színházi Találkozóáról a legjobb női főszereplőnek (Böröcsök Enikő) és a legjobb női epizódszereplőnek (Balogh Erika) járó díjat is. A két ciklust teljesítő Bodolay azonban fokozatosan felélte a közönség kíváncsiságkésztetét, és a harmadik igazgatói ciklusra már nem kapott bizalmat.

Kecskemét nem színházi válságváros. Hagyománykerülő és hagyományteremtő. Úgy tűnik, a hegeli dialektika egyszerűsített képletét követi a városvezetők színházarculat-rendelése: hol a tömény kockázat, hol a tömény biztonság mellett tesznek hitet, hogy aztán – a szintézis szándékával – hagyják elérkezni az arányteremtés korszakát. A 2008-ban igazgatóvá választott Cseke Péter és művészeti vezetőként társa, Réczai Tamás – szintézisemberek. Bérőlszámuk a 2012/13-as évadban: 14 481 fő. A nagyszínházban 8 bemutatót tartottak (kilencedik a Zenél az erkély, ami azonban csak helyileg van a főépületben, egyébként kis térigényű, stúdiószerű zenés családi színházi produkció), továbbá 3-3 új előadás volt a Kelemen László

A vihar. Kőszegi Ákos és Szemenyei János. Fotó: Walter Péter

Kamaraszínházban és a Ruszt József Stúdióban. Az össznézőszám május végén, az adatkéréskor 94 500 fő (ezt nem lehetett véglegesnek tekinteni, és nem is a hivatalos, ugyanis hiányoztak a júniusi játéknapi, illetve az Újvilág passió arborétumi és az udvarszínház előadásainak adatai.)

Cseke Péter 1976–1981 között a debreceni Csokonai Színház tagja volt. 1981–1990 között a Madách Színház színésze, éppen az intézmény fénykora végén, amikor még egybetartozott a körúti épület és a Madách téri Kamara, amikor még együtt hatott Ádám Ottó, Vámos László, Lengyel György háromféle realizmusa, de már jelentkezett a musicalekhez vonzó fiatal Szirtes Tamás. Ugyanakkor olyan vidéki minták lebeghettek a szeme előtt, ahol kizárólag a teljes városközösség ízlésére/fogékonyságára tekintő színháznak lehetett létjogosultsága (színház édesapja Nagyváradoson játszott, ő maga a háromtagozatú debreceni nagyüzemben). Cseke munkára fogta a korábbi direktorok Kecskeméten és környékén letelepedett színészeit, illetve azokat, akik a régebbi idők közönség-kedvencei voltak. Ugyanakkor meghívta rendezni a szaksajtó kedvenceit (Mohácsi János, Zsótér Sándor), valamint azokat, akik eredeti látásmódjukkal gyarapítani tudták a társulat színpadi kifejezőkincsét (Bagó Bertalan, Benedek Miklós, Dér András, Szász János, Zubornyák Zoltán).

Történi kísérlet a nemzetközi porondon való megjelenésre is (Vlad Troickij Gogol-víziója 2009-ben), de belátták, ehhez még részint erőt kell gyűjteniük, részint az építkezés logikus rendje nem ez. A hajdani Jancsó-koncepció egyik rendszerhibája az volt, hogy a csúcsa felől építhető piramis képletét alkalmazta. Úgy tartotta, előbb foglalkozhat a világszínház, az európaiság, a regionális központ eszméjével, mint az alkotóműhely programjához illeszkedő közönségbázis megszervezésével, pedig múltóban volt már az a kényelmet biztosító gyakorlat, hogy a művészi önmegvalósítás, vagy a fenntartói megrendelés jegyében tervezett műsorokra a társadalmi szervezetek delegálták (vezényelték ki) a nézőket. Az irányítésvetés mellett, kommunikációs hiba is történt akkor. A megnyilatkozásokban eltúlozták a világszínházi ambíciók hangsúlyozását: kevesebb szót ejtettek a mulattatásról, a színház kikapcsolódást szolgáló (ugyancsak közfeladati) és a nézővé nevelői funkciójáról. (Tapasztalati tény, a világszínház fogalmához az unalom képze- te társul a magyar közönségben: a honi közfelfogás szerint a katarzis nem felszabadít, hanem letargiába dönt.)

A Cseke–Réczei évadmodell a 6. szezon végén tartva kialakulnak mondható: megtalálták az önkifejezés és a közszolgálat összeillesztésének azt a technikáját, amely lemezrétegenként különválasztva is értékelhető, de van egymásba fonódása, konszonáns/plasztikus elegye is. Nem szabad úgy értelmezni az

alkotás és a közfeladat kapcsolatát, mintha a művészet azért létezne, mert valaminek a köntösében fontos közfeladatoknak kell teljesülniük. A színházi tevékenység lényege az, hogy a *produkció eredendően műalkotás* legyen, bármilyen vágyhoz/célhoz rendelik. Ilyen volt az elmúlt évadban Cseke Péter és Kocsis L. Mihály *Újvilág passiója* (rendező: Cseke Péter). Ismeretterjesztő, szertartásfelmutató, egyszersmind szakrális a szónak abban az értelmében, hogy a magyar hittérítők motívumának bevonásával előidézte a személyes (nemzeti azonosságérzetünkben személyes) megrendülésünket. Olyan, az egész családnak szóló előadás volt, amelyben a színház pedagógiai lehetőségei tisztán érzékelhetők.

A társadalmi beilleszkedés folyamatában a felnövő lény elveszíti természetes kapcsolatát a saját képzeletével. A képzettársítás szabadságának megőrzésében nyújt segítséget a színpadi előadó-művészet (színház). Az elsőszámú közfeladat annak tudatosítása, hogy van élet a számítógép monitorján és az iskolán/munkahelyen kívül is. Legyen képes megkülönböztetni magát az ember a számítógéptől. A tájékozódó-készség fejlesztése (~kommunikációs tehetség), a „se lát, se hall” szindróma leküzdése, a több irányból egyszerre érkező impulzusok feldolgozására alkalmassá válás elősegítése úgyszólván kizárólag a színházban lehetséges. Ez új típusú sikerélmény-forrás a gyermeknek (maholnap már a számítógépen nevelkedett szülőjénél is), erre épülhet a társasági együttlét gyakorlása: a polgárrá nevelés folyamata. Ezt a célirányt tüzték ki (az említett követően) az évad nevelésművészeti előadásai: Nemes Nagy Ágnes–Novák János: *Bors néni* (rendező: Novák János), Németh Virág: *Mátyás-mese, avagy hogyan került álruha a királynőre?* (rendező: Porogi Dorka) és az ugyancsak családi élményként kínált musical: Tolcsvay László–Müller Péter–Bródy János: *Doctor Herz* (rendező: Szerednyey Béla).

Második helyen a kikapcsolódási alternatíva felkínálását említettem. Az állami színházaknak e téren konkurenciája van. A vállalkozói szféra megjelenése életre hívott hálózatépítésre képes, nyereséges magánügynökségeket, amelyek arra alakultak, hogy pótolják a színházi struktúra tökéletlensége miatt keletkezett műsorkínálási hiányokat. Élvezetes, kis személyzetű, szerény díszletű, könnyen mozdítható produkciókkal járták (járják) be az országot; felléptek (fellépnek) szinte bárhol, ahová a villanydrót elér. Gazdaságos működésük titka a szerveződés teljes szabadságában rejlik; a szabadság alapja az indító magántőke-impulzus (Orlai Produkció). A produkciós vezetők – az adott mozgástérben – eredményesebbek, mint a színházak menedzsmentjei. A Cseke-színház sikeresen vette fel a harcot velük. A valamikori Kis Madách műsorának nosztalgiajától vezetve, sorra mutatják be a hajdani sikerdarabokat, vagy a sikerkovácsok főszereplésével, vagy azok rendezésében. Ilyen volt az elmúlt szezon-

ban a *Páratlan páros*, Cseke Péter és Szerednyey Béla főszereplésével, az előbbi színész rendezésében.

Megfigyelhető Kecskeméten – de szerte az országban is – a színészek újbóli szerepvállalása a rendezői feladatkörben, ellencsapásaként mintegy az elmúlt évtizedek hivatásos rendezői diktatúrájának. A fogalmi alapú (dramaturgiai konstrukciót erőltető) gondolkodást kezdi felváltani a színpadi szituációk (élethelyzetek) kibontására törekvő, a hétköznapi valóságához könnyebben köthető karakterábrázolás, a hálósobák és nappalik filozófiája. Az önmagával szemben igényes színész azonban ebben a szellemi közegben sem a közönségesség irányába halad. Benedek Miklós *Meseautó*-rendezése például országosan kiemelkedő teljesítmény a mulattatva filozofálás kategóriájában.

Az üzleti életben sikeres, de magánéletében boldogtalan bankvezér beleszeret az egyik alkalmazottjába. Titokban autót ajándékozik neki, és sofőrnek is elszegődik mellé, hogy kiderítse, a lány önmagáért szereti-e. Jelen van még a főnökébe szerelmes titkárnő és a mindent megbonyolító Halmos úr. Az 1934-ben készült film színpadi adaptációja (Vitéz Miklós–Vadnai László: *Meseautó*) iróniatartalmában meghaladja az eredetit. Összekötő kapocsként ott van ugyan a Halmos úr szerepében Kabos Gyula emlékét ügyesen megidéző Vida Péter; Szűcs bankvezér (Kiss Zoltán) és Anna kisasszony (Troján Nóra) házasságba torkolló flörtje azonban egészen e századi kapcsolat. Már a szereposztás is távolságtéremtő: az operett-színész bonviváncsztatúráira a magyar színpad legszenvedélyesebben nyegle drámai szendéje felelget. Figyelmeztető jel a leány elhagyogatódó rózsaszín körömcipője (Hamupipőke) is, ami visszatérő motívumként arra jó, hogy ne legyen számunkra hirtelen csüggedés forrása a nagy lillafüredi leánykérekes finálé-hangulatát ellenpontozó zárókép: Anna kisasszony gubbaszt az aktái közt: a munkaidő terhére elkövetett irodai ábránd, szivárványszürke álom volt a szerelmes meseautó-kaland.

Az évad másik sztárszínész-rendezője Verebes István volt, aki Sára Bernadette és Zsurzs Kati jutalomjátékaként – a közönség legnagyobb öröme – vitte színre Pierre Notte a *Két néni, ha elindul* című groteszk történetét. Egy testvérpár utazása Párizstól Amiens-ig. A szépkorú hölgyek fejükbe veszik, hogy ezzel az úttal megpróbálnak rendet teremteni családjuk múltjában. Amíg viszontagságos módon eljutnak kitűzött céljukig, végre mindarról szó esik, amiről huszonöt évig nem beszéltek.

A színház mulattató funkciójának szinte ars poetica szintű megfogalmazása a *Lesz vigasz* alcíme: „zenés nézőtoborzó, operett és musical részletekkel, két részben”. Rossz híreket kap a vidéki kultúrház igazgatója: ha sürgősen nem talál ki valamit, amivel újra becsábítja a nézőket a csőd szélén álló intézménybe, akkor az épületet eladják, és a helyére sportcsarnokot építenek. A Németh Virág dramaturg által költött mese ürügy arra, hogy dalokkal, népszerű slágerekkel kedveskedhessenek a musical és az operett szerelmeseinek, bizonyítva, hogy „a színház, a játék öröme mindenkié”.

Amint kiemeltém, a művészet rangján folyó mulattatás természetes része, nem kényszer szülte vállalása a közfeladatot ellátó (költségvetési forrásokból fenntartott) színháznak. Ugyanakkor összekapcsoló funkciója van: segítség a színészet megteremtett értékeinek kiterjesztésében, a közönség változó fogékonyságú köreire. Ez lassú, türelmet és tisztességet követelő munka. Az egyszeri alkalomra hívott néző könnyen becsapódhat. Ha nem érezte magát az alkalom vesztesének, bizalom ébred benne a színház iránt, és önmagától visszatér. E kompfunkciónak felelt meg a 2012–2013-as évadban a *Chioggiai cse- tepaté*. Rusznyák Gábor rendező mélyvízbe dobta (komoly szerepekkel terhelte) korábbi/jelenbeli kaposvári színinövendékeit. Az előadás, amelynek stílusformálása bizonyos mértékig a tanmenethez igazodott, kitűnő lehetőséget teremtett arra, hogy a

Vasárnapi gyerekek. Hegedűs Zoltán, Troján Nóra, mögöttük Porogi Ádám. Fotó: Walter Péter

fiatalok nagy rutinú kollégáikkal valós előadáshelyzetben találkozzanak.

A kis halászfalu két rivalizáló családjának leányai-asszonyai várják haza a férfiakat a tengerről. Makramézás közben találjuk őket, s az a feladatuk a színészeknek, hogy a foglalatosságuk közepette mutakozzanak be, és építsék fel a vígjátéki konfliktushelyzetet. (A tűzről pattant Lucietta, az izgékony menyasszonyjelölt – Téby Zita kiérlelt, vibráló alakítása – kedvtelésből és heccből incselkedni kezd a hajóra nem való, együgyű Toffolóval. Ezt elpletykálják a szomszédok a reménybeli vőlegénynek. Ő, Titta Nane, Orth Péter megformálásában hisztériás, feminin macsó. (A darab cselekménye a féltékenységi rohamai és a nővérek abbeli igyekezete körül forog, hogy a szokásjog szerint előbb menjenek férjhez a húguknál.) Szakmai értelemben a makramé-jelenet az előadás csúcspontja. Fantasztikusan egyénített, modern karaktereket feszít egymásnak a rendező: Checra, a tüneményesen butának mutakozó Trokán Nóra lomha délszaki temperaméntuma az egyik hölgytáborban, vagy Tóth Il-dikó (Pasqua asszony) nyájasan békéltető,

bölcs alamusziséga a másik családban: csupa olyan stigma, amely arra vall, a Goldoni-korabeli Chioggia dekoráció csupán: nagyon is napjaink világában vagyunk. A két másik nagy cselekményblokknak is megvannak a markáns színészfigurái. A kikötést követő csetepaté kulcsfigurája Fazakas Géza (Fortunato), a dadogó halász és többrendbeli örömapa. A vizsályfeltáró bírósági jelenetben Hegedűs Zoltán (Valter, a jegyző szolgálja) viszi a prímet, s merthogy vele találkozzunk legkésőbb, azzal a jóhiszemű tévedéssel kelünk ki zsöllyénkből, hogy alakítása kiemelkedett az előadásból. Nem. Egyike volt a kiválóknak, az olyanoknak, mint például a Krajcsi Nikolett (Canocchia),

aki mozgó sülttök-árusként, a halászfalu egész férfi lakossága hormonegyensúlyának elhivatott karbantartója.

A mértéktartó programtervezés kifejleszti a közönségben a tudatos művészeti választás képességét. Shakespeare A viharjának megnézése például annak ellenére sem magától értetődő esti elfoglaltság, hogy tudjuk, a történetet egy jóságos varázsló vezényli: gonoszai nem érhetnek célt, büntetésük pedig a megjavulás: mesét költ a pályájától búcsúzkodó mester, nem iszonyú tragédiát. A társulathoz kötődő színészek megbecsülésének tanúsága A vihar műsorra tűzése. Kőszegi Ákos jutalomjátéka ez, egy olyan díszletben – Vereckei Rita munkája képzőművészeti alkotás –, amely önmagában is kifejezi a rendezői irányt: Prospero barlangja hajó, a hajóoldal deszkahéjai szempillák, amelyek álomra élednek, majd halálra zárulnak. Bagó Bertalan a kiteljesedett élet jutalmaként érkező haláldeű reményével ringat. (A darab értelmezésváltozatairól a Bárka 2012/5-ös számában, a Gyulai Shakespeare Fesztivál kapcsán írtam.)

A tudatmély színháza. A kecskeméti évad szellemi erejét a lélektani irány határozta meg: szinte tudato-

san egymásra építetten van jelen vezérmotívumként az önkeresés, a rendhagyó ember viselkedésének hatása a tágabb-szűkebb környezetre, a tettetés, mint társadalmi elvárás, és a tettetés, mint személyes szükséglet. Három bemutató született ebben a kérdéscsoportban. Időrendben Dér András rendezése (Kaffka Margit: *Hangyaboly*), Zsótér Sándor munkája (Bertolt Brecht: *Angliai második Edward élete*) és a Réczei Tamás által írott/rendezett *Vasárnapi gyerekek*. Zsótér kihívás. Felkérése esély arra, hogy ráirányuljon a figyelem a színházra, s az előadást esetleg beválogassák a POSZT versenyprogramjába. A figyelemben ezúttal nem volt hiány, két autóbusznyi színikritikus érkezett

Chioggiai csetepaté. Orth Péter és Porogi Ádám.
Fotó: Walter Péter

a helyszínre. A POSZT-válogatók azonban más ízléssel álltak. E sorok írója is. Második Edward történelmformáló homoszexualitása ürügyén szépséges és végzetes szerelmi történetet láttunk, azonos neműek között. Merő artizsitikum – sekély szellemi kéj.

A birodalmi történelemnél szűkebb társadalmi térben, egy leánynevelőben játszódik a Kaffka Margit *Hangyaboly* című regénye alapján, Fábri Zoltán forgatókönyvének felhasználásával íródott történet. Az adaptáció Németh Virág dramaturg munkája. Trokán Nóra (Király Erzs), alagsori panorámájú elefántcsonttornyából körtét gördít sétáló pajtasai lábához. A bűn körtéjét. Beleharapni-e, vagy leadni a konyhán, a rendtartás szerint? A kísértés erős, a tettenérés menetrendszerű, ám ezúttal a szigorú büntetés elmarad, sőt engedélyt kapnak a körte elfogyasztásra a növendékek Réti Erikától, a zárda rettegett Kunigundájától (gúnyneven Gumibunda). Az egyszeri, kivételes kegyelem a régi, kedves tanítvány, Virginia nővér látogatásával magyarázható. A szigorú, németes nevelési tradíciókat követő Kunigunda valamikori novíciustól, Virginiától alighanem elvárta a gyöngédséget a négy szemközti együttlétük alkalmakor. Leendő utódaként tekint rá, ő azonban titkon átjátszsa a jelöltséget a zárda ismeretlen múltú, kívülről érkezett lakójának, Magdolna nővérnek – szerelemből. Magdolna azonban nem igényli sem a vezetői felelősség, sem a kéj terhét: Virginia lelepleződik, a zárda belüli utódlási harc a maradiak diadalával ér véget.

A nővérek pozícióharcának egyik rugója kétségkívül a közöttük kibontakozó intim viszony, ám a darab szereplőinek mozgásteret nem függvénye annak. A jövőjük sokkal inkább az örökletes vagyoni helyzetük, és az ugyancsak örökletes habitusuk által meghatározott. Rövidre fogott jelenetek peregnek a vásznunkon. „Lehet, hogy paradoxon, de most annyira alternatív a világ, hogy a klasszikus szerkesztésmód vált igazán progresszívvé. Az egyszerűhöz térünk vissza, a világos meséhez” – vallja a rendező. A pontosan megfogalmazható világot, a tisztaságot keresik a lányok, mert azt látják, hogy amiben vannak, az nem ilyen. Az író által a konzervatívok és a modernnek táborára osztott zárdaiban a maradiság (Kunigunda) hívei a *status quo* fenntartására törekcszenek, a megtevesztés, a hazugság és intrikák eszközeivel próbálnak a vagyonos jelöltek hozományára és főúri adományokra szert tenni. A végsőkig küzdenek a hatalomért, védik pozíciójukat. Virginia követőit viszont az őszinteség, a következetesség vezérli, új és egészséges épületeket szeretnének építeni, saját tanári kart nevelni. Amit a lányok érzékelnek – tetézve a lesbikus indítékkal –, mégsem a tiszták szabadságharca, legfeljebb a követő nemzedék börtönlázadása: a falak eleven fülei, az apácák – orwelli gondolatrendőrök – a növendékgeneráció szemében homogén tömegnek látszanak.

Mit látunk mi? Amit akarunk. Dér András ráépíti a figurákat a szerepeket játszó színészek testi-lelki alkatára, a színpadról sugárzó személyiségekre, felkínálva ezzel a nézőnek mintegy a konceptuális kötődést: ha olyasmi a szereplő, amilyen a színész, akkor miért ne lehetne olyan is, amilyen én vagyok? A ráépítés pedig sikeres. Réti Erika a tekintély szobra. Vibráló szobor: a múltja dereng a szoborarca mögött, azé a múlté, amely magában foglalja a két fiatalabb korosztály jeleséit, Király Erzsét és Virginiát. Téby Zita, aki pályakezdő időszakában Bodó Viktor mellett a személyiség groteszk összetevőinek feltárására szakosodott Szputnyik Hajózási Társaság produkcióiban hívta fel magára a figyelmet, Virginia alakjában bergmani áttűnésű, depressziós hisztériát mutat meg. Lám, ez is lehet ő! A diákok neveléséért felelős Berchtolda – Kertész Kata beleérző alkatához illeszkedő szerep – szolidáris a lányokkal, hozzászóródik a reformerekhez, majd bánattól fátyolozott pillantással jelzi visszatérését az engedelmesek táborába. Az ő sors-előképe Popescu Kornélia. Neki egyetlen életűje sincs: amikor végez, apácának áll, mert ott érzi biztonságban magát, ahol döntenek helyette. Krajcsi Nikolett (Popescu Kornélia) a Kaposvári Egyetem ötödéves hallgatója volt, a gyakorlati évét töltötte Kecskeméten, de harmadévesként már játszott itt, először a *Hebechurgia hölgyek*ben, amit Réczei Tamás rendezett. A rákövetkező évadban két feladatot kapott, a másodikban ráadásul osztályfőnöke, Mohácsi János rendezésében, a *Buborékok* című előadásban. Talán ennek a tudatos életpálya-felépítésnek köszönhető, hogy Kornéliája, igénytelen lényként színre lépve, képes fokozatosan észrevehetővé válni a közösségben, s végül önként rálépni az önmagáról való lemondás, az engedelmesség útjára. Az egyetlen ügyű lények révbe érkeznek. Pável Marika (Dobó Enikő e. h.) szegény lányként meghúzódva csak a diploma megszerzéséért jár a nővérek iskolájába. Rajtakapják – elbocsátják. Gross Helénke (Decsi Edit) a nagyhal, az örökséget megkaparintva reméli anyagi stabilitását biztosítani az intézet. Beléptetik novíciussá – Király Erzs megcsókteti. Mindkét színészi alakítás korrekt, ígéretes teljesítmény.

A világos mese alapja a titoktalanság. Itt még a fálnak is füle van – mondja egyikük, s hogy lássuk is szavát, óriás gipszfűl szürküllik a színpad mélyén (rajzórái kellék). Dérnél a hátsó gondolat nyilvános, sőt a hátsó gondolatok az elsőlegese: látnak-hallanak egymásban a szereplők. Kivéve kettőt. Magdolnát, aki semmit nem mond, és Király Erzsit, aki mindenben lát-hall, kivéve önmagát. Sarokba szorított az Isten – ennyit vall magáról Magdolna (beszédes név), amikor a belépése okáról faggatják. Danyi Judit hol szomorkásan talányos, hol gyöngéden rideg. Olykor e kettő egyszerre: Virginia szerelemvalló jelenete-kor az a mozdulat, ahogyan megajándékozza rózsa-

fűzérével nővértársát, dosztojevszkiji mélységet idéz. Ellentétének látszik Király Erzsi. A lelkeket mentő, nyüzsgő, mindentudó, fejlett leány szerelemben él egy parlamenti képviselővel, aki a szüzességét elvette. Valójában a legmagányosabb teremtmény – Trokán Nóra lényegre tapintóan hozza színre –, intellektusával képtelen lépést tartani a világ. A minden szítán átlátó nagykamasz végzetesen hiszékenynek bizonyul: azt képzelet, az őszinte szenvedélyét csak őszinte szerelemmel lehet viszonzni. Amikor társai már a záró-tablóhoz készek, neki még dolga marad. Kitárja a stúdiószínház ablakát, azon behallatszik a körüti utca zaj: egyetlen autót sem hallunk odagördülni a zárda-tanintézet kapuja elé. Meglehet, Király Erzsi egyszer Magdaléna lesz?

Felfogásomban a *Hangyaboly* lelki-környezetvédelmi játék. Ha így van, akkor Király Erzsi lelki-környezetvédő természetét Stein-Horváth Anna – szintúgy Trokán Nóra – örökli, amennyiben Réczei Tamás darabja/rendezése, a *Vasárnapi gyerekek*, az énfeltáró lelki-környezetvédelem eseménye. Porogi Ádám a több alakot játszó színészek egyike. Szerepei közül fontosságban kiemelkedik az, amelyekben Goldstein Laciként a német lágert nyári tábornak hiszi. Kertész Imre *Sorstalanságát* idézi a képzetzavar. Maga a színjáték ugyanakkor három nemzedékre visszanyúló családmese, egy zsidó família társadalmi és magántörténete az előző század húszas éveitől a rendszerváltózásként emlegetett időszakig (1991).

A várandós Anna igyekeznék talpra állítani Andrást, a buliban megbuggyant urát. A multság tettehlyén vagyunk, ahol is az este folyamán eltűnt a falról a nagymama portréja. A kép visszahelyezését követelve, Szemenyei János (András) belső képernyőjén megjelenik a nagypapa. Az Anna számára ekkor még láthatatlan mozi delíriumos hallucinációnak hat, a néhai családtagok meginduló kísértetjárása azonban mélyebb dimenziót sejtet, mint a közönséges alkoholmérgezés. A múltvájó hév olyannyira odafigyelést parancsol, hogy később Anna hamarabb veszi észre Andrást betoppanó őseit, mint ő maga. A második felvonás családtörténetét már közös révületben, két első sori néző mellől követik nyomon. Ez a mozi – a három nemzedék férfitagjainak öltre menő vitája – a tisztesség esélyéről, a tisztességtelenség önkéntes voltáról, a hatalomnak való kiszolgáltatottságról és a hatalomvágyról szól. Mögöttesen az apai akarnokságról és az apai belátásról, az apai családesheménnyről és az apai léhaságról. Konzekvenciában az apjukat elszenvető fiúk majdani apaszörny-voltáról. Lehet-e mentesség a kicsapongásra, ha maga Tolnay Klári az udvarlást elfogadó ideál? Szabad-e miniszteri pozícióból megakadályozni, hogy a gyermekünk karmesternek tanuljon? Ok-e a hatalombitorlásra a korábbi, méltatlan szenvedés?

Módszeres gondolkodás mentén alig fakad lelemény („magyarul”: a szisztematika nem generál

intuíciót). Réczei Tamás most nem szisztematikus: elrugaskodik szabálykövető dramaturgi énjétől, és a meséje kezdete korának magyar regénydivatjára reflektálva – Szerb Antal nyomán, a lélektani csoda (action gratuite) nevében – fellázad a racionális lélekábrázolás, kronológia és világfelfogás ellen: csodával átitatott darabjában az eposzi mitológia – a mítoszokkal természetes, ősi/osztatlan egységben élés – elvét érvényesíti. Ebben a szélesebb megközelítésben a csoda fogalma primer értékkategóriává emelkedik, bizonyos Egésszé, ami a *játszás* filozófiai létformájának része lesz, tehát az emberi lényeg egyik felét fejezi ki. Az igazi játék kritériuma szerint benne foglaltatik a hit és a hitetlenség szimbiózisa: a szent komolyság, a tréfa meg tettetés hármassága.

A szörnyeteg (vagy) kamasz énjével való találkozás kényszeríti Andrást arra, hogy keresni kezdje a helyét a világban; a jelenében, a múltjában és a jövőjében – szimultán. Kettős utazást tesz: előre az időben, és vissza személyiséglényegre ősforrása felé. Az egymásnak eső apák jelenetével az önkéréses kalandja kudarcra ér véget: vissza kell térni a hétköznapi valóságba. A valóság az, hogy Anna babát vár, András pedig utóbb vallotta meg neki a zsidó származását. A múlt közmegegyezéses dolga. Élni, „mint patkány a romok közt. (...) És ha az ember él, akkor még mindig történhetik valami” – hangzik az *Utas és holdvilág* záró mondata. A valóságba való visszavetetés azonban nem a játékvilág összeomlását példázza. Az András emlékezetében tett közös, nagy prousti utazás ugyan az autonóm személyiség keresésének bukása, ám felfedezés is: a közös sors elfogadásának alapja az, hogy életre szólóan játszótársra leljenek egymásban a felek.

A modern pszichológia azt mondja, hogy az ember személyisége személyiségváltozatok halmaza. Nyilvánvaló, hogy az ilyen nyitott struktúrájú darabban, amilyen a Réczei Tamásé, az üzenet tartalmának célba jutása nagyban függ az éppen jelenlévő nézők egyéni (és közösségi) érzékenységtől (Bergman szerint a vasárnap születettek látnak kísérteteket), az antennáik hangoltságától. A hangoló-kód a játék: a homo ludens szólíttat meg ezen az estén. Sok apró, egymással szeszélyes kapcsolatban álló etüdből fejlődik sejtelmes kalanddá a történet. Értelemszerűen nem minden néző fogékony a kísértetjátéokra: a vasárnap születettek előnyben – talán.

Összességében nem zárt dicséretre méltatlan évadot a Kecskeméti Katona József Színház. Teljesítménymutatóik önmagukért beszélnek. Tagadhatatlan ugyanakkor, hogy a *Nyomorultak* közönségsikerét, vagy a *Bánk bán* szakmai színvonalát (ezek tavalyi produkciók) nehéz lett volna, és nem is sikerült felülmúlniuk. 2013-ban Cseke Péter újabb öt éves igazgatói megbízást kapott. A tovább emelkedéshez szabad a pálya.

R. KISS KORNÉLIA ◀

Sokszínű, tarka évad

A Békéscsabai Jókai Színház 2012–2013-as évadáról

Leginkább a sokszínűséggel lehetne jellemezni a Békéscsabai Jókai Színház idei évadát, és ez egy vidéki színház esetében természetes is. Annyi igénynek kell megfelelni, hogy nemigen engedhetnek meg maguknak egy stílusában vagy tartalmában egységes évadot, bár még arra is volt példa az elmúlt években, hogy akadt nagyon határozott vezérfonal az évad tervezésében: 2008–2009-ben csak kortárs magyar bemutatók kerültek a nagyszínpadra, ami már önmagában tiszteletre méltó vállalkozás volt. A kortárs irodalommal egyébként is jó kapcsolatokat ápol a színház. Elég csak arra gondolni, hogy egy irodalmi folyóirattal él egy fedél alatt, és szintén a kortárs szerzőkkel való együttműködéshez tartozik a színház egyik legjobb hagyománya, a drámaíró verseny. A Siposhegyi Péter színművész ötlete alapján létrejött verseny kezdetben az ország színházait járta, de mostanra véglegesen megállapodott Békéscsabán, része lett a teátrum életének, és úgy tűnik, ez a helyszín a megmérettetés mindenkor szereplőinek is nagyon megfelel. Idén márciusban Kiss Judit Ágnes, Háy János és Podmaniczky Szilárd írtak egy éjszaka alatt drámát a Magyar Nemzet egy véletlenszerűen kiválasztott, aznap szerkesztett cikke alapján. Ezúttal zenei témájú cikk került elő a cilinderről, ráadásul nem is a legkönnyebb műfajban: Hegyi Zoltánnak Cipő, a Republic énekesének halálára írott, emlékeztető, rocktörténetet, filozófiát elegyítő jegyzetét kellett színpadi formában feldolgozniuk a szerzőknek. Az egy éjszaka alatt született egyfelvonásoso-

kat három női rendező, Pesty-Nagy Kati, Dávid Zsuzsa és Bozsik Yvette állították színpadra. A zsűri a legjobb rendezőnek Bozsik Yvette-et választotta, a legjobb szövegért végül a drámaírásban gyakorlott Háy János vihette haza a díjat, ami azzal is együtt jár, hogy a Magyar Rádiónak ír rádiójátékot az anyagból.

A kortárs drámaírást nemcsak ezzel a versennyel bátorította a Jókai Színház, hanem azzal is, hogy drámapályázatot írt ki a Bárka folyóirattal és a Magyar Írószövetséggel közösen. A győztes Elek Szilvia darabja lett, így végül a Robert Schumann–Clara Schumann–Johannes Brahms szerelmi háromszögről szóló *Pillangók* kamaraszínházi előadását láthatta a békéscsabai közönség 2012 őszén. Újdonság volt, hogy a zongoraművész szerző az egyfelvonásos előadás második felvonásaként koncertet is adott a stúdiószínház színpadán, Clara és Robert Schu-

Bartus Gyula és Kovács Edit a *Pillangókban*

Komáromi Anett, Kara Tünde és Liszi Melinda a Mennycsárban

mann darabjait játszotta. Elek Szilviának nem ez volt a drámaírói debütálása, 2008-ban például Jordán Tamás közreműködésével, az akkor általa vezetett Nemzeti Színházban állították színpadra Csáth Gézáról szóló egyfelvonásosát, *A varázsló kertjét*, amelyben Csáth Géza zeneműveit is felhasználták. *A Pillangók* ősbemutatójának rendezője Merő Béla, a dramaturg Zalán Tibor volt. A darab a halálhoz közeledő Schumann vívódásáról szól, aki az örület és a józan ész közötti vékony határon egyensúlyozik. A művészet szent örületét nehéz itt megkülönböztetni az „igazi” örülettől, az igazi örületet a színleléstől, a valóságot a zeneszerző képzeletétől, ezeket az ellentmondásokat hangsúlyozta Merő Béla rendezése. Saját ellentmondásos énjével való szembenézés, a számvetés a tétje Schumann utolsó napjainak Elek Szilvia darabjában, de a zeneszerzőre is igaz, hogy csak másban moshatja meg arcát. Környezetéből végül az ápolónő, Emílie kisasszony az, aki megérez valamit a mester zsenijéből, de hiába, mert Schumann csak a felesége, Clara Schumann és az ifjú Brahms viszonya foglalkoztatja a zeneszerzést kívül, és különben is halál vár rá a darab végén. Valahol a szerelmi csalódottság és a művészet érintése miatti megrendültség között, mindenesetre örökre megváltozva hagyja ott az ápolónőt, aki Kovács Edit szép alakításában egyértelműen a darab központi figurájává vált, időnként kiszorítva a figyelem középpontjából még a Bartus Gyula alakította főhőst is. Ennek a szerepnek nagy része volt abban, hogy a színházban az idejé évad legjobb alakításait nyújtó színésznének járó díjat, a Gálfy-gyűrűt idén Kovács Edit kapta meg, aki nemcsak a *Pillangók*ban bizonyított, hanem például *A kőszívű ember fiaiban*

A kőszívű ember fiaiban át a Mennycsárig, és olyan jól teljesített az évad során, hogy a megye és a város legjobb fiatal színésznének járó elismerést az évad végén ő kapta meg.

Kovács Editet egy olyan darabban is láthattuk idén, ahol óriási szükség volt alázatos és lelkiismeretes munkájára, hogy az előadás többé-kevésbé egyben maradjon. Ez volt a kevésbé sikerült *Szent Péter csernyője*, amely az évad három, nagyon szépen összerakott meséje mellett lett a kicsit elkapkodott negyedik. A három-négy gyerekelőadás is olyan kvóta, amit ha törik, ha szakad, illik teljesítenie egy vidéki színháznak, hiszen a városi és a környékbeli gyerekek számára ez az egyetlen közelben lévő lehetőség a színházi élmény megszerzésére. Békéscsabán ez nincs teljesen így, hiszen ott működik mellettük egy kitűnő bábszínházi műhely, a Napsugár Bábszínház, a terhet tehát kettőfelé osztva viselik. A teátrum ennek ellenére teljesítette a bűvös négyes számot gyerekelőadások tekintetében, régi jó békéscsabai szokás szerint minden előadáshoz gyerekeknek szóló (lehetőleg szétvágható, hajtogatható, vagy más módon játékosá tett) műsorfüzettel is kedveskedett. Zalán Tibor *Hetvenhétjével* a gyerekeknek szóló repertoáron is szerepelt kortárs darab, a régóta népszerű művet ráadásul – ahogy korábban a Merlin Színházban, majd Szombathelyen a Weöres Sándor Színházban is – Jordán Tamás rendezte, és Huzella Péter vállalta Békéscsabán is a játékmester szerepét. Jordán Tamásnak és Huzella Péternek is nagy tapasztalata van már a *Hetvenhét*tel kapcsolatban, nem csoda, hogy – dacára annak, hogy interaktív előadás, annak minden bukta-
tójával – olajozottan működött, az eredeti mesére rákérdező, humorában nem egyszer a felnőtt-humor felé

is. Az előadás – Seregi Zoltán rendezésében – stílszerűen a március 15.-i nemzeti ünnep környékén valósult meg. Korhű jelmezekben, de a minimálisnál is kevesebb díszlettel, forgószínpadon jelennek meg egymás után fűzve a regény kulcsjelenetei, amelyekben az egyik rendhagyó jelenség éppen Kovács Edit Baradlaynéja. Szakítva a rideg és méltóságteljes, nehezen megközelíthető nagyaszonnyal, sokkal hajlékonyabb, nőiesebb, törekenyebb Baradlayné látunk viszont a darabban. Ugyanitt Jenő szerepében tűnt fel Czitor Attila. A fiatal színész nehéz évadot tudhat maga mögött, szinte mindenhol ott volt, *A kiskakas gyémánt félkrajcárjától*

hajló *Hetvenhét* nagy sikert aratott a gyerekközönség körében. Bizonyos szempontból hasonló előadás volt *A kolozvári bíró*: felnőtt-humorról van átszöve a királyi házaspár civakodása is, de meglepő módon a célközönség – óvodás és kisiskolás korosztály, a pedagógusok kérték nekik ezt az előadást – nagyon jól értette a felnőttek felé kikacsintó vonalat. *A kolozvári bíró* külön értéke, hogy helyi szerzőpáros – Sente Béla és Gulyás Levente – munkája, Greifenstein János rendezésében került színpadra. Ő írta *A kiskakas gyémánt félkrajcárját* is, dalbetétekkel együtt, amelyek a legkülönbözőbb könnyűzenei műfajokban szólnak meg. Színes, dinamikus mese született, talán az évad legjobb gyerekelőadása, ami Komáromi Anett, Czitor Attila és Vadász Gábor alakításainak is köszönhető. Szimpatikus a Jókai Színházra jellemző kezdeményezésként a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem hallgatói terveztek jelmezt az előadáshoz, pályázat útján. A negyedik gyermek (vagy ifjúsági) előadás, a *Szent Péter csernyője* Katkó Ferenc rendezői bemutatkozása volt a Jókai Színházban, amelyet ráadásul nehezített módban, a színház mellett működő Színitanház növendékeivel kellett színpadra állítania. A zenés-táncos kavargás, a hirtelen váltások, a koreográfiák, a darab színei, energiája a jelenleg Kijevben, rendező szakon tanuló színművész Ukrajnából hozott színházi kultúráját sejtette, ami idővel előny is lehet a Jókai Színház számára. Tény viszont, hogy a *Szent Péter csernyőjét* az egyébként is igen sűrű évadban rövidre fogott felkészülési idő után kellett bemutatni. A békéscsabai társulat tagjainak áldozatkész közreműködésén múlt, hogy végül sikerült felszínen tartani az előadást. A *Szent Péter csernyőjéhez* hasonlóan a színitanoda harmadéves növendékeivel színpadra állított másik darab a *Leánykérés* volt, amelyet az Ibzen Stúdió-színpadon játszottak Katkó Ferenc rendezésében. A látvány és a mozgás itt is nagy szerepet kapott, ezáltal leginkább az előadás humorát igyekeztek kidomborítani ezen a módon. A *Leánykérés* az általános és középiskolás diákság színházba szoktatását és a nehezen emészthető, de a tananyagban jelentős helyet elfoglaló Csehov-művektől való idegenkedés feloldását célozta, ezért formálták rövid, mindössze félórás szórakoztató előadássá a legkönnyedebb Csehov-darabot.

Reméljük, hamarosan nagyobb szabású rendezői bemutatkozást is láthatunk majd Katkó Ferencről, aki bárhol tűnt fel az idei évadban színészként, mindig sikerült kellemes emlékeket hagynia. Többnyire mellékszerepekben láthatta idén a közönség: volt például hajdú *A kolozvári bíróban* és ápoló a *Pillangókban*, de ezeket a kis szerepeket is egyénien formálta meg. Az évad végén Békéscsaba és a megye a legjobb középkorú színésznének járó díjjal jutalmazták.

Valószínűleg senki nem számított arra, hogy óriási meglepetést okozó *Hyppolit, a lakáj* előadást fog látni idén a Jókai Színházban, és nem is biztos, hogy a *Hyppolit*, a

*lakáj*tól ezt a mindent elsöprő meglepetést kellene várunk. Jó színvonalú, szórakoztató előadás volt, amelyen még ezredjére is ugyanolyan jól tud nevetni a közönség, ha jól van előadva, és ezúttal sikerült élvezhetővé tenni a darabot, amelyet az idősebbek valószínűleg milliárd-szor, a fiatalabbak legalább ezerszer láttak filmes, színházi feldolgozásokban. Reviczky Gábor mindig nagy élmény, Schneider Mátyásnak is tökéletes volt, a saját Schneider Mátyását játszotta. Valószínűleg akkor is azt játszotta volna, ha egy teljesen másfajta előadást rendez köréje Eperjes Károly, akit szintén vendégrendezőként köszönthettek ebben az évadban Békéscsabán. Annak ellenére, hogy a néző nem feltétlenül érezte úgy, hogy szerelmes fiatalok – Steinkohl Erika és Presits Tamás – között megszületett a mindent elsöprő szerelem, valamint a zenés-táncos betétek sem hoztak váratlan katarzist, összeállt az előadás, és pontosan az volt, aminek lennie kellett: *Hyppolit, a lakáj*.

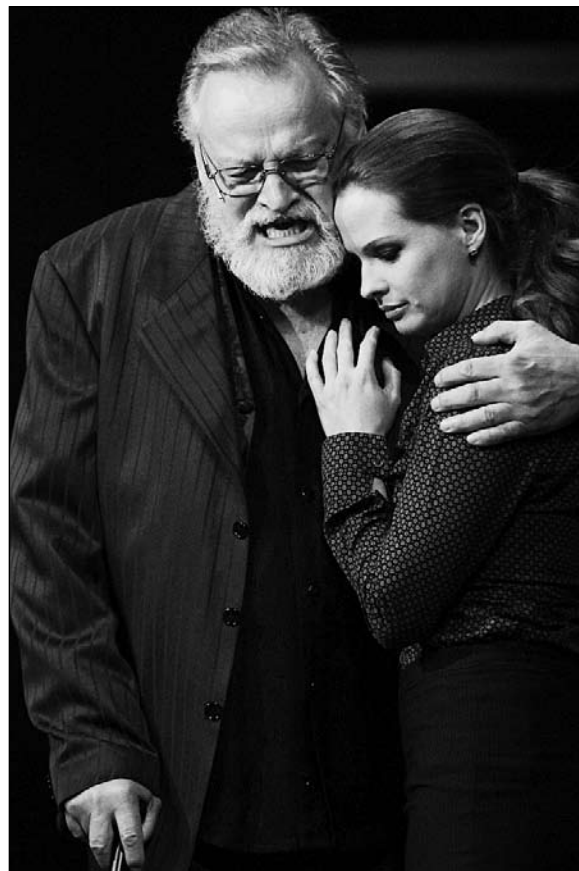
Az alternatívabb vonalat képviselte idén Árni Ibzen *Mennycsár*–*Skizofrén* vígjáték című drámája, amelyet a színház művésze, Tege Antal rendezett. A Vigadóban játszott, „félbevágott” előadás nem megszokott megoldás Békéscsabán, és együtt járt egy kevés kényelmetlenséggel is, de a közönség, úgy tűnt, nyitott erre, a színészek pedig hőiesen viselték, hogy kétszer egymás után kell ugyanazt a felvonást végigjátszaniuk, először a közönség egyik, aztán a másik felének. Az útjukat veszített fiatalok vívódása érdekes volt. Ibzen szarkasztikus humorával és a történet mélyén rejlő egyszerű, épp ezért nagyon megérző fiatalkori tragédiákkal, amelyek csak lassan tűnnek elő a félresikerült kulcsos házasság hétvége balladái homályából. Sokat számított, hogy ebben az előadásban igazán jó színészi alakításokat láthatott a közönség, olyan emlékeztető pillanatokkal, amelyeket a néző akkor is haza fog vinni, ha magát a darabot nem zárta a szívébe.

Ilyen sokszínű évadban kellett egy nagy, klasszikus durranás is, a választás Shakespeare *Lear királyára* esett. A tervek szerint az európai hírű angol rendező, Michael Bogdanov állította volna színpadra a Lear-t, de betegsége miatt egy fiatal, de már ismert rendezőt – több darabban rendezőasszisztensét –, Chris Rollst küldte maga helyett.

Chris Rolls nagyon tudatos rendezőként viselkedett, következetesen összerakta azt a *Lear királyt*, ami az ő elképzelésének megfelelt, és amely nem melleleg jó előadás is lett. A békéscsabai *Lear király* szempontjából egyáltalán nem számít, hogy Chris Rolls mennyire elismert vagy híres, csak az, hogy mennyire rátermett. És esetleg az is, hogy később vajon mennyire lesz majd elismert rendező. A közönséget és a szakmát nyilván jobban foglalkoztatja egy nagyhírű rendező látogatása, és az ilyen vendégszereplésekre szükség is van, hogy benne legyünk Európa színházi vérkeringésében. De egyáltalán nem biztos, hogy ebben az esetben Békéscsaba rosszabbul járt Chris Rollsszal, mint Bogdanovval. A nagyhírű rendező legfeljebb szeretettel őrizné Bé-

kécsaba emlékét, Chris Rolls számára viszont meghatározó lehet, mint önálló Lear-rendezésének helyszíne, és mint az a hely, ahol egy általa megszokottól eltérő színházi berendezéssel találkozott. Eddig olyan produkciókban dolgozott, ahol egy-egy előadásra állnak össze a színészek, így Chris Rolls számára saját bevallása szerint meglepetés volt a magyarországi kőszínházi társulati lét.

Külföldön dolgozni, egy másik kultúrával kapcsolatba kerülni pedig óriási tapasztalat, ami maradandó élmény mindenki számára, főleg ebben az életszakaszban. Ehhez hozzájárul még, hogy a színház csapata teljes mellszélességgel állt a produkció mellé. Chris Rolls nagy valószínűséggel szívesen jön majd vissza ide húsz év múlva is. Egy nagy név minden színháznak jól jön, de lehet, hogy évente egy-egy hasonló, fiatal külföldi rendezőt meghívni még jobb befektetés volna. A békéscsabai közönségnek pedig csak az számít, hogy érdekes előadást látott. Chris Rolls *Lear királya* félúton helyezkedett el a kortárs környezet és az eredeti, shakespeare-i világ között. A rendező Mé-

Kovács Frigyes és Dobó Kata a *Lear*ben

ből dolgozott, a jelmez napjainkat idézte, a Sean Crowley által megálmodott díszlet pedig inkább hangulatot jelenített meg, mint korszakot. Kelléket alig-alig láttunk a színpadon, annál több szerep jutott a látványelemeknek, amelyekkel – főleg az utolsó felvonásban – nem spórolt a rendező. Chris Rolls koncepciója szerint a shakespeare-i színház is ilyen volt: folyt a vér, látványos összecsapások, tömeges csatajelenetek jellemezték a mester darabjait. Ehhez Rolls is tartotta magát, a *Lear király* hosszas, látványos és zajos csatajelenete egy akciófilmben, a vihar pedig egy kortárs katasztrófamoziban is megállta volna a helyét. A címszereplő Kovács Frigyes Jászai-díjas szabadkai színművésztlől ennek ellenére inkább klasszikus Lear királyt láthatott a közönség, de ez is jól illett a rendező által felállított ellentétpárok sorába. A megye és a város

Kovács Frigyes teljesítményét is díjjal jutalmazta az év végén.

Évadzáró hangulatban, már nem a színház falai között, hanem a cirkuszi sátorban mutatták be a Jókai Színház és az ExperiDance közös produkcióját, a Frank Sinatra: *A Hang* című darabot. Szomor György rendező és Román Sándor koreográfus közös, Sinatra életének legfontosabb állomásait sorra vevő munkája azóta Győrben a Magyar Táncfesztiválon is sikert hozott, és a jövő évadban is műsoron marad, ahogy a *Hyppolit*, a *Mennyország*, a *kiskakas gyémánt félkrajcárja* és a *kolozsvári bíró* is.

A *Lear király* a jövő évadra egy németországi fesztiválra is meghívást kapott, februárban Zittauban, a 3LänderSpiel 2014 fesztiválon szerepel. Az idei évadban a Melpomena Tavrija Nemzetközi Színházi Fesztiválon az ukrainai Hersonba az előző évadban bemutatott musicalt, a *Monte Cristo grófját* vitték el, itt Szomor György a leglátványosabb előadás rendezéséért és a főszerep megformálásáért különdíjban részesült. A darabhoz Román Sándor készített koreográfiát. A Jókai Színház Budapest

is időről időre felbukkan, rendszeresen láthatóak előadásai a Budapest RaM Colosseumban, és idén jártak olyan népszerű helyszíneken is, mint a Sziget fesztivál, az A38-as hajó vagy a soproni VOLT fesztivál. A határon túli magyar közönségnek is jutott a Jókai Színház kínálatából, Aradon vendég szerepelt *A kőszívű ember fiai* és a *Hyppolit* is, Nagyszalontán járt *A kolozsvári bíró*, Szabadkán Egressy Zoltán *Sóska, sültkrumpli*jával vendégeskedtek.

Otthon, Békéscsabán pedig idén is azt bizonyította a Jókai Színház, hogy meg tudja mozgatni a közönséget, akár a főtéren rendezett „kávéházi” évadzáróról, akár a színház udvarán megtartott költészet napi versmondásról van szó, vagy éppen arról, hogy a *Szent Péter esernyője* bemutatója előtt minél többen gyűljenek össze piros esernyőkkel a színház előtt.

HIDAS JUDIT ◀

Hogyan tovább?

Háy János: *A mélygarázs*

Háy János egyike azon magyar íróknak, akik igazi nagy kedvenceim lettek az utóbbi időben. Mondatai szikarak és sodróak, a nyelv számára eszköz és nem felmutatnivaló tárgy, nem akadunk el unos-untalan meghökkentő képeknél, a fókuszban a „mese” áll. Háy János hosszú, összetett mondatokkal dolgozik, történetei el-elkalandoznak a fősodortól, és a humor teszi elviselhetővé azt a kilátástalan világot, amelyet ábrázol.

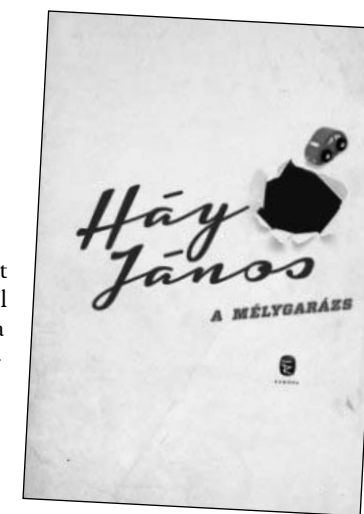
Legújabb, *A mélygarázs* című könyve a korábbiaknál sokkal komorabb szöveg. Alig-alig találjuk benne a megszokott íroniát, csak zúdul ránk az elképesztő szövegáradat, amelyben a főhős az élet minden területén leszámol az illúziókkal. A könyv egy szerelmi háromszög története, amelynek a gerincét egy ötvenes éveiben járó férfi monológja adja. A főszereplő egész életében kutatóként dolgozott, felnevelt két gyereket, majd amikor ők kiröppentek otthonról, rájött, hogy az életének semmi értelme, hogy sosem fog kitűnni a kutatási eredményeivel, hogy a gyerekeinek már nincsen rá szükségük, és hogy ott maradt kettesben öregedő feleségével, akivel már semmi nem köti össze.

Tipikus út ez manapság, ismerjük saját tapasztalatból, barátok, szomszédok elbeszéléséből. Megfelelünk a polgári lét követelményeinek, teljesítünk egész életünkben minden területen, és amikor megpihenhetnénk, feltesszük a kérdést, minek is csináltuk ezt az egészet. A nőért? A fajfenntartásért? Vagy talán társadalmi kényszerűségből? A főhős szerint mindháromért, csak önmagunkért nem. A szabad akarathoz nincs helye az életünkben, amit akarunk, valójában azt sem mi szeretnénk, hanem a szocializációnk során belénk nevelték. Ez a tudat válik a főhős számára olyan elviselhetetlenné, hogy mindent maga mögött hagy, amit egész élete során felépített, és számúzi saját magát, egy mélygarázsban kezd el dolgozni. De vajon mi marad akkor, ha az ember a körülötte lévő világ, a saját eddigi élete minden elemét megkérdőjelezte?

Ezen a ponton súlyos kérdéseket vet fel a regény. Tudunk-e, lehet-e azonosulni egy olyan főhőssel, aki

a „polgári” élet minden értékéből kiábrándult, és a társadalom peremére sodródik? Hiszen az olvasó, ha vannak is kritikai észrevételei a „polgári” vagy fogyasztói léttel kapcsolatban, nem kívánná azt – akárcsak fejben is – teljesen felszámolni. Pláne úgy, hogy a regényben nem is villan fel a másképp, nincsen alternatívája ennek az életformának. A főhős szidja a polgári berendezkedést, a családot, amely egész életében kiszipolyozza, leszívja az energiáját, szidja a fogyasztói társadalmat (jogosan) sok hibájáért, de kiábrándultsága olyan végletes, hogy nem lenne a világon egy olyan társadalmi rendszer sem, amely a számára megfelelne. („Ennyi vagy te is. Egy biológiai rendszer... Ha bátran és következetesen végigviszed az akarat kivizsgálását, látni fogod, hogy mindez a biológiai meghatározottságból fakad... Minden az ösztönök szolgálatában áll, s mivel gondolkodó lettél, megvan benned az a képesség, hogy az egész léte kétségbe vond, szükséges volt az ösztönök mellé érzelmeket rendelni, nehogy feladd, s megfutamodj, mielőtt mondjuk, a fajfenntartási funkciót ellátnád volna.”) Mivel tehát a főhős szerint az ember minden motivációja e biológiai kényszerűségből fakad, amely elnyomja az egyén akaratát (van akkor ilyen egyáltalán?), ezért csupán illúzió a szabadságra, és ezen keresztül a tényleges boldog életre törekvés.

Mondhatnánk persze, hogy mindezt csak a főszereplő gondolja így, és nem ez a regény világról alkotott „végkövetkeztetése”. Ám *A mélygarázs*ban (ellentétben az előző, nagyszerű kötetekkel – *Házasságon innen és túl*, *A gyerek*) nem különül el a narrátor és a hősök pozíciója, ezért sokszor az olvasónak az az

Európa Kiadó, Budapest, 2013

Nők és férfiak tüköre

Szil Ágnes: *Tangram*

Szil Ágnes prózakötete ez év februárjában jelent meg; alig több mint három hónap telt el azóta, de máris szabályos recepciótörténeti összegzést írhatnánk a könyv fogadtatásáról. A figyelem és a jól érzékelhető öröm első hulláma még annak szólt, hogy a hazai irodalom színpadán feltűnt egy törőlmetszett mecénás, aki magánvagyonából a József Attila Körrel együtt alapított egy irodalmi díjat. Az állami elismerések elsőprő túlsúlya közepette már egy-egy fehér hollóként felbukkanó szponzor láttán is a többköz-pontú finanszírozási rendszer víziója jelenik meg szemünk előtt. A 2012-ben létrehozott JAKkendő-díjjal Békés Zoltán a fiatal írók lehetőségeit akarta bővíteni: mostantól, az átlagosnál nagyobb figyelem közepette, minden évben megjelenhet egy pályája elején járó író kötete. A díjra kiírt első pályázatot, több mint hetven jelentkező közül, Szil Ágnes nyerte meg *Tangram* című kisprózafüzérével. Utólag biztonsággal megállapíthatjuk, a JAKkendő „projekt” is, Szil Ágnes is sokat nyert ezzel a szerencsés találkozással.

A szerző nem a fiatal írók szokásos útját járva lépett az olvasók elé. Nem küldözte folyóiratoknak írásait, hogy azután, amikor összeáll egy könyvre való ígéretes anyag, bizonyos ismertség birtokában előálljon az első kötet. Épp ellenkezőleg, ismeretlenül egy teljes könyv kéziratát tette az asztalra, 87 rövid prózai írást, amelyek között vannak egy-két mondatosak, a leghosszabbak pedig öt-hat oldalasak. A cím adja a kulcsot a szövegek struktúrájához: ha valaki – mint korábban e sorok írója – nem tudná, a tangram kínai kirakós játék, amelynek mértani elemeiből tetszés szerint lehet alakokat, figurákat formálni, s talán ezek a figurák még lelkünk pillanatnyi állapotáról is árulkodnak. Azaz Szil Ágnes szövegei is afféle építőelemek, amelyekből a szerző összerakta a nagy egészet, de ezt a kirakósdit az olvasó akarva-akaratlanul megismétli. Természetesen nem a szövegek újrarendezésével – bár ez is izgalmas játék lenne –, hanem azzal, hogy olvasás közben önmaga számára min-

denki kiemeli a fontosnak érzett elemeket, hátrább sorolja vagy elejti azokat, amelyekre kevésbé rezonál. Valamennyi írás témája ugyanaz: a férfi, a nő és mindaz, ami férfi és nő között megtörténik vagy éppen nem történik meg. Szil Ágnes szövegei együtt páratlanul sokszínűek: számtalan típust állít elé, a narcisztikus férfit, a mama kedvencét, a megközelíthetlent, azt, aki keresi a tisztességes nőt vagy éppen a Nivea reklámfiguráját – és így tovább. Párhuzamosan sorjáznak a nők, a gondoskodók, a kegyetlenek, a számítók, a csapodárok, az erősek, a semmilyenek és a valamiyenek.

No, persze nem ilyen egyszerűen, mert a számított szövegek önmagukban megálló történeteket mesélnek el. A karmesterét, akit felesége elenged szerelméhez, hogy azután kiderüljön, mégiscsak ők tartoznak össze. Az embereket kerülő, elvadult magányos férfit, aki egy villanás alatt jön rá, hogy szereti bátyja feleségét, és egy megrendítő pillanat erejéig átéli a neki rendelt, de örökre elvesztett szerelem drámáját. (Elvesztett Paradicsom egy villanásban.) S hogy kerek szövegeivel és töredékeivel még többet tudjon elmondani a szerző, kitágítja az időbeli határokat. A prózában megjelennek mitológiai színterek, az antik Róma, s az európai művelődéstörténet más helyszínei is. A remekül megírt „művelődéstörténeti” pillanatok alkalmat adnak arra, hogy a tangram elemeit időben is tetszés szerint rakosgathassuk.

Ugyanakkor eltérő történeti helyzetekben ugyanaz az érzés egészen más formában jelenik meg. A féltékenységek, ami egy mai szituációban rafinált átté-

JAK+Prac.hu, Budapest, 2013

érzése, mintha nem egy regény szereplőjének gondolatait, hanem egy esszét olvasna az emberi szabadság korlátosságáról. Érdekes, hogy a korábbi könyvekben annak ellenére érződött egyfajta distancia az elbeszélő és a szereplők között, hogy a narrátor folyton fecsegett, olyan dolgokba is „beleszólt”, amelyekről a prózaírás klasszikus szabályai szerint nem szabadott volna véleményt nyilvánítania. Valószínűleg éppen az egyes szám harmadik személyű elbeszélőmód és az ironia segített e távolságtartás megteremtésében. A *mélygarázs*ban viszont monológokat olvasunk, így maguk a szereplők lesznek a narrátor(ok), ez eleve csökkenti a távolságot a szerző, a narrátor és a szereplők között, a humor – mint a távolságtartás fontos írói eszköze – háttérbe szorul, és a főhős folyton közvetlenül is megszólítja az olvasót. („Nyilvánosan megvetsz minden faji előítéletet, de a lelked mélyén meg vagy győződve arról, hogy a cigányokba genetikusan van bekódolva a deviancia.”) Tovább nehezíti a narrátor és a hősök – elsősorban a főszereplő férfi – elkülönítését az, hogy nem kapunk elég fogódzót ahhoz, hogy kívülről is láthassuk ezt a figurát, nem rajzolódna ki a karakter jellemvonásai, hibái, önhazugságai, melyek segítségével azt is jobban megérthetnénk, miért lett ennyre kiábrándult.

Vagy talán a kritikus azon igénye, hogy e történetben kidolgozott karakterek legyenek, csupán a realista regény szabályai által támasztott olvasói előítélet lenne? Nem hiszem. A *mélygarázs* nagyon is épít a realizmusban alkalmazott tükrözés funkcióra, ezért nem állna messze tőle a figurák plasztikusabbá tétele. És mivel ez nem történik meg, a főhős összeesküvéseleméleteit nehéz elkülöníteni a szerző véleményétől, olyan a szöveg, mintha az író beszélne hozzánk, szinte esszészerűen.

A főszereplő világlátását a két másik, a szerető és a feleség monológja ellensúlyozza valamennyire. A harmincas éveiben járó szerető népmesei motívumokkal átszőtt szövege erőteljesen elkülönül a férfitől. („Negyedszerre jött az igazi vitéz. Harmadszorra, mondta, olyan szám, hogy négy, nincsen a mesében... A sárkány már nem volt ott, harminc voltam, amikor az utolsót elűztem. Nem őrizhetsz, mondtam, s ő felnyögött a szívkamrákban, mert oda volt bezárva.”) Izgalmas megoldás a szingli lét szerelmi illúzióhajhászását egyfajta meseszerűséggel megmutatni. Ez a szöveg főként a szerető szenvedéseinek bemutatására koncentrál, így a fent említett problémát nem oldja meg. A valódi ellensúlyt a feleség monológja teremtené meg, hiszen ő volt a férfi társa azon évek alatt, amelyeket a férj végül eldobott magától. A nő szövege bizonyos pontokon ad is magyarázatot a férfi szélsőséges érzéseire. A menekülését és összeesküvéseleméleteit például egyértelműen a kapuzárási pániknak tudja be, azt állítja, hogy a férfi gondolatai csupán a pillanatnyi depresszió termékei, valamint azt, hogy nem tud mit kezdeni az újon-

nan rászakadó szabadsággal (amelyet a férfi annyira hiányolt az életéből!). De sajnálatos módon ez a monológ is sokszor visszacsúszik egy ismerős hangba, ez a szereplő is ugyanazt a nyelvet használja oldalakon át, mint a férfi, ez a szöveg is ugyanolyan összetett mondatokkal, el-elkalandozó történetekkel operál (bár az olvasókat nem szólítja meg!).

A feleség szövegét is egyfajta karakternéküliség jellemzi. A két ember kapcsolatának megromlására tőle ugyan kapunk némi ismerős magyarázatot (a sok munka, a gyerekek mellett nem maradt idő egymásra, és egyébként nem is látszott a férfin, hogy hiányérzete lenne). A nagy kérdés azonban számomra az, hogy a nő miért nem vett észre semmit a férjén. Tényleg a semmiből jönnek a szakítások? Tényleg minden ilyen kiszámíthatatlan és irányíthatatlan lenne az életben? Popper Péter mesélt egyszer egy előadásán egy olyan nőről, akit huszonöt év házasság után hagyott ott a férje egyik napról a másikra. A nő arról panaszkodott, hogy az egész olyan váratlan volt, semmit sem látott a férfin. Popper elmondása szerint igyekezett a nőt megnyugtatni, együtt szidták a férjet, majd a hallgatóknak azt a kommentet fűzte a történethez: ugyan mit lehet mondani egy ötvenéves nőnek, aki olyan vak, hogy egész életén keresztül nem vette észre a férfi hiányérzetét. A vakság tehát, úgy érzem, nem szükséges velejárója az életnek, hanem indokoltá tenné, hogy a szerző ábrázolja a figurának ezt a „devianciáját”. Ám A *mélygarázs* esetében ezek az apró önhazugságok mind a férfi, mind a feleség esetében kibontatlanok maradnak.

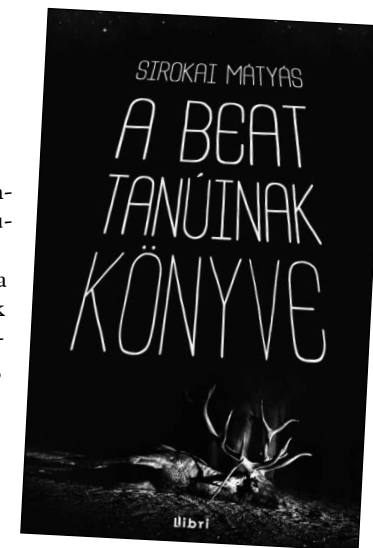
Kérdés persze, hogy egy olyan regény, amely a felvetett gondok ellenére is izgalmas, lebilincselő olvasmány, mit ad hozzá az életünkhöz. Vajon mit lehet leszűrni a regényt domináló főszereplő létszemléletéből? Hiszen ha egy kicsit is őszinték vagyunk magunkhoz, tudjuk, hogy az életnek valóban nincs értelme, hogy a szerelem illúzió, és csak egy adott „cél érdekében” mondjuk valakire azt, hogy igazi, hogy a család sokszor csupán kényszerűségnek tűnik. De tudnánk egyáltalán kötöttségek, társadalmi meghatározottságok, célok nélkül létezni? Vajon mit lehetne helyette csinálni? Lemennénk egy mélygarázsba dolgozni? Nem tennénk, és nemcsak azért, ahogy a könyv állítja, mert félünk a környezetünk előítéleteitől, és attól, hogy nevetségessé válunk, hanem önmagunk miatt sem. Mert még ha nincs is az életnek objektíve értelme, nekünk muszáj benne értelmet, szépséget keresni, ha nem akarunk öngyilkosok lenni. És lehet is találni szépséget, lehet találni értelmes célokat. Minden csalódás és fájdalom ellenére mégiscsak jó élni.

Talán ez a könyv igazi érdeme. Az olvasó közvetlen, provokatív megszólítása, a párbeszéd, a belső vita, amelyet önmagunkban folytatunk a regény végsőig kiábrándult főszereplőjével.

Az esztétikai miszticizmus könyve

Sirokai Máttyás: *A beat tanúinak könyve*

Libri Könyvkiadó, Budapest, 2013

A beat tanúinak könyve nehezen megfogható szöveg, és mint ilyen, azonnali elutasítást vagy eksztatikus rajongást egyaránt könnyen kiválthat olvasóiból. Mindkettő nehezíti a figyelmes olvasást, ezért a lehetőségekhez képest kerülendő, bár az olvasás közbeni önfigyelés is érdekes tanulságokkal szolgálhat.

Sirokai Máttyás első, *Pohárutca* kötetéből már megtudhattuk, hogy a költő erőssége a zeneileg átesztétizált, világteremtő, látomásos nyelv, és színes-szagos világában a motívumok között a zene előkelő helyet foglal el, ami nem meglepő, ha tudjuk, hogy zenészként is működik, sőt ütőhangszer szakon diplomázott.

2008-as debütálása óta a szerző csak elvétve bukkan fel folyóiratokban vagy felolvasások szereplőiként, ami íróknál olyankor gyakori, amikor egy nagy, egységes művet írnak, amely elvonulásra hívja őket, és amely egyben szólal meg, nem elaprózva az irodalmi lapokban. Az ilyesfajta magatartásnak persze csak óvatosan – és általában csak visszamenőleg – tulajdoníthatunk jelentőséget, a most megjelent könyv azonban ezt alátámasztja, hiszen már az első szövegekből láthatjuk, hogy olyan egységes forma- és stíláriis készlettel bíró művel van dolgunk, amelyből részleteket közölni legfeljebb tanácstalan hümmögést vagy kielégítetlenül hagyott kíváncsiságot válthat ki.

A kötetversei prózaversek, tehát – a szabadversektől eltérően – sorokba sincsenek tördelve, első ránézésre megegyeznek a prózával, és a szöveg szervezetsége sem tűnik direkt módon lírainak. A számozott szövegek olyan leírásokat vagy előírásokat tartalmaznak, amelyek egy fiktív világ szent irataihoz hasonlíthatók. A tulajdonképpeni líra tehát az olvasóban születik meg, amikor az olvasott szöveg nyomán nem próza-, hanem versolvasási mechanizmus megy benne végbe, vagy legalábbis valahol a kettő között időzik. A szereplők, a cselekmény, az ábrázolt világ a prózaszövegektől megszokotthoz képest nehezebben megkonstruálható, a versolvasásnál viszont nyelvileg eszköztelenebb, a nyelv nem tolakszik előtérbe, az

erőteljesen képközpon-tú leírás instrumentuma marad.

Ugyanakkor ezek a leírások élénk idéznek olyan fogalmi képzeteket, jelenségeket, amelyeknek nincs tapasztalati megfelelője, így a képzeletünket stimulálják, megakasztják, majd újraaktivizálják az olvasást: „a levegő medúzái”, „vándorfák”, „horizontugrás”. Illetve olyan állításokat tesznek, amelyeket sem tapasztalataink, sem a formális logika révén nem tudunk sem ellenőrizni, sem cáfolni, mindazonáltal hagyományos értelemben tanulsággal sem szolgálnak: „Hogy a kétpólusú bennszülött egy időben csak egy irányba tud figyelni, hiedelem és ártó tanítás. Mivel a bennszülött kétpólusú tehetetlenségén át érzékeli a világot, melynek valójában csak feltételes pólusai vannak, a bennszülött ott is kettősségeket keres, ahol az áramlás meghaladja a számosság fogalmait.” (I. 7.) Az ilyen első olvasásra nehezen dekódolható, egyszerre elszállt és mégis egyfajta erős belső logikát sugárzó szöveghelyek vagy a szöveg, vagy saját olvasási módszerünk érvényességét kérdőjelezzik meg. Ha nem döntünk reflexből az első mellett, messzire juthatunk, de ehhez először vizsgáljuk meg a könyv címét.

A kötet címe ugyanis olyan gazdag asszociációs mezőt teremt maga köré, amely ha nem is határozottan, de bizonyos mértékig kijelöli a szövegek értelmezési tartományát. A beat elsősorban zenei fogalom, az angolban ütemet jelent, de a hatvanas évek meghatározó könnyűzenei és ellenkulturális mozgalmát is jelöli, amelynek költészeti iránya sok olyan jegyet hordoz, amely, még ha távolról is, segít értelmezni Sirokai ver-

teleken keresztül tör felszínre, az antik Rómában a maga teljes nyíltságában látható: a férj – nevelési céllal – a vásárlás pillanatában ledöfi a felesége által kiválasztott, jó kiállítású germán rabszolgát. S hogy a választott tárgy minél teljesebben mutakozhasson meg, egy-egy szöveg felvillantja Adyt és Lédát, Petőfit és Júliát, de megjelenik – többek között – a 19. századi orosz regényvilág parafrázisa is. A korszakokat átívelő, tartalmilag színes szövegekbe egy másik variációs elemet is beépít az író – váltogatja a narrátor személyét. Hol nők beszélnek, hol férfiak, de arra is akad példa, hogy egy gyerek mesél. A fülszöveget író Garaczi László próteuszi szerepjátékáról beszél: „Tájak és idők, lelkek és formák, néma hímek és zenélő női testek, sok muzsika, bővérű ének. Variációk szenvedélyre és csömörre, meddőségre és termékenységre.

Álomszerű töredékek, szilánkok, hasadékok, kulcslyukak, mítoszcserepek. Robogóval érkező Narcisszus, a mediterrán ízek és illatok után szocreál szerelmek kemény és szürke kontúrjai, a gyönyör keresése a közömbös tömegben. Lélekvándorlás. Eltévedés a dimenziókban, próteuszi szerepjátékok. De likát, finom metszésű próza, 87 gyöngyből álló nyaklanc...” – ami Szil Ágnes könyvét kiemeli az első kötetek sorából, a szerző nyelvi biztonsága és szerkesztői kontrollként is működő klasszikus műveltsége. A zseniálisnak látszó bemutatkozások után sem lehetünk biztosak abban, hogy milyen lesz a folytatás. Vajon félig-meddig véletlenül sikerült valamit jól elkapni, vagy ilyen lesz a többi is. Szil Ágnes esetében nem érzek hasonló bizonytalanságot. A fülszöveg elárulja, hogy a szerző latin és magyar szakot végzett. S ha korábbi szépirodalmi műveket nem is találunk a neve mellett, egy nyelvművelő könyvet (*Egy nyelvet beszélünk*. Békés, 2012) igen. A könyv kimondottan szellemes és szórakoztató rövid írásaiból kiderül, hogy szerzőjük milyen mélységben ismeri a magyar nyelvet, s pontosan tudja, hogy egy-egy apró nyelvi változtatással mi mindent el lehet érni. Kiváltképp jól ismeri a nyelvi humor természetrajzát. A nyelvi biztonság a *Tangram* egyes darabjain is érződik, a történetet mesélő kerekre csiszolt szövegeken éppúgy, mint a töredékeken. A 3. számú szöveg például mindössze három rövid bekezdés, mégis befejezetlen utolsó mondatával együtt oly hitelesen és átláthatóan villantja fel azt a pillanatot, amikor valaki – itt éppen egy nő – boldog és harmonikusan illeszkedik a mindenségbe. „Utoljára itt voltam azonos önmagammal: kint a Tirrén-tenger (vagy anyanyelvünkön: mare Tyrrhenum) partján, ahogy a szél belekapott a hajamba, a szandálom a kezemben, a lábujjam hegye a gyönyörű sárga homokba fúrva. / Riminiben vagyunk, a napernyők euklidészi erdejében: párhuzamosok és rájuk merőleges (egymással ugyancsak) párhuzamosok metszenek ki izmokat és érzelmeket a szívemből meg az agyamból. Az Egy férfi, amikor nem a kezemet fogja, akkor fotóz, be-

lefotóz a tájba, a mindenségbe. Belefotóz (engem) a tájba. / Itt még boldog vagyok és gyanútlan, még nem tudom, és nem is hinném el, hogy”.

A latin auktorok közül egy-kettőt történeteinek szereplőjeként is megidéző. Közvetlen és közvetett jelenlétük dokumentálja, hogy a leírtak melyik kultúrkörbe tartoznak, s Szil Ágnes írásai szépen bele is illeszkednek a több mint kétezer éve formálódó gondolat- és szövegvilágba. A kötet egyik-másik mitológiai tematikájú darabját megbontva láthatjuk, hogy építkezik az író. A 49. szöveg látszólag Artemisz egyik jól ismert történetét idézi, azt, amelyik elbeszéli, miként tépette szét saját kutyáival az őt fürdőzés közben megleső vadászt. Ha figyelmesebben olvassuk, rájövünk, ez a história kibogozhatatlanul össze van csomózva egy Apollón-történettel, sőt arra is, hogy talán nem is a vadászat leselkedés miatt felháborodott istennőjéről van itt szó, hanem egy nőről: arról, aki oly nagyon élvezte a rá irányuló figyelmet, de természetéből adódóan nem tud mást tenni, jól megkínozza az utána sóvárgó férfit.

Ha a közvetlenebb irodalmi rokonságot keressük, egyértelmű, hogy Esterházy Péter közel van a szerző szívéhez. Az *Egy nő* szövegeinek inspiráló hatására Szil Ágnes is utalt. Maga említette Örkényt és Kafkát is. Az egypercesek, elsősorban formai okok miatt, eszünkbe juthatnak, Kafkára nem gondoltam volna. Van ugyan ezekben a szövegekben nem kevés groteszk, de Szil Ágnes prózája stilizált. Mindenről szó esik itt, a kiszolgáltatottság és a szenvedés infernális fokozatairól is, de valahogy még ezek a részek is „szépek”. A rémület, a pusztulás szcénái is emberhez méltóak; a szerző kíméletes olvasójához: távolságot teremt, végső esetben segít egy kis groteszk ironia. Anélkül, hogy hasonlatosságot keresnénk, csupán a besorolás kedvéért, a kispróza műfaj egyik típusának sikerült darabjait kell említenünk. Ezek közül egyik az *Egy nő*, de ide sorolhatjuk Temesi Ferenc szótárát, Kiss Ottó *Szövegetek* című kötetét. Azokat a kisprózák-ból összeállított műveket, amelyeknek szerzői a kisformákon keresztül nagyon is az egészet, a teljességet keresték. Ebben a prózacsatlásban van a *Tangram* helye, mégpedig saját jogon.

A bevezetőben említett recepciótörténetnek március óta több fontos pillanata volt. A kötet és szerzője bemutatkozhatott Kielben, az európai elsőkönyvesek németországi fesztiválján. A kötet szövegeiből fordítottak, s egyes darabokat felolvastak németül. A fesztivál eseményeit követő blogbejegyzések közé szúrt képeken láthattuk, milyen elegánsan mutat a lefordított részlet a fesztiválnak otthont adó épület parkjának fáira aggatott kéziratok között. Tán még egy ottani kiadoba is elröpíti a szél. Ez csak remény, az azonban – a könyvnek szentelt facebook-oldal bejegyzései alapján – bizonyos, hogy Szil Ágnes megszerettette írásait, és megteremtette a maga olvasótáborának magját. Várjuk a folytatást.

A korszak retorikája

Németh Zoltán: A posztmodern magyar irodalom hármass stratégiaja

Ma már tisztában vagyunk a korszakfogalmak korlátaival, funkcióvesztésével, tudjuk, hogy egy korszak sohasem önmagába zárt, homogén időszak, inkább nyitott, távlatos és mindig újraértelmezhető fogalom, mégis szükségünk van rá. Azért van szükségünk az egyes irodalomtörténeti korszakok minél pontosabb definícióira, hogy segítségükkel az irodalomtörténet-írás talán legfontosabb feladata, az irodalmi beszédmódok közötti különbségtétel megvalósulhasson, az irodalom változásának mibenléte megragadható legyen. A korszakolás tehát az irodalmi folyamatok megértésének nélkülözhetetlen alakzata, a korszakhatárok kijelölése, majd ismétlődő megkérdőjelezése és áthelyezése pedig az eljárás megkerülhetetlen része, minden esetlegességével és retorikai túlzásával együtt is. A mindenkori korszaköntudat és a korszakhatárok létrehozásának műveletei elkülönülnek egymástól, vagy ahogy Hans Blumenberg fogalmaz: „a korszakváltásoknak nincsenek szemtanúi” – mégis: a hatvanas évek közepétől egy univerzálisan érzékelt korszakküszöb jelentkezésével, a posztmodernség beköszöntével számolhatunk. És bár a posztmodern terminust igen szerteágazó módon, és sokszor egymással ellentmondóan használják: még mindig van, aki szitokszóként, van, aki az értékrelativizmus szinonimájaként, de a mértékadó kritika inkább az irodalmi progresszivitás zálogának természetes jelölőjeként, vagy épp a történelem új kultuszának mintájaként tekint rá, a szó legitimációját ma már senki sem kérdőjelezi meg.

Mindeközben a viták sokáig arról folytak, hogyan különböztethető meg a posztmodern a moderntől, hogyan ragadható meg a kettő közti átmenet, és hogyan van-e egyáltalán értelme új korszakról beszélni, nem lehet-e a posztmodernt a modernség egy újabb állomásának tekinteni. Természetesen Németh Zoltán könyve is belefut ezekbe a problémákba. Ezért hangsúlyozza, hogy a két korszak közötti különbségtétel az egyes korszakokhoz tartozó művek lényegi azo-

nosságának felismerésével megy végbe, de egy lépéssel tovább is lép: eldöntöttnek gondolja a posztmodern autonómiájáról folyó vitát, és inkább az érdekli, hogyan lehet az azonosnak gondolt művek közti különbségeket megragadni. Mert lehet ugyan Esterházy Péter és Nádas Péter, Krasznahorkai László és Borbély Szilárd szövegeit is posztmodernnek tekinteni, de észre kell venni, hogy ezek a szövegek egészen másféle poétikákat követnek, egészen másként gondolkodnak nyelvről, identitásról, kultúráról. Ami tehát a modernség felől nézve egységesnek tűnhet, közelebbről épp különbségeiben válik érdekessé. És Németh épp arra tesz kísérletet, hogy a posztmodern magyar irodalom kategóriáit megalkossa, és a legjelentősebb szerzőket elhelyezze is ezekben a kategóriákban. Munkájának külön értéket ad, hogy ő az első, aki ilyesmivel próbálkozik.

Könyvében többször is jelzi, hogy csak a probléma vázlatát közli, a téma részletesebb kifejtése, alaposabb argumentációja még várat magára, de a könyvben megjelenő értelmezési ajánlat így is figyelemre méltó. Három poétikai „stratégiát” különböztet meg, és ez rögtön gyanúra ad okot, mert ez a hármasság vélhetően nem a vizsgált anyag sajátja, hanem egy gondolkodási séma – miért ne lehetne a magyar irodalmi posztmodern akár négy- vagy ötféle? Biztosan lehetne újabb kategóriákat és alkategó-

Kalligram Kiadó, Pozsony, 2012

seit. A beatköltsézet a líra kötött formáitól való megszabadulás révén az egyén szabadságvágyát, az önkifejezésre való késztetések megzabolázhatatlanságát fejezte ki, amely gyakran hirdette – vagy legalábbis ideológiai szinten támogatta, elfogadta – a pszichedelikus anyagok, az LSD és a különböző amerikai sámánok által használt szerek (DMT, Ayahuasca) használatát, és ezektől a személyiség mélyén szunnyadó kreatív erők felszabadulását várta, ami hosszú távon egy új, igazságosabb, emberségesebb társadalom eljövételét volt hivatott elősegíteni. Sirokainál ezek az ambíciók nincsenek explicit formában jelen, de meg sem szűntek. Fogalmazhatunk úgy, hogy interiorizálódtak és ezzel párhuzamosan radikalizálódtak: az ő szövegei direkt módon nem szorgalmaznak semmilyen társadalmi változást, szabadságvágya befelé irányul, a kreativitást minden külső kémiai szertől mentesen igyekszik növelni („LSD-tripeket írtam LSD nélkül” – írja egy interjúban, ahol azt is kifejti, hogy a szövegek kora reggel, ébredés utáni fázisban születtek, rendszeres reggeli írás során.)

Ez magyarázza a cím második felét: a „tanúinak könyve” szó szerkezet mintha a vallási iratok vagy az ezek nyelvét popularizáló new age-irodalom fogalmait venné kölcsön. A tanú látott valamit, amit mások nem, és erről számol be, kötelessége (vagy annak érzé), hogy az igazságot megossza. Az ószövetségi próféták, a keresztény vértanúk és tanúságtevők vagy „az utolsó napok szentjei” (mormonok) és Jehova tanúi mind azt hirdetik, hogy valami nem evilágról tanúskodnak. De ugyanez a modalitás és kifejezőmód a misztikusok, a keleti spirituális utak követőinek, a romantikában és modernitásban felbukkanó, a keresztény spirituális szemben fellépő, de annak nyelvezetén megszólaló ellenpróféták nyelve is. Az előzmények névsora így szélteben és hosszában is terjedelmes: Keresztes Szent János, Angelus Silesius, Rimbaud, Miczkiewicz, Lautréamont, Nietzsche, Whitman és Ginsberg, Weöres és Kassák mind Sirokai elődei.

Ugyanekkor nem egyszerűsíthetjük a könyv értelmezését az előzményekre, nem hagyhatjuk figyelmen kívül Sirokai kötetének jellegzetesen késő-posztmodern szituáltságát, hiszen saját esztétikai miszticizmusa épp ebből fakad: bármennyire is imitálja ezt az extatikus nyelvet, bármilyen hitelesen szól is a beat, nekünk, huszonegyedik századi olvasóknak már eszünkbe sem jut, hogy táncoljunk rá. Azaz: *A beat tanúinak könyve* szépirodalomként olvasható, nem pedig meditációs könyvként, beavatási iratként vagy tudatmódosult himnuszaként. És bármennyire is imitálja a fentieket, az imitáció gesztusa olyannyira előtérbe kerül, hogy maga az imitáció aktusa tematizálódik, nem pedig az imitált nyelv(ek).

Mi tehát a beatról tett tanúságtétel üzenete? A beat Sirokainál a lét mélyben megbúvó üteme, amely összefogja, összetartja, összehangolja a világot.

Az élet zenéje. A teremtés ritmusa, amely ott lüktet a teremtményekben, legmélyen, egységre hívva őket. Erről tanúskodnak nekünk a kötet szövegei, amelyek ugyanakkor nem a pusztá létezés örömeit zengik, hanem olyan metódusokat, praktikákat osztanak meg, amelyek valamilyen módon a hétköznapi létállapot elhagyását, meghaladását szolgálják. A „horizontugrás”, azaz a felszín elhagyása, vagy a mások álmaiban, állat képében való megjelenés. A cél mindig valahol messze van, nem ebben a világban, nem a jelenben, nem emberként. Talán eszképpista, de csak módjával, hiszen a menekülés módja az írás/olvasás mégiscsak (félíg-meddig) evilági aktusa.

De hova menekülünk a szövegben? A könyv római és arab számokkal ellátott szövegei sajátos, a hétköznapi logikát kiforgatva imitáló, de azt átformáló receptek, amelyek a formális logika paródiáját adva rávilágítanak annak esetlegességére, relativizálják és ezáltal felszámolják annak monopóliumát: „A vándorfák lüktetése lassú, a fiatal egyedek óránként egy rezzenés, az idős példányoknál olykor két nap is eltelhet egy-egy mozdulat között. A megfelelő egyedek megtalálásához a fák után vágódó nap mint nap el kell hogy vegyüljön közöttük, amikor az árnyékok rövidebbek, mint az árnyékokot vető testek, amíg a vadak alszanak.” (I. 3.) Vagy: „A föld a földhöz tesz hasonlóvá, a kötél a gyümölcsbőz.” (IV.11.) Mit kezdhet a huszonegyedik század magyar nyelvű olvasója az ilyen mondatokkal, és miért van szükség ilyen mondatok (amúgy profi borítóval, igényes papíron, profi marketinggel támogatott) könyv alakú megjelenésére, avagy mit ad nekünk Sirokai Máttyás?

Hasonló élményt, mint az irodalmi igénnyel megírt fantasztikus irodalom, mint Lem, Tolkien vagy C. S. Lewis prózája, csak itt költészetté sűrítve, ezért aztán nehezebb közlekedni benne: a mindennapoktól, a világtól való szabadulást ígéri, hogy a végére érve ráébredjünk, épp a világról, a mi életünkről mesél, hiszen bennünk születik meg, nekünk üzen, és az üzenet ugyanúgy érvényes a mi világunkban, mint Sirokai Beat-univerzumában, és a kettő ugyanaz. A megismerés és megtapasztalás eksztatikus, bátor örömről beszél, egy olyan félelem nélküli hozzáállásról, amelyik nem keres szintetikus mámort, mert maga a lét részegíti meg. Mert a karneváli létöröm közepette mindenben meg tudja látni (és láttatni) a szépséget.

Kitépi a metafizikai nyelv kulturális gyökereit, és átülteti a referencia nélküli tiszta esztétika talajára. Nem rombolási szándékkal, épp ellenkezőleg: meggyőződése, hogy itt szebben kinyílik majd. Korábbi kérdésünkre válaszolva: ezért van szükség erre a könyvre, mert a költészet tiszta forrásvidékére visz vissza minket, mert Sirokai könyvében az olvasó elveszhet, „[ö]nmaga elvesztését azonban nem követi önmaga megtalálása, mert az elvesztő én és az elvesző én egybeesik. Együtt hagyják el a pólusok bolygóját.”

riákat felállítani, de Németh egyelőre a hármas felosztást ajánlja, és egyszerűen „első”, „második” és „harmadik” posztmodernről beszél, megjelenésük sorrendjében, habár ezeket néhol a sokkal kifejezőbb „korai”, „aferenciális-nyelvjátékos” és „antropológiai” fogalmakkal helyettesíti. Amikor a posztmodernről gondolkodunk, általában a „nyelvjátékos” irodalomra gondolunk, de Németh tanulmányainak célja az is, hogy keresse ennek az irodalmiságnak az előzményeit, és elhelyezze ehhez képest a mai, inkább a társadalmi problémákra és a személyes sorsokra, mint a nyelvjátékokra koncentrálni irodalmiságot is, vagyis hogy valamiképp tágítsa a posztmodern fogalmát, és hogy a kortárs művek többségét posztmodernként értelmezhesse. A koncepció ugyan ingatag, de a jól kiválasztott művek vizsgálata igazolni látszanak annak alaptevéleit. Még akkor is, ha folyamatosan látnunk kell, hogy az egyes korszakok és poétikák közti határ mennyire diffúz, hogy a határ ezekben az esetekben is legalább annyira öszeszket, mint amennyire szétválaszt, minthogy azzal is minduntalan szembesülünk, hogy a szerzők és a művek általában több kategóriába is besorolhatók. Mindezt Németh néhol tankönyvízű, vagy csupán a nevek és címek felsorolására hagyatkozó eljárása, vagyis a valódi, mély és problémaérzékeny elemzések gyakori hiánya csak erősíti. És bár a legfontosabb műveket említi, és ezeket igyekszik is besorolni, az egyéb címek említése sokszor véletlenszerűnek tűnik, a Spiegelmann Laura álnéven közölt regény pedig egyáltalán nem tűnik olyan fontos műnek, hogy külön fejezetben, a korábbi, a maszkyszerű identitásjáték megjelenését elemző szöveget több helyen ismétlő tanulmányban kéne vizsgálni.

A könyv legjelentősebb tanulmánya ezzel együtt is az első, ahol a szerző részletesen kifejti ötletének alapjait, leírja a háromféle posztmodern stratégia kereteit. Ugyanakkor jellemző, hogy rögtön az első kategóriához azt kell írnia: „A korai posztmodern olyan beszédmódot működtet, amelyben azonban bizonyos mértékig megőrződtek a kései modern megszólalásmódok is.” (16.) – vagyis a magától értetődő elhatárolódás egyáltalán nem magától értetődő: a paradigmatisz szövegek legalább annyira gyökereznek a késő modern poétikákban, mint a posztmodernekben – miért gondolnánk akkor, hogy csak az utóbiakhoz tartoznak? Németh szerint ezek az ismérvek kötik mégis ide őket: „az írás folyamataira tett önreflexió, a metafikció, az ironia többértelműsítő használata, az egzisztenciális kérdések felvetése, a szerzőség elrejtése, a maszkokkal és az identitással folytatott játék/küzdelem, a »nagy elbeszélések vége koncepció«”. (15.) A legfőbb példa pedig az *Iskola a határon*, amit Németh hol az első posztmodern magyar regénynek, hol csak a posztmodern magyar próza előfutárának tekint – pedig ez fontos különbség lenne.

A bevezető tanulmányt nyolc rövidebb követi, a szerző ezekben igyekszik konkrét példákon bemutatni koncepciója teherbíró képességét. A tanulmányok némelyike esetlegesnek tűnik, de például a halálköltesztet lehetőségeit vagy az utazás-irodalom különféle megjelenési formáit tárgyaló, a koncepció egészét mozgásba hozó írások kiválóan megfelelnek a kötetbeli szerepüknek, erősítik az eredeti elgondolás axiomáit. És ezt teszi a bevezető tanulmány utáni első, az Ottlik regényét posztmodern regényként olvasó írás is. Németh lazán kezeli a posztmodern fogalmát, olyan tágan értelmezi, amennyire csak lehet – és bár ez esetben sok minden az ő állítása ellen szól, elég, hogy egyetlen fontos ismérvet talált, erre alapozva már posztmodernnek nevezheti az *Iskola a határon*. Ez az egy elem pedig az elbeszélő szerep bizonytalansága. Németh szerint Bébé látszólag egy mindentudó elbeszélő, de valójában nagyon is korlátolt, hiszen amit tud, azt Medve kéziratából idézi, méghozzá nagyon is bonyolult technikákkal. Mindez viszont magával hozza a nézőpontok megsokszorozódását, az idézteszerűséget és a párbeszédszerűséget, mindez pedig az intertextualitás egy speciális alakzatát is, melyben a főszöveg végső soron csak egyetlen másik szöveggel, Medve naplójával alakít ki szövegek közötti kapcsolatot. Ezek kétségkívül posztmodern jegyek, a következők azonban, hogy mindettől Ottlik regénye az első posztmodern magyar regény lenne, mégis meglepő. Vagyis meglepő lenne, ha Németh nem alkotná meg a regény posztmodernben elfoglalt helyét, vagyis ha nem mondaná, hogy nem akarja ezzel a regénnyel a nyolcvanas-kilencvenes évek művei mellé állítani, merthogy ő is látja a lényegi különbségeket. Ottlik a „korai”, majd az öt többszörösen is elődjének tekintő Esterházy a „nyelvjátékos” posztmodern képviselője – azonos csapatban játszanak, de egészen más a pozíciójuk.

Az álnév alatt megjelenő, meglepően nagyszámú szöveg furcsa módon nem egy csoportba tartozik, hanem a fiktív figura valószerűsége, a nyelv performatív erejének előtérbe állítása, illetve a társadalmi érzékenység szerint sorolható a három posztmodern kategória valamelyikébe. Hasonló a helyzet a fordításokat sajátként bemutató művek esetében – némileg hiányolom is, hogy a kettőt a szerző egymás mellett vizsgálja. Elég csak az álneves művek között tárgyalt Baka István-féle *Sztyepan Pehotnij testamentumára* gondolnunk, mely valójában oroszul nem létező versek fordításaként kínálja önmagát, tehát úgy álneves költészet, hogy közben fordításaként is értelmezhető. Épp, ahogy fordított esetben meg is történik: Kovács András Ferenc Kavafisz-verseit nemcsak a kvázi-fordítások, illetve a sajátként eladott fordítások között lehet tárgyalni, hanem az álneves költészetben belül is. Németh érzékenyen és lényegi állításokat téve mondja ugyanakkor azt is, hogy az álnevekkel kapcsolatos

identitásjátékok eredménye volt a tragizáló lírai paradigmák kilencvenes évekbeli háttérbe szorulása, hiszen a tragikumhoz személyiség is kell, vagyis ahol nincs a személyiségnek biztos formája, ott a hozzá kapcsolódó sztorik sem nyerhetnek szilárd formát. Az ironikus megszólalások pedig eleve olyan kontextust teremtettek, amely inkább a nyelvi regiszterek keverésének, az alulretorizált, depoetizált irodalmi nyelvhasználatnak és az identitást is játéktérnek tekintő szövegvilágoknak kedvezett.

Ugyancsak jelentős kérdést taglalnak azok a passzusok, melyek az elmúlt 10-15 év irodalmi jelenségeit próbálják elhelyezni a posztmodern nemzetközileg is elfogadott koncepciói között. Németh az ekkor született, a megszólalást az identitáshoz, a felelősségvállaláshoz, a társadalmi érzékenységhez és a személyes sors kérdéseikhez igazító műveket a „harmadik” posztmodern kategóriájába sorolja, és ezzel amellet érvel, hogy bár ezekben a szövegekben egészen más történik, mint a nyelvjáték felől megközelíthető művekben, mégis posztmodernnek tekinthetők. Ahogy az „első” posztmodern esetében Ottlik, itt Esterházy Péter a példa, méghozzá a *Harmonia Caelestis*, melynek első része még a „nyelvjátékos” posztmodernhez, második része viszont már az itt vizsgált „antropológiai” posztmodernhez tartozna. Ez azért nagyon vitatható állítás, mert elfeledkezik arról, hogy valójában egyetlen műről van szó, mely ugyan két részből áll, de a két rész csak bajosan választható el ilyen élesen egymástól. Ennyi erővel egy verseskötet egyes szövegeit is oszthatnánk ide vagy oda, miért is ne, de ez komolytalanná tenné azt az irodalomtörténeti és irodalomelméleti igényt, melyet a könyv az első mondatoktól kezdődően magáénak vall.

De ettől eltekintve az érvek nagyon is megfontolandó és használható választ kínálnak arra a valóban nyugtalanító kérdésre, hogy miként is gondolkodjunk, mondjuk, Borbély Szilárd verseiről, Závada Pál regényeiről vagy Térey János drámáiról, miként lehet ezeket az újabb munkákat a hagyományosan posztmodernnek tekintett szövegek mellett, esetleg azok

ellenében posztmodernnek tekinteni. Ráadásul itt megint belefut a könyv abba a problémába, hogy bármilyen jellemző jegyet talál is a művek egyes csoportjára, ezek általában nem elég specifikusak, egyikük-másikuk nem csupán a modernségre, de például a romantikára is jellemző. Hiába mondjuk, hogy a modernizmus többek között célulvű, hierarchikus, totalizáló, metafizikai és maszkulin, a posztmodernizmusra viszont a meghatározatlanság, a töredékesség, a totalizálás elutasítása, a montázs, a kollázs, a kánonok felszámolódása, az ironia, a paródia, a travesztia és a karnevalizáció jellemző, a listák és a sémák nem mindig segítik az egyes jellemzők funkciójának megértését – holott a valódi különbség szöveg és szöveg között talán épp ebben lenne.

Azt azonban megmutatja a könyv, hogy a nagyjából a hatvanas években elkezdődött posztmodern magyar irodalom a nyolcvanas és kilencvenes években hogyan teljesedett ki, majd az utóbbi bő másfél évtizedben miként egészült ki és módosult. Megmutatja azt is, hogy igenis érdemes a különféle posztmodern stratégiákat kutatni, hiszen ennek valódi eredményei, a megértést nagyban segítő következményei lehetnek. Rámutat azokra a pontokra, ahol az egyes stratégiák különbsége a legélesebben látszik: a halálversek, az utazással kapcsolatos szövegek, a női identitással foglalkozó művek és a fordítással, valamint az álneves játékokkal kapcsolatos szövegek biztosan ide tartoznak. Németh Zoltán tehát meggyőzően érvel amellet, hogy nem érdemes a posztmodern magyar irodalmat homogén egységként elképzelni, és sokkal célravezetőbb, ha egymásra válaszul születő, de aztán egymással párhuzamosan létező nyelvek terének képzeljük el ezt az irodalmiságot. Mert lehetséges, hogy a posztmodern végső soron nem más, mint szerteágazó, egymástól sok tekintetben különböző, gyakran egymásnak ellentmondó, de a mélyben közös tapasztalatokat hordozó művek és beszédmódok gyűjtőneve. Ez a könyv sokat segít abban, hogy ezt a sokféleséget épp sokféleségében értsük, a korszakot pedig belső ellentmondásaival együtt fogadjuk el.

Az előző számunk tartalmából

Szűcs László, Gömöri György, Aczél Géza, Rapai Ágnes, Halmai Tamás, Hartay Csaba, Fodor Ákos versei

Temesi Ferenc, Egressy Zoltán, Hidas Judit, Böszörményi Gyula prózája

Elek Tibor beszélgetése Kemény Istvánnal

Tanulmányok Kovács Imréről és a népi mozgalomról

Shah Gabriella esszéje Sulyok Gabriella tájélményeiről

Kiss László a békéscsabai XVIII. Kortárs Drámaíró Versenyről

Kritikák Kemény István, Barnás Ferenc, Hartay Csaba, Bognár Péter, Szűcs László köteteiről és az Érik a nyár című antológiáról

Bárka

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

Megjelenik kéthavonta. Kiadja a Békéscsabai Jókai Színház

Felelős kiadó: Fekete Péter igazgató. Szerkesztőség: 5600 Békéscsaba, Andrásy út 1–3.

Telefon: 66/519-558, Fax: 66/519-560, E-mail: barkaszerk@barkaonline.hu; Internet: <http://www.barkaonline.hu>

Szerkesztőségi fogadóórák: hétfőn 14.00–16.00 óráig.

A lapot tervezte: Lonovics László

Alapította: Cs. Tóth János (a Tevan Kiadó igazgatója) és Kántor Zsolt (főszerkesztő) 1993-ban

HU ISSN 1217 3053

Nyomdai kivitelezés: Kolorprint Kft., Békéscsaba

Megrendelhető a szerkesztőségben. Előfizetési díj: 1 évre 3000 Ft.

Terjeszti a LAPKER Rt.

Kéziratokat nem őrzünk meg, de minden, felbélyegzett válaszborítékkal ellátott küldeményt megválaszolunk.